

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια
(3. Abhidhamma Piṭaka - Aṭṭhakathā)
2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης (2. Vibhaṅga-aṭṭhakathā)
6. Ανάλυση της εξαρτώμενης γένεσης
(6. Paṭiccasamupparādaṇivhaṅgo)

PaliVerse

2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης

6. Paṭiccasamuppādavibhaṅgo

1. Suttantabhājanīyaṃ uddesavāraṇṇanā

225. Idāni tadanantare paṭiccasamuppādavibhaṅge yā “ayaṃ avijjāpaccayā saṅkhārā”tiādinā nayena tanti nikkhittā, tassā atthasaṃvaṇṇanaṃ karontena vibhajjavādimañḍalaṃ otarivā ācariye anabbhācikkhantena sakasamayaṃ avokkamantena parasamayaṃ anāyūhantena suttaṃ appaṭibāhantena vinayaṃ anulomentena mahāpadese olokontena dhammaṃ dīpentena atthaṃ saṅghantena tamevatthaṃ puna āvattetvā aparehipi pariyāyehi niddisantena ca yasmā atthasaṃvaṇṇanā kātabbā hoti, pakatiyāpi ca dukkarāva paṭiccasamuppādassa atthasaṃvaṇṇanā, yathāhu porāṇā -

“Saccaṃ satto paṭisandhi, paccayākārameva ca;
Duddasā caturo dhammā, desetuṇca sudukkarā”ti.

Tasmā “aññatra āgamādhigamappattehi na sukarā paṭiccasamuppādassa atthavaṇṇanā”ti paritulayitvā -

Vattukāmo ahaṃ ajja, paccayākāraṇṇanaṃ;
Patitṭhaṃ nādhigacchāmi, ajjhogālhova sāgaraṃ.

Sāsaṇaṃ panidaṃ nānā-desanānayaṃañḍitaṃ;
Pubbācariyamaggo ca, abbocchinno pavattati.

Yasmā tasmā tadubhayaṃ, sannissāyatthavaṇṇanaṃ;
Ārabhissāmi etassa, taṃ suṇātha samāhitā.

Vuttañhettaṃ pubbācariyehi -

“Yo kocimaṃ atṭhiṃ katvā suṇeyya,
Labhetha pubbāpariyaṃ visesaṃ;
Laddhāna pubbāpariyaṃ visesaṃ,
Adassanaṃ maccurājassa gacche”ti.

Avijjāpaccayā saṅkhārātiādīsu hi āditoyeva tāva -

Desanābhedato attha-lakkaṇekavidhādito;
Aṅgānaṇca vavatthānā, viññātabbo vinicchayo.

Tattha ‘desanābhedato’ti bhagavato hi vallihārakānaṃ catunnaṃ purisānaṃ valliggahaṇaṃ viya ādito vā majjhato vā paṭṭhāya yāva pariyosānaṃ, tathā pariyosānato vā majjhato vā paṭṭhāya yāva ādīti catubbidhā paṭiccasamuppādadesanā. Yathā hi vallihārakesu catūsu purisesu eko valliyaṃ mūlameva paṭhamam passati, so taṃ mūle chetvā sabbam ākaḍḍhitvā ādāya kamme upaneti, evam bhagavā “iti kho, bhikkhave, avijjāpaccayā saṅkhārā...pe... jātipaccayā jarāmaraṇa”nti ādito paṭṭhāya yāva pariyosānāpi paṭiccasamuppādaṃ deseti.

Yathā pana tesu purisesu eko valliya majjhaṃ paṭhamam passati, so majjhe chinditvā uparibhāgaṃyeva ākaḍḍhitvā ādāya kamme upaneti, evaṃ bhagavā “tassa taṃ vedanaṃ abhinandato abhivadato ajjhosāya tiṭṭhato uppajjati nandī; yā vedanāsu nandī, tadupādānaṃ, tassupādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jātī”ti majjhato paṭṭhāya yāva pariyosānāpi deseti.

Yathā ca tesu purisesu eko valliya aggamaṃ paṭhamam passati, so agge gahetvā aggānusārena yāva mūlā sabbaṃ ādāya kamme upaneti, evaṃ bhagavā “jātipaccayā jarāmarañanti iti kho panetaṃ vuttaṃ, jātipaccayā nu kho, bhikkhave, jarāmarāṇaṃ no vā kathaṃ vā ettha hotī”ti? “Jātipaccayā, bhante, jarāmarāṇaṃ; evaṃ no ettha hoti - jātipaccayā jarāmarāṇa”nti. “Bhavapaccayā jāti...pe... avijjāpaccayā saṅkhārāti iti kho panetaṃ vuttaṃ, avijjāpaccayā nu kho, bhikkhave, saṅkhārā no vā kathaṃ vā ettha hotī”ti? “Avijjāpaccayā, bhante, saṅkhārā; evaṃ no ettha hoti - avijjāpaccayā saṅkhārā”ti pariyosānato paṭṭhāya yāva āditopi paṭiccasamuppādaṃ deseti.

Yathā pana tesu purisesu eko valliya majjhameva paṭhamam passati, so majjhe chinditvā heṭṭhā otaranto yāva mūlā ādāya kamme upaneti, evaṃ bhagavā “īme, bhikkhave, cattāro āhārā kiṃ nidānā, kiṃ samudayā, kiṃ jātikā, kiṃ pabhavā? Ime cattāro āhārā taṇhānidānā, taṇhāsamudayā, taṇhājātikā, taṇhāpabhavā. Taṇhā cāyaṃ, bhikkhave, kiṃ nidānā? Vedanā, phasso, saḷāyatanaṃ, nāmarūpaṃ, viññāṇaṃ. Saṅkhārā kiṃ nidānā...pe... saṅkhārā avijjānidānā, avijjāsamudayā, avijjājātikā, avijjāpabhavā”ti majjhato paṭṭhāya yāva ādito deseti.

Kasmā panevaṃ desetīti? Paṭiccasamuppādaṃ samantabhaddakattā, sayañca desanāvīlāsappattattā. Samantabhaddako hi paṭiccasamuppādo tato tato ñāyappaṭivedhāya saṃvattatiyeva. Desanāvīlāsappatto ca bhagavā catuvesārajappaṭisambhidāyogena catubbidhagambhīrabhāvappattiya ca. So desanāvīlāsappattattā nānāyeha dhammaṃ deseti. Visesto panassa yā ādito paṭṭhāya anulomadesanā, sā pavattikāraṇavibhāgasammūlhaṃ veneyyajānaṃ samanupassato yathāsakehi kāraṇehi pavattisandassanattaṃ uppattikkamasandassanattañca pavattitāti ñātābā.

Yā pariyosānato paṭṭhāya paṭilomadesanā, sā “kicchaṃ vatāyaṃ loko āpanno jāyati ca jīyati ca mīyati cā”ti ādinā nayena kicchāpannaṃ lokamanuvilokayato pubbabhāgappaṭivedhānusārena tassa tassa jarāmarāṇādikassa dukkhassa attanādhigatakāraṇasandassanattaṃ. Yā pana majjhato paṭṭhāya yāva ādi, sā āhāranidānavavattāpanānusārena yāva atītaṃ addhānaṃ atiharitvā puna atītaddhato pabhuti hetuphalappaṭipāṭisandassanattaṃ. Yā pana majjhato paṭṭhāya yāva pariyosānā pavattā, sā paccuppanne addhāne anāgataddhahetusamuṭṭhānato pabhuti anāgataddhasandassanattaṃ. Tāsu yā sā pavattikāraṇasammūlhasa veneyyajānaṃ yathāsakehi kāraṇehi pavattisandassanattaṃ uppattikkamasandassanattañca ādito paṭṭhāya anulomadesanā vuttā, sā idha nikkhittāti veditābā.

Kasmā panettha avijjā ādito vuttā? Kiṃ pakativādīnaṃ pakati viya avijjāpi akāraṇaṃ mūlakāraṇaṃ lokassāti? Na akāraṇaṃ. “Āsavaṃsamudayā avijjāsamudayo”ti hi avijjāya kāraṇaṃ vuttaṃ. Atthi pana pariyāyo yena mūlakāraṇaṃ siyā. Ko pana soti? Vaṭṭakathāya sīsabhāvo. Bhagavā hi vaṭṭakathaṃ kathento dve dhamme sīsaṃ katvā kathesi - avijjaṃ vā bhavataṇhaṃ vā. Yathāha - “purimā, bhikkhave, koṭi na

paññāyati avijjāya ‘ito pubbe avijjā nāhosi, atha pacchā samabhavī’ti. Evañcetaṃ, bhikkhave, vuccati, atha ca pana paññāyati ‘idappaccayā avijjā’ti; bhavataṇhaṃ vā, yathāha - “purimā, bhikkhave, koṭi na paññāyati bhavataṇhāya ‘ito pubbe bhavataṇhā nāhosi, atha pacchā samabhavī’ti. Evañcetaṃ, bhikkhave, vuccati, atha ca pana paññāyati ‘idappaccayā bhavataṇhā’ti.

Kasmā pana bhagavā vaṭṭakathaṃ kathento ime dveva dhamme sīsaṃ katvā kathesīti? Sugatiduggatigāmino kammassa visesahetubhūtatā. Duggatigāmino hi kammassa visesahetu avijjā. Kasmā? Yasmā avijjābhūto puthujjano, aggisantāpalaguḷābhigāhāparissamābhūto vajjhagāvi tāya parissamāturatāya nirassādampi attano anattāhāhampi ca uṇhodakapānaṃ viya, kilesasantāpato nirassādampi duggativinipātato ca attano anattāhāhampi pāṇātipātādīmanekappakāraṃ duggatigāmikammaṃ ārabhati. Sugatigāmino pana kammassa visesahetu bhavataṇhā. Kasmā? Yasmā bhavataṇhābhūto puthujjano, yathā vuttappakārā gāvi sītudakataṇhāya saassādaṃ attano parissamavinodanañca sītudakapānaṃ viya, kilesasantāpavirahato saassādaṃ sugatisampāpanena attano duggatidukkhaparissamavinodanañca pāṇātipātāveramaṇīādīmanekappakāraṃ sugatigāmikammaṃ ārabhati.

Etesu pana vaṭṭakathāya sīsabhūtesu dhammesu katthaci bhagavā ekadhammamūlikaṃ desanaṃ deseti, seyyathidaṃ - “iti kho, bhikkhave, avijjūpanisā saṅkhārā, saṅkhārūpanisaṃ viññāṇa”ntiādi. Tathā “upādānīyesu, bhikkhave, dhammesu assādānupassino viharato taṇhā pavaḍḍhati, taṇhāpaccayā upādāna”ntiādi. Katthaci ubhayamūlikampi, seyyathidaṃ - “avijjānīvaraṇassa, bhikkhave, bālassa taṇhāya sampayuttassa evamayaṃ kāyo samudāgato. Iti ayañceva kāyo bahiddhā ca nāmarūpaṃ itthetaṃ dvayaṃ, dvayaṃ paṭicca phasso, saḷevāyatanāni yehi phuṭṭho bālo sukhadukkhāṃ paṭisaṃvedetī”ntiādi. Tāsu tāsu desanāsu “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti ayamidha avijjāvasena ekadhammamūlikā desanāti veditabbā. Evaṃ tāvettha desanābhedato viññātabbo vinicchayo.

‘Atthato’ti avijjādīnaṃ padānaṃ atthato, seyyathidaṃ - pūretuṃ ayuttaṭṭhena kāyaduccaritādi avindiyaṃ nāma; aladdhabbanti attho. Taṃ avindiyaṃ vindatīti avijjā. Tabbiparītato kāyasucaritādi vindiyaṃ nāma. Taṃ vindiyaṃ na vindatīti avijjā. Khandhānaṃ rāsaṭṭhaṃ, āyatanānaṃ āyatanaṭṭhaṃ, dhātūnaṃ suññatṭhaṃ, saccānaṃ tathaṭṭhaṃ, indriyānaṃ ādhipateyyaṭṭhaṃ aviditaṃ karotīti avijjā. Dukkhadīnaṃ pīḷanādivasena vuttaṃ catubbidhaṃ catubbidhaṃ atthaṃ aviditaṃ karotīti avijjā. Antavirahite saṃsāre sabbayonigatibhavaviññāṇaṭṭhitisattāvāsesu satte javāpetīti avijjā. Paramatthato avijjamānesu itthipurisādīsu javati, vijjamānesupi khandhādīsu na javatīti avijjā. Apica cakkhuviññāṇādīnaṃ vatthārammaṇānaṃ paṭiccasamuppādapāṭiccasamuppannānañca dhammānaṃ chādanatopi avijjā.

Yaṃ paṭicca phalameti so paccayo. Paṭiccāti na vinā tena; taṃ apaccakkhitvāti attho. Etīti uppajjati ceva pavattati cāti attho. Api ca upakārakaṭṭho paccayaṭṭho. Avijjā ca sā paccayo cāti avijjāpaccayo. Tasmā avijjāpaccayā.

Saṅkhatamabhisāṅkharontīti saṅkhārā. Apica avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārasaddena āgatasāṅkhārā cāti duvidhā saṅkhārā. Tattha puññāpuññāneñjābhisaṅkhārā tayo, kāyavacīcittasaṅkhārā tayoti ime cha avijjāpaccayā saṅkhārā. Te sabbepi lokiyakusalākusalacetanāmattameva honti.

Saṅkhatasaṅkhāro, abhisāṅkhatasaṅkhāro, abhisāṅkharāṇasaṅkhāro,

payogābhisāṅkhāroti ime pana cattāro saṅkhārasaddena āgatasāṅkhārā. Tattha “aniccā vata saṅkhārā”tiādīsu vuttā sabbepi sappaccayā dhammā ‘saṅkhatasaṅkhārā’ nāma. Kammanibbattā tebhūmakā rūpārūpadhammā ‘abhisāṅkhatasaṅkhārā’ti atṭhakathāsu vuttā. Tepi “aniccā vata saṅkhārā”ti ettheva saṅgahaṃ gacchanti. Visuṃ pana nesaṃ āgataṭṭhānaṃ na paññāyati. Tebhūmakakusalākusalacetanā pana ‘abhisāṅkharaṇakasaṅkhāro’ti vuccati. Tassa “avijjāgatoyaṃ, bhikkhave, purisapuggalo puññañce abhisāṅkharoti”tiādīsu āgataṭṭhānaṃ paññāyati. Kāyikacetasiṃ pana vīriyaṃ ‘payogābhisāṅkhāro’ti vuccati. So “yāvatikā abhisāṅkhārassa gati, tāvatikaṃ gantvā akkhāhataṃ maññe atṭhāsī”tiādīsu āgato.

Na kevalaṇca eteyeva, aññepi “saññāvedayitanirodhaṃ samāpajjantassa kho, āvuso visākha, bhikkhuno paṭhamam nirujjhati vacīsaṅkhāro, tato kāyasaṅkhāro, tato cittasaṅkhāro”tiādīnā nayena saṅkhārasaddena āgatā anekasaṅkhārā. Tesu natthi so saṅkhāro, yo saṅkhatasaṅkhāre saṅgahaṃ na gaccheyya. Ito paraṃ saṅkhārapaccayā viññāṇantiādīsu yaṃ vuttaṃ taṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Avutte pana vijānātīti viññāṇaṃ. Namatīti nāmaṃ. Ruppātīti rūpaṃ. Āye tanoti, āyataṇca nayatīti āyatanam. Phusatīti phasso. Vedayatīti vedanā. Paritassatīti taṇhā. Upādiyatīti upādānam. Bhavati bhāvayati cāti bhavo. Jananam jāti. Jīraṇam jarā. Maranti etenāti maraṇam. Socanam soko. Paridevanam paridevo. Dukkhatīti dukkham; uppādaṭṭhitivasena vā dvedhā khaṇatīti dukkham. Dummanassa bhāvo domanassaṃ. Bhuso āyāso upāyāso.

Sambhavantīti nibbattanti. Na kevalaṇca sokādiheva, atha kho sabbapadehi ‘sambhavantī’ti saddassa yojanā kātābbā. Itarathā hi “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti vutte kiṃ karontīti na paññāyeyyuṃ. “Sambhavantī”ti pana yojanāya sati “avijjā ca sā paccayo cāti avijjāpaccayo; tasmā avijjāpaccayā saṅkhārā sambhavantī”ti paccayapaccayuppannavavatthānaṃ kataṃ hoti. Esa nayo sabbattha.

Evanti niddiṭṭhanayanidassanam. Tena avijjādiheva kāraṇehi, na issaranimmānādīhīti dasseti. Etassāti yathāvuttassa. Kevalassāti asammissassa sakalassa vā. Dukkhaṅkhandhassāti dukkhasamūhassa, na sattassa, na sukhasubhādīnam. Samudayoti nibbatti. Hotīti sambhavati. Evamettha atthato viññātabbo vinicchayo.

‘Lakkhaṇādito’ti avijjādīnam lakkhaṇādito, seyyathidaṃ - aññāṇalakkhaṇā avijjā, sammohanarasā, chādanapaccupaṭṭhānā, āsavapadaṭṭhānā. Abhisāṅkharaṇalakkhaṇā saṅkhārā, āyūhanarasā, cetanāpaccupaṭṭhānā, avijjāpadaṭṭhānā. Vijāṇanalakkhaṇam viññāṇam, pubbaṅgamarasaṃ, paṭisandhipaccupaṭṭhānaṃ, saṅkhārapadaṭṭhānaṃ, vatthārammaṇapadaṭṭhānaṃ vā. Namanalakkhaṇam nāmaṃ, sampayogarasam, avinibbhogapaccupaṭṭhānaṃ, viññāṇapadaṭṭhānaṃ. Ruppānalakkhaṇam rūpaṃ, vikiraṇarasam, abyākatapaccupaṭṭhānaṃ, viññāṇapadaṭṭhānaṃ. Āyatanalakkhaṇam saḷāyatanam, dassanādirasaṃ, vatthudvārabhāvapaccupaṭṭhānaṃ, nāmarūpapadaṭṭhānaṃ. Phusanalakkhaṇo phasso, saṅghaṭṭanaraso, saṅgatipaccupaṭṭhāno, saḷāyatanapadaṭṭhāno. Anubhavanalakkhaṇā vedanā, visayarasaṃ sambhogarasā, sukhadukkhaṅkhandhā, phassapadaṭṭhānā. Hetulakkhaṇā taṇhā, abhinandanarasā, atittibhāvapaccupaṭṭhānā, vedanāpadaṭṭhānā. Gahaṇalakkhaṇam upādānam, amuñcanarasam, taṇhādaḷhattadiṭṭhipaccupaṭṭhānaṃ, taṇhāpadaṭṭhānaṃ. Kammakammaphalalakkhaṇo bhavo, bhāvanabhavanaraso,

kusalākusalābyākatapaccupaṭṭhāno, upādānapadaṭṭhāno. Jātiādīnaṃ lakkhaṇādīni saccavibhaṅge vuttanayeneva veditabbāni. Evamettha lakkhaṇāditopi viññātabbo vinicchayo.

‘Ekavidhādito’ti ettha avijjā aññāṇādassanamohādibhāvato ekavidhā, appaṭipattimicchāpaṭipattito duvidhā tathā saṅkhārāsaṅkhārato, vedanāttayasampayogato tividhā, catusaccaappaṭivedhato catubbidhā, gatipañcakādīnavacchādanato pañcavidhā, dvārārammaṇato pana sabbesupi arūpadhammesu chabbidhatā veditabbā.

Saṅkhārā sāsavavipākadhammadhammādibhāvato ekavidhā, kusalākusalato duvidhā tathā parittamahaggatahīnamajjhimamicchattaniyatāniyatato, tividhā puññābhisaṅkhārādibhāvato, catubbidhā catuyonisamvattanato, pañcavidhā pañcagatigāmito.

Viññāṇaṃ lokiyavipākādibhāvato ekavidhaṃ, sahetukāhetukādito duvidhaṃ, bhavattayapariyāpannato vedanāttayasampayogato ahetukaduhetukatihetukato ca tividhaṃ, yonigativasena catubbidhaṃ pañcavidhaṃ.

Nāmarūpaṃ viññāṇasannissayato kammaṇipaccayato ca ekavidhaṃ, sārammaṇānārammaṇato duvidhaṃ, atītādito tividhaṃ, yonigativasena catubbidhaṃ pañcavidhaṃ.

Saḷāyatanaṃ sañjātisamosaraṇaṭṭhānato ekavidhaṃ, bhūtapasādhaviññāṇādito duvidhaṃ, sampattāsampattanobhayagocarato tividhaṃ, yonigatipariyāpannato catubbidhaṃ pañcavidhaṃcāti iminā nayena phassādīnampi ekavidhādibhāvo veditabboti. Evamettha ekavidhādītopi viññātabbo vinicchayo.

‘Aṅgānaṃ vavatthānā’ti sokādayo cettha bhavacakkassa avicchedadassanatthaṃ vuttā. Jarāmarañabbhāhatassa hi bālassa te sambhavanti. Yathāha - ‘‘assutavā, bhikkhave, puthujjano sārīrikāya dukkhāya vedanāya phuṭṭho samāno socati kilamati paridevati urattāḷiṃ kandati sammohamāpajjati’’ti. Yāva ca tesāṃ pavatti tāva avijjāyāti punapi avijjāpaccayā saṅkhārāti sambandhameva hoti bhavacakkaṃ. Tasmā tesampi jarāmarāṇeneva ekasaṅkhepaṃ katvā dvādaseva paṭiccasamuppādaṅgānīti veditabbāni. Evamettha aṅgānaṃ vavatthānatopi viññātabbo vinicchayo. Ayaṃ tāvettha uddesavārasena saṅkhepakathā.

Uddesavāraṇaṇā niṭṭhitā.

Avijjāpadaniddeso

226. Idāni niddesavārasena vitthārakathā hoti. ‘‘Avijjā paccayā saṅkhārā’’ti hi vuttaṃ. Tattha avijjāpaccayesu saṅkhāresu dassetabbesu yasmā putte kathetabbe paṭhamāṃ pitā kathīyati. Evañhi sati ‘mittassa putto, dattassa putto’ti putto sukathito hoti. Tasmā desanākusalo satthā saṅkhārānaṃ janakatthena pitusadisāṃ avijjāṃ tāva dassetuṃ tattha katamā avijjā? Dukkhe aññāṇantiādimāha.

Tattha yasmā ayaṃ avijjā dukkhasaccassa yāthāvasarasalakkhaṇaṃ jānituṃ passituṃ paṭivijjhituṃ na deti, chādetvā pariyonandhitvā ganthetvā tiṭṭhati, tasmā ‘‘dukkhe aññāṇa’’nti vuccati. Tathā yasmā dukkhasamudayassa dukkhanirodhassa dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya yāthāvasarasalakkhaṇaṃ jānituṃ passituṃ

paṭivijjhitum na deti, chādetvā pariyonandhitvā ganthetvā tiṭṭhati, tasmā dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇanti vuccati. Imesu catūsu ṭhānesu suttantikapariyāyena aññāṇam avijjāti kathitaṃ.

Nikkhepakaṇḍe pana abhidhammapariyāyena “pubbante aññāṇa”nti aparesupi catūsu ṭhānesu aññāṇam gahitaṃ. Tattha pubbanteti atīto addhā, atītāni khandhadhātuāyatanāni. Aparanteti anāgato addhā, anāgatāni khandhadhātuāyatanāni. Pubbantāparanteti tadubhayaṃ. Idappaccayatāti saṅkhārādīnaṃ kāraṇāni avijjādīni aṅgāni. Paṭiccasamuppannadhammāti avijjādīhi nibbattā saṅkhārādayo dhammā. Tatrāyaṃ avijjā yasmā atītānaṃ khandhādīnaṃ yāthāvasarasalakkhaṇaṃ jānitum passitum paṭivijjhitum na deti, chādetvā pariyonandhitvā ganthetvā tiṭṭhati, tasmā “pubbante aññāṇa”nti vuccati. Tathā yasmā anāgatānaṃ khandhādīnaṃ, atītānāgatānaṃ khandhādīnaṃ idappaccayatāya ceva paṭiccasamuppannadhammānañca yāthāvasarasalakkhaṇaṃ jānitum passitum paṭivijjhitum na deti, chādetvā pariyonandhitvā ganthetvā tiṭṭhati, tasmā idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññāṇanti vuccati. Imesu aṭṭhasu ṭhānesu abhidhammapariyāyena aññāṇam avijjāti kathitaṃ.

Evaṃ kiṃ kathitaṃ hoti? Kiccatō ceva jātito ca avijjā kathitā nāma hoti. Kathaṃ? Ayañhi avijjā imāni aṭṭha ṭhānāni jānitum passitum paṭivijjhitum na detīti kiccatō kathitā; uppajjamānāpi imesu aṭṭhasu ṭhānesu uppajjatīti jātītōpi kathitā. Evaṃ kathetvā puna “yaṃ evarūpaṃ aññāṇam adassana”ntiādīni pañcavīsati padāni avijjāya lakkhaṇaṃ dassetum gahitāni.

Tattha yasmā ayaṃ avijjā imehi aṭṭhahi padehi kathitāpi puna pañcavīsatiyā padehi lakkhaṇe akathite sukathitā nāma na hoti, lakkhaṇe pana kathiteyeva sukathitā nāma hoti. Yathā puriso natṭhaṃ goṇaṃ pariyesamāno manusse puccheyya - “api, ayyā, setaṃ goṇaṃ passatha, rattaṃ goṇaṃ passathā”ti? Te evaṃ vadeyyum - “imasmim ratṭhe setarattānaṃ goṇānaṃ anto natthi, kiṃ te goṇassa lakkhaṇa”nti? Atha tena ‘saṅghāti’ vā ‘naṅgalaṃ’ vāti vutte goṇo sukathito nāma bhavēyya; evameva yasmā ayaṃ avijjā aṭṭhahi padehi kathitāpi puna pañcavīsatiyā padehi lakkhaṇe akathite sukathitā nāma na hoti, lakkhaṇe pana kathiteyeva sukathitā nāma hoti. Tasmā yānassā lakkhaṇadassanatthaṃ pañcavīsati padāni kathitāni, tesampi vasena veditabbā.

Seyyathidaṃ - ñāṇaṃ nāma paññā. Sā atthattaṃ kāraṇakāraṇaṃ catusaccadhammaṃ viditaṃ pākaṭaṃ karoti. Ayaṃ pana avijjā uppajjitvā taṃ viditaṃ pākaṭaṃ kātuṃ na detīti ñāṇapaccanīkato aññāṇaṃ. Dassanantipi paññā. Sāpi taṃ ākāraṃ passati. Avijjā pana uppajjitvā taṃ passitum na detīti adassanaṃ. Abhisamayotipi paññā. Sā taṃ ākāraṃ abhisameti. Avijjā pana uppajjitvā taṃ abhisametum na detīti anabhisamayo. Anubodho sambodho paṭivedhotipi paññā. Sā taṃ ākāraṃ anubujjhati sambujjhati paṭivijjhati. Avijjā pana uppajjitvā taṃ anubujjhitum sambujjhitum paṭivijjhitum na detīti ananubodho asambodho appaṭivedho. Saṅgāhanātipi paññā. Sā taṃ ākāraṃ gahetvā ghaṃsitvā gaṇhāti. Avijjā pana uppajjitvā taṃ gahetvā ghaṃsitvā gaṇhitum na detīti asaṅgāhanā. Pariyogāhanātipi paññā. Sā taṃ ākāraṃ ogāhitvā anupavisitvā gaṇhāti. Avijjā pana uppajjitvā taṃ ogāhitvā anupavisitvā gaṇhitum na detīti apariyogāhanā. Samapekkhanātipi paññā. Sā taṃ ākāraṃ samaṃ sammā ca pekkhati. Avijjā pana uppajjitvā taṃ samaṃ sammā ca pekkhitum na detīti asamapekkhanā. Paccavekkhanātipi paññā. Sā taṃ ākāraṃ paccavekkhati. Avijjā pana uppajjitvā taṃ

paccavekkhitum na detīti apaccavekkhaṇā. Nāssā kiñci kammaṃ paccakkhaṃ atthi, sayañca apaccavekkhitvā kataṃ kammanti apaccakkhakammaṃ. Dummedhabhāvatāya dummejjhaṃ. Bālabhāvatāya bālyaṃ.

Sampajaññantipi paññā. Sā atthattthaṃ kāraṇakāraṇaṃ catusaccadhammaṃ sammā pajānāti. Avijjā pana uppajjitvā taṃ ākāraṃ pajānitum na detīti asampajaññaṃ. Mohanavasena moho. Pamohanavasena pamoho. Sammohanavasena sammoho. Avindiyaṃ vindatītiādivasena avijjā. Vaṭṭasmiṃ ohanati osīdāpetīti avijjogho. Vaṭṭasmiṃ yojetīti avijjāyogo. Appahīnavasena punappunaṃ uppajjanato ca avijjānusayo. Magge pariyuṭṭhitacorā addhike viya kusalaṇṇaṃ pariyuṭṭhāti gaṇhāti vilumpeṭīti avijjāpariyuṭṭhānaṃ. Yathā nagaradvāre palighasaṅkhātāya laṅgiyā patitāya antonagare manussānaṃ bahinagaragamanampi bahinagare manussānaṃ antonagarapavesanampi pacchijjati, evameva yassa sakkāyanagare ayaṃ patitā tassa nibbānasampāpakaṃ ñāṇagamanam pacchijjatīti avijjālaṅgī nāma hoti. Akusalañca taṃ mūlañca, akusalānaṃ vā mūlanti akusalamūlaṃ. Taṃ pana na aññaṃ, idhādhippeto mohoti moho akusalamūlaṃ. Ayaṃ vuccati avijjāti ayaṃ evaṃlakkhaṇā avijjā nāmāti vuccati. Evaṃ pañcavīsati padavasena avijjāya lakkhaṇaṃ veditabbaṃ.

Evaṃlakkhaṇā panāyaṃ avijjā dukkhādīsu aññānanti vuttāpi dukkhasaccassa ekadeso hoti, sahaṇṇatā hoti, taṃ ārammaṇaṃ karoti, chādeti; samudayasaccassa na ekadeso hoti, sahaṇṇatā hoti, taṃ ārammaṇaṃ karoti, chādeti; nirodhasaccassa neva ekadeso hoti, na sahaṇṇatā, na taṃ ārammaṇaṃ karoti, kevalaṃ chādeti; maggasaccassāpi na ekadeso, na sahaṇṇatā, na taṃ ārammaṇaṃ karoti, kevalaṃ chādeti. Dukkhaṃ ārammaṇatā avijjā uppajjati, tañca chādeti. Samudayaṃ ārammaṇatā avijjā uppajjati, tañca chādeti. Nirodhaṃ ārammaṇatā avijjā nupparijjati, tañca chādeti. Maggārammaṇatā avijjā nūpparijati, tañca chādeti.

Dve saccā duddasattā gambhīrā. Dve saccā gambhīrattā duddasā. Apica kho pana dukkhanirodhaṃ ariyasaccaṃ gambhīrañceva duddasañca. Tattha dukkhaṃ nāma pākaṭaṃ, lakkhaṇassa pana duddasattā gambhīraṃ nāma jātaṃ. Samudayepi eseṇa nayo. Yathā pana mahāsamuddaṃ manthetvā ojāya nīharaṇaṃ nāma bhāro, sīnerupādato vālikāya uddharaṇaṃ nāma bhāro, pabbataṃ piṭetvā rasassa nīharaṇaṃ nāma bhāro; evameva dve saccāni gambhīratāya eva duddasāni, nirodhasaccaṃ pana atigambhīrañca atiduddasañcāti. Evaṃ duddasattā gambhīrānaṃ gambhīrattā ca duddasānaṃ catunnaṃ ariyasaccānaṃ paṭicchādaṃ mohandhakāraṃ ayaṃ vuccati avijjāti.

Avijjāpadaniddeso.

Saṅkhārapadaniddeso

Saṅkhārapade heṭṭhā vuttasaṅkhāresu saṅkhārasaddena āgatasāṅkhāre anāmasitvā avijjāpaccayā saṅkhāreyeva dassento tattha katame avijjāpaccayā saṅkhārā? Puññābhisaṅkhārotiādimāha. Tattha punāti attano kāraṇaṃ, pūreti cassa ajjhāsayam, pujañca bhavaṃ nibbattetīti puñño. Abhisaṅkharoti vipākaṃ kaṭattārūpañcāti abhisaṅkhāro. Puññoṇa abhisaṅkhāro puññābhisaṅkhāro. Puññaṇapaṭipakkhato apuñño. Apuññoṇa abhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro. Na iñjatīti āneñjaṃ. Āneñjameva

abhisāṅkhāro, āneñjañca bhavaṃ abhisāṅkharotīti āneñjābhisāṅkhāro. Kāyena pavattito, kāyato vā pavatto, kāyassa vā saṅkhāroti kāyasaṅkhāro.
Vacīsaṅkhāraccittasaṅkhāresupi eseṇa nayo.

Tattha paṭhamattiko parivīmaṃsanassuttavasena gahito. Tattha hi “puññañce saṅkhāraṃ abhisāṅkharoti, puññūpagaṃ hoti viññāṇaṃ. Apuññañce saṅkhāraṃ abhisāṅkharoti, apuññūpagaṃ hoti viññāṇaṃ. Āneñjañce saṅkhāraṃ abhisāṅkharoti, āneñjupagaṃ hoti viññāṇaṃ”nti vuttaṃ. Dutiyattiko tadanantarassa vibhaṅgasuttassa vasena gahito, sammādiṭṭhisuttapariyāyena gahitotipi vattaṃ vaṭṭatiyeva. Tattha hi “tayo me, bhikkhave, saṅkhārā. Katame tayo? Kāyasaṅkhāro, vacīsaṅkhāro, cittasaṅkhāro”ti vuttaṃ. Kasmā panetesam suttānaṃ vasena te gahitāti? Ayaṃ abhidhammo nāma na adhunākato, nāpi bāhirakassīhi vā sāvakehi vā devatāhi vā bhāsito. Sabbaññujinabhāsito pana ayaṃ. Abhidhammepi hi suttepi ekasadisāva tanti niddiṭṭhāti imassatthassa dīpanatthaṃ.

Idāni te saṅkhāre pabhedato dassetuṃ tattha katamo puññābhisāṅkhāro tiādimāha. Tattha kusalā cetanāti aniyamato catubhūmikacetanāpi vuttā. Kāmāvacarā rūpāvacarāti niyamitattā pana aṭṭha kāmāvacarakusalacetanā, pañca rūpāvacarakusalacetanāti terasa cetanā puññābhisāṅkhāro nāma. Dānamayātiādihi tāsāmyeva cetanānaṃ puññakiriyavattuvasena pavatti dassitā. Tattha aṭṭha kāmāvacarāva dānasīlamayā honti. Bhāvanāmayā pana terasapi. Yathā hi paṇaṇaṃ dhammaṃ sajjhāyamāno ekaṃ dve anusandhigatepi na jānāti, pacchā āvajjanto jānāti; evameva kasiṇaparikkammaṃ karontassa paṇaṇajjhānaṃ paccavekkhantassa paṇaṇakammaṭṭhānañca manasikarontassa ñāṇavippayuttāpi bhāvanā hoti. Tena vuttaṃ “bhāvanāmayā pana terasapi”ti.

Tattha dānamayādīsu “dānaṃ ārabba dānamadhikicca yā uppajjati cetanā sañcetanā cetayitattaṃ - ayaṃ vuccati dānamayo puññābhisāṅkhāroti. Sīlaṃ ārabba...pe... bhāvanaṃ ārabba bhāvanamadhikicca yā uppajjati cetanā sañcetanā cetayitattaṃ - ayaṃ vuccati bhāvanāmayo puññābhisāṅkhāro”ti ayaṃ saṅkhepadesaṇā.

Cīvarādīsu pana catūsu paccayesu rūpādīsu vā chasu ārammaṇesu annādīsu vā dasasu dānavatthūsu taṃ taṃ dentassa tesam uppādanato paṭṭhāya pubbabhāge pariccāgakāle pacchā somanassacittena anussaraṇe cāti tīsu kālesu pavattā cetanā dānamayā nāma. Sīlaṃ paripūraṇatthāya pana ‘pabbajissāmī’ti vihāraṃ gacchantassa pabbajantassa manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā ‘pabbajito vatamhi, sādhu suṭṭhū’ti āvajjantassa pātimokkhaṃ saṃvarantassa cīvarādayo paccaye paccavekkhantassa āpāthagatesu rūpādīsu cakkhudvārādīni saṃvarantassa ājīvaṃ sodhentassa ca pavattā cetanā sīlamayā nāma. Paṭisambhidāyaṃ vuttena vipassanāmaggena cakkhuṃ aniccato dukkhato anattato bhāventassa rūpe...pe... dhamme, cakkhuviññāṇaṃ...pe... manoviññāṇaṃ, cakkhusamphassaṃ...pe... manosamphassaṃ, cakkhusamphassajaṃ vedanaṃ...pe... manosamphassajaṃ vedanaṃ, rūpasāññaṃ ...pe... dhammasāññaṃ jarāmaraṇaṃ aniccato dukkhato anattato bhāventassa pavattā cetanā bhāvanāmayā nāmāti ayaṃ vitthārakathā.

Apuññābhisāṅkhāraniddese akusalā cetanāti dvādasaakusalacittasampayuttā cetanā. Kāmāvacarāti kiñcāpi tattha ṭhapetvā dve domanassasahagatacetanā sesā rūpārūpabhavēpi uppajjanti, tattha pana paṭisandhiṃ na ākaḍḍhanti, kāmāvacareyeva paṭisandhivasena vipākaṃ avacārentīti kāmāvacarātveva vuttā.

Āneñjābhisaṅkhāraniddese kusalā cetanā arūpāvacarāti catasso arūpāvacarakusalacetanā. Etā hi catasso aniñjanatthēna aniñjanassa ca abhisaṅkharatthēna āneñjābhisaṅkhāroti vuccanti. Rūpāvacaracatutthajjhānato hi tisso kusalavipākakiriyācetana dvādasa arūpāvacaracetanāti pañcadasa dhammā aniccalatthēna aphanadanatthēna āneñjā nāma. Tattha rūpāvacarā kusalā cetanā aniñjā samānāpi attanā sarikkhakampi asarikkhakampi saiñjanampi aniñjanampi rūpārūpaṃ janetīti āneñjābhisaṅkhāro nāma na hoti. Vipākakiriyacetanā pana avipākattā vipākaṃ na abhisaṅkharonti, tathā arūpāvacarā vipākakiriyacetanāpi ekādasāpi etā cetanā āneñjāva na abhisaṅkhārā. Catubbidhā pana arūpāvacarakusalacetanā yathā hatthiassādīnaṃ sadisāva chāyā honti, evaṃ attanā sadisaṃ niccalaṃ arūpameva janetīti āneñjābhisaṅkhāroti vuccatīti.

Evaṃ puññābhisaṅkhāravasena terasa, apuññābhisaṅkhāravasena dvādasa, āneñjābhisaṅkhāravasena catassoti sabbāpetā paripiñḍitā ekūnatimsa cetanā honti. Iti bhagavā aparimāṇesu cakkavāḷesu aparimāṇānaṃ sattānaṃ uppajjanakakusalākusalacetanā mahātulāya dhārayamāno viya, nāliyaṃ pakkhipitvā minamāno viya ca sabbaññutaññāṇena paricchinditvā ekūnatimsameva dassesi.

Idāni aparimāṇesu cakkavāḷesu aparimāṇā sattā kusalākusalakammaṃ āyūhamānā yehi dvārehi āyūhanti, tāni tīṇi kammadvārāni dassento tattha katamo kāyasaṅkhāro? Kāyasañcetanātiādimāha. Tattha kāyasañcetanāti kāyaviññattiṃ samuṭṭhāpetvā kāyadvārato pavattā atthā kāmāvacarakusalacetanā dvādasa akusalacetanāti samavīsati cetanā; kāyadvāre ādānaggahaṇacopanaṃ pāpayamānā uppannā vīsati kusalākusalacetanāti vattuṃ vaṭṭati.

Vacīsañcetanāti vacīviññattiṃ samuṭṭhāpetvā vacīdvārato pavattā tāyeva vīsati cetanā; vacīdvāre hanusañcopanaṃ vākyabhedaṃ pāpayamānā uppannā vīsati cetanāti vattuṃ vaṭṭati. Abhiññācetanā panettha parato viññāṇassa paccayo na hotīti na gahitā. Yathā ca abhiññācetanā, evaṃ uddhaccacetanāpi na hoti. Tasmā sāpi viññāṇassa paccayabhāve apanetabbā. Avijjāpaccayā pana sabbāpetā honti.

Manosañcetanāti ubhopi viññattiyo asamuṭṭhāpetvā manodvāre uppannā sabbāpi ekūnatimsa cetanā. Iti bhagavā aparimāṇesu cakkavāḷesu aparimāṇā sattā kusalākusalakammaṃ āyūhamānā imehi tīhi dvārehi āyūhantīti āyūhanakammadvāraṃ dassesi.

Imesaṃ pana dvinnampi tikānaṃ aññamaññaṃ sampayogo veditabbo. Kathaṃ? Puññābhisaṅkhāro hi kāyaduccaritā viramantassa siyā kāyasaṅkhāro, vacīduccaritā viramantassa siyā vacīsaṅkhāro. Evaṃ atthā kusilacetanā kāmāvacarā puññābhisaṅkhāro ca hoti kāyasaṅkhāro ca vacīsaṅkhāro ca. Manodvāre uppannā pana terasa cetanā puññābhisaṅkhāro ca hoti cittasaṅkhāro ca. Apuññābhisaṅkhāropi kāyaduccaritavasena pavattiyaṃ siyā kāyasaṅkhāro, vacīduccaritavasena pavattiyaṃ siyā vacīsaṅkhāro, dve dvārāni muñcitvā manodvāre pavattiyaṃ siyā cittasaṅkhāroti. Evaṃ apuññābhisaṅkhāro kāyasaṅkhāropi hoti vacīsaṅkhāropi cittasaṅkhāropi.

Kāyasaṅkhāro pana siyā puññābhisaṅkhāro, siyā apuññābhisaṅkhāro, na āneñjābhisaṅkhāro. Tathā vacīsaṅkhāro. Cittasaṅkhāro pana siyā puññābhisaṅkhāro, siyā apuññābhisaṅkhāro, siyā āneñjābhisaṅkhāroti. Ime avijjāpaccayā saṅkhārā nāma.

Kathaṃ panetaṃ jānitabbaṃ - ime saṅkhārā avijjāpaccayā hontīti? Avijjābhāve bhāvato. Yassa hi dukkhādīsu avijjāsaṅkhātāṃ aññāṇaṃ appahīnaṃ hoti, so dukkhe tāva pubbantādīsu ca aññāṇena saṃsāradukkhāṃ sukhasaññāya gahetvā tassa hetubhūte tividhepi saṅkhāre ārabhati, samudaye aññāṇena dukkhahetubhūtepi taṇhāparikkhāre saṅkhāre sukhahetuto maññamāno ārabhati, nirodhe pana magge ca aññāṇena dukkhassa anirodhabhūtepi gatvisese dukkhanirodhasaññī hutvā nirodhassa ca amaggabhūtesupi yaññāmaratapādīsu nirodhamaggasaññī hutvā dukkhanirodhaṃ patthayamāno yaññāmaratapādimukhena tividhepi saṅkhāre ārabhati.

Apica so tāya catūsu saccesu appahīnāvijjatāya visesato jātijārōgamaraṇāḍianekādīnavavokiṇṇaṃ puññaphalasaṅkhātāṃ dukkhaṃ dukkhato ajānanto tassa adhigamāya kāyavacīcittasaṅkhārabhedāṃ puññābhisaṅkhāraṃ ārabhati devaccharakāmako viya marupapātaṃ; sukhasammatassāpi ca tassa puññaphalassa ante mahāpariḷāhajanakaṃ vipariṇāmadukkhataṃ appassādatañca apassantopi tappaccayaṃ vuttappakārameva puññābhisaṅkhāraṃ ārabhati salabho viya dīpasikhābhiniṇipātaṃ, madhubindugiddho viya ca madhulittasatthadhārālehanaṃ.

Kāmūpasevanādīsu ca savipākesu ādīnavaṃ apassanto sukhasaññāya ceva kilesābhibhūtatāya ca dvārattayappavattampi apuññābhisaṅkhāraṃ ārabhati bālo viya gūthakīḷanaṃ, maritukāmo viya ca visakhādanaṃ. Āruppavipākesu cāpi saṅkhāravipariṇāmadukkhataṃ anavabujjhamāno sassatādivipallāsena cittasaṅkhārabhūtaṃ āneñjābhisaṅkhāraṃ ārabhati disāmūḷho viya pisācanagarābhimukhamaggagamaṇaṃ.

Evaṃ yasmā avijjābhāvatova saṅkhārabhāvo, na abhāvato; tasmā jānitabbametaṃ - ime saṅkhārā avijjāpaccayā hontīti. Vuttampi cetāṃ - “avidvā, bhikkhave, avijjāgato puññābhisaṅkhārampi abhisaṅkharoti, apuññābhisaṅkhārampi abhisaṅkharoti, āneñjābhisaṅkhārampi abhisaṅkharoti. Yato kho, bhikkhave, bhikkhuno avijjā pahīnā, vijjā uppannā, so avijjāvirāgā vijjuppādā neva puññābhisaṅkhāraṃ abhisaṅkharoti”ti.

Etthāha - gaṇhāma tāva etaṃ ‘avijjā saṅkhārānaṃ paccayo’ti. Idaṃ pana vattabbaṃ - ‘katamesaṃ saṅkhārānaṃ kathaṃ paccayo hoti’ti? Tatridaṃ vuccati -

Paccayo hoti puññānaṃ, duvidhānekadhā pana;
Paresaṃ pacchimānaṃ sā, ekadhā paccayo matā.

Tattha ‘puññānaṃ duvidhā’ti ārammaṇapaccayena ca upanissayapaccayena cāti dvedhā paccayo hoti. Sā hi avijjaṃ khayato vayato sammasanakāle kāmāvacarānaṃ puññābhisaṅkhārānaṃ ārammaṇapaccayena paccayo hoti, abhiññācittena samohacittajānanakāle rūpāvacarānaṃ, avijjāsamatikkamanatthāya pana dānādīni ceva kāmāvacarapuññakiriyavatthūni pūrentassa rūpāvacarajjhānāni ca uppādentassa dvinnampi tesāṃ upanissayapaccayena paccayo hoti; tathā avijjāsammūḷhattā kāmabhavarūpabhavasampattiyo patthetvā tāneva puññāni karontassa.

‘Anekadhā pana paresa’nti apuññābhisaṅkhārānaṃ anekadhā paccayo hoti. Kathaṃ? Esā hi avijjaṃ ārabha rāgādīnaṃ uppajjanakāle ārammaṇapaccayena, garuṃ katvā assādanakāle ārammaṇādhīpatiārammaṇūpanissayehi, avijjāsammūḷhassa anādīnavadassāvino paṇātipātādīni karontassa upanissayapaccayena,

dutiyajavanādīnaṃ
anantarasamanantarānantarūpanissayāsevananattavigatapaccayehi, yaṃ kiñci
akusalaṃ karontassa
hetusahajātaaññaṃāññaṃnissayasampayuttaatthiavigatapaccayehīti anekadhā
paccayo hoti.

‘Pacchimānaṃ sā ekadhā paccayo matā’ti āneñjābhisaṅkhārānaṃ
upanissayapaccayeneva ekadhā paccayo matā. So panassā upanissayabhāvo
puññābhisaṅkhāre vuttanayeneva veditabboti.

Etthāha - ‘kiṃ panāyamekāva avijjā saṅkhārānaṃ paccayo udāhu aññepi paccayā
hontī’ti? Kiñcettha yadi tāva ekāva ekakāraṇavādo āpajjati. Atha ‘aññepi santi
avijjāpaccayā saṅkhārā’ti ekakāraṇaniddeso nupapajjati? Na nupapajjati. Kasmā?
Yasmā -

Ekam na ekato idha, nānekamanekatopi no ekam;
Phalamatthi atthi pana eka-hetuphaladīpane attho.

Ekato hi kāraṇato na idha kiñci ekam phalamatthi, na anekam. Nāpi anekehi kāraṇehi
ekam. Anekehi pana kāraṇehi anekameva hoti. Tathā hi anekehi
utupathavībījasalīlasaṅkhātehi kāraṇehi anekameva
rūpagandharasādiaṅkurasāṅkhātāṃ phalamuppajjamānaṃ dissati. Yaṃ panetaṃ
“avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇa”nti ekekahetuphaladīpanaṃ
kataṃ, tattha attho atthi, payojanaṃ vijjati.

Bhagavā hi katthaci padhānattā, katthaci pākaṭattā, katthaci asādhāraṇattā,
desanāvīlāsassa ca veneyyānañca anurūpato ekameva hetuṃ vā phalaṃ vā dīpeti;
“phassapaccayā vedanā”ti hi ekameva hetuṃ phalañcāha. Phasso hi vedanāya
padhānahetu yathāphassaṃ vedanāvavatthānato. Vedanā ca phassassa
padhānaphalaṃ yathāvedanaṃ phassavavatthānato.

“Semhasamuṭṭhānā ābādhā”ti pākaṭattā ekam hetumāha. Pākaṭo hettha semho, na
kammādayo. “Ye keci, bhikkhave, akusalā dhammā, sabbete
ayonisomanasikāramūlakā”ti asādhāraṇattā ekam hetumāha; asādhāraṇo hi
ayonisomanasikāro akusalānaṃ, sādharmaṇāni vatthārammaṇādīnīti.

Tasmā ayamidha avijjā vijjamānesupi aññesu vatthārammaṇasahajātadhammādīsu
saṅkhārahāraṇesu “assādānupassino taṇhā pavaḍḍhatī”ti ca “avijjāsamudayā
āsavasamudayo”ti ca vacanato aññesampi taṇhādīnaṃ saṅkhārahetaṇaṃ hetūti
padhānattā, “avidvā, bhikkhave, avijjāgato puññābhisaṅkhārampi abhisaṅkharotī”ti
pākaṭattā asādhāraṇattā ca saṅkhārānaṃ hetubhāvena dīpitāti veditabbā. Eteneva
ca ekekahetuphaladīpanaparihāravacanena sabbattha ekekahetuphaladīpane
payojanaṃ veditabbanti.

Etthāha - evaṃ santepi ekantāniṭṭhaphalāya sāvajjāya avijjāya kathaṃ
puññāneñjābhisaṅkhārapaccayattaṃ yujjati? Na hi nimbabījato ucchu uppajjati.
Kathaṃ na yujjissati? Lokasmiñhi -

Viruddho cāviruddho ca, sadisāsadiso tathā;
Dhammānaṃ paccayo siddho, vipākā eva te ca na.

Dhammānañhi tñānasabhāvakkiccādiviruddho ca aviruddho ca paccayo loke siddho. Purimacittañhi aparacittassa tñānaviruddho paccayo, purimasippādisikkhā ca pacchāpavattamānānaṃ sippādikiriyānaṃ. Kammaṃ rūpassa sabhāvaviruddho paccayo, khīrādīni ca dadhiādīnaṃ. Āloko cakkhuviññāṇassa kiccaviruddho, guḷādayo ca āsavādīnaṃ. Cakkhurūpādayo pana cakkhuviññāṇādīnaṃ tñānaviruddhā paccayā. Purimajavanādayo pacchimajavanādīnaṃ sabhāvāviruddhā kiccāviruddhā ca.

Yathā ca viruddhāviruddhā paccayā siddhā, evaṃ sadisāsadisāpi. Sadisameva hi utuāhārasaṅkhātāṃ rūpaṃ rūpassa paccayo hoti, sālībījādīni ca sāliphālādīnaṃ. Asadisampi rūpaṃ arūpassa, arūpañca rūpassa paccayo hoti; golomāvilomavisāṇadadhitilapiṭṭhādīni ca dabbabhūtiṇakādīnaṃ. Yesañca dhammānaṃ ye viruddhāviruddhā sadisāsadisā paccayā, na te dhammā tesāṃ dhammānaṃ vipākāyeva. Iti ayaṃ avijjā vipākavasena ekantāniṭṭhaphalasabhāvavasena ca sāvajjāpi samānā sabbesampi etesaṃ puññābhisaṅkhārādīnaṃ yathānurūpaṃ tñānakiccasabhāvaviruddhāviruddhapaccayavasena sadisāsadisapaccayavasena ca paccayo hotīti veditabbā.

So cassā paccayabhāvo “yassa hi dukkhādīsu avijjāsaṅkhātāṃ aññāṇaṃ appahīnaṃ hoti, so dukkhe tāva pubbantādīsu ca aññāṇena saṃsāradukkhaṃ sukhasaññāya gahetvā tassa hetubhūte tividhepi saṅkhāre ārabhatī”tiādīnā nayena vutto eva.

Apica ayaṃ aññopi pariyāyo -

Cutūpapāte saṃsāre, saṅkhārānañca lakkhaṇe;
Yo paṭiccasamuppanna-dhammesu ca vimuyhati.

Abhisaṅkharoti so ete, saṅkhāre tividhe yato;
Avijjā paccayo tesāṃ, tividhānampi yaṃ tatoti.

Kathaṃ pana yo etesu vimuyhati, so tividhepete saṅkhāre karotīti ce?Cutiyā tāva vimūḷho sabbattha “khandhānaṃ bhedo maraṇa”nti cutiṃ agaṇhanto ‘satto marati, sattassa desantarasaṅkamana’ntiādīni vikappeti. Upapāte vimūḷho sabbattha “khandhānaṃ pātubhāvo jātī”ti upapātaṃ agaṇhanto ‘satto upapajjati, sattassa navasarīrapātubhāvo’tiādīni vikappeti. Saṃsāre vimūḷho yo esa -

“Khandhānañca paṭipāṭi, dhātuāyatanāna ca;
Abbocchinnaṃ vattamānā, saṃsāroti pavuccatī”ti.

Evaṃ vaṇṇito saṃsāro. Taṃ evaṃ agaṇhanto ‘ayaṃ satto asmā lokā paraṃ lokaṃ gacchati, parasmā lokā imaṃ lokaṃ āgacchatī’tiādīni vikappeti. Saṅkhārānaṃ lakkhaṇe vimūḷho saṅkhārānaṃ sabhāvalakkhaṇaṃ sāmāññalakkhaṇaṃ agaṇhanto saṅkhāre attato attaniyato dhuvato subhato sukhato ca vikappeti.

Paṭiccasamuppannadhammesu vimūḷho avijjādīhi saṅkhārādīnaṃ pavattiṃ agaṇhanto “attā jānāti vā na jānāti vā, so eva karoti ca kāreti ca so paṭisandhiyaṃ upapajjati, tassa aṇuissarādayo kalalādibhāvena sarīraṃ saṇṭhapetvā indriyāni sampādentī, so indriyasampanno phusati vediyati taṇhiyati upādiyati ghaṭiyati, so puna bhavantare bhavati”ti vā “sabbe sattā niyatisaṅgatibhāvapariṇatā”ti vā vikappeti. So evaṃ avijjāya andhīkato evaṃ vikappento yathā nāma andho pathaviyaṃ vicaranto maggampi amaggampi thalampi ninnampi samampi visamampi paṭipajjati, evaṃ puññaṃ apuññaṃ āneñjaṃ saṅkhāraṃ abhisaṅkharotīti.

Tenetaṃ vuccati -

Yathāpi nāma jaccandho, naro aparināyako;
Ekadā yāti maggena, kummaggenāpi ekadā.

Saṃsāre saṃsaraṃ bālo, tathā aparināyako;
Karoti ekadā puññaṃ, apuññaṃapi ekadā.

Yadā ñatvā ca so dhammaṃ, saccāni abhisamessati;
Tadā avijjūpasamā, upasanto carissatīti.

Ayaṃ avijjāpaccayā saṅkhārāti padasmiṃ vitthārakathā.

Avijjāpaccayā saṅkhārapadaniddeso.

Viññāṇapadaniddeso

227. Saṅkhārapaccayā viññāṇapadaniddese cakkhuviññāṇantiādīsu cakkhuviññāṇaṃ kuslavipākāṃ akusalavipākānti duvidhaṃ hoti. Tathā sotaghānajivhākāyaviññāṇāni. Manoviññāṇaṃ pana kusalākusalavipākā dve manodhātuyo, tisso ahetukamanoviññāṇadhātuyo, aṭṭha sahetukāni kāmāvacaravipākacittāni, pañca rūpāvacarāni, cattāri arūpāvacarānīti bāvisatividhaṃ hoti. Iti imehi chahi viññāṇehi sabbānīpi bāttiṃsa lokiyavipākaviññāṇāni saṅgahitāni honti. Lokuttarāni pana vaṭṭakathāyaṃ na yujjantīti na gahitāni.

Tattha siyā - kathaṃ panetaṃ jānitabbāṃ ‘idaṃ vuttappakāraṃ viññāṇaṃ saṅkhārapaccayā hotī’ti? Upacitakammābhāve vipākābhāvato. Vipākāñhetāṃ, vipākāñca na upacitakammābhāve uppajjati. Yadi uppajjeyya, sabbesaṃ sabbavipākāni uppajjeyyūṃ; na ca uppajjantīti jānitabbametāṃ - ‘saṅkhārapaccayā idaṃ viññāṇaṃ hotī’ti.

Katarasaṅkhārapaccayā kataraviññāṇanti ce? Kāmāvacarapuññābhisaṅkhārapaccayā tāva kuslavipākāni pañca cakkhuviññāṇādīni, manoviññāṇe ekā manodhātu, dve manoviññāṇadhātuyo, aṭṭha kāmāvacaramahāvipākānīti soḷasa. Yathāha -

“Kāmāvacarassa kusalassa kammaṃ katattā upacitattā vipākāṃ cakkhuviññāṇaṃ uppannaṃ hoti. Tathā sotaghānajivhākāyaviññāṇaṃ uppannaṃ hoti, vipākā manodhātu uppannā hoti, manoviññāṇadhātu uppannā hoti somanassasahagatā, manoviññāṇadhātu uppannā hoti upekkhāsahagatā, manoviññāṇadhātu uppannā hoti somanassasahagatā ñāṇasampayuttā, somanassasahagatā ñāṇasampayuttā sasaṅkhārena, somanassasahagatā ñāṇavippayuttā, somanassasahagatā ñāṇavippayuttā sasaṅkhārena, upekkhāsahagatā ñāṇasampayuttā, upekkhāsahagatā ñāṇasampayuttā sasaṅkhārena, upekkhāsahagatā ñāṇavippayuttā, upekkhāsahagatā ñāṇavippayuttā sasaṅkhārenā”ti.

Rūpāvacarapuññābhisaṅkhārapaccayā pana pañca rūpāvacaravipākāni. Yathāha -

“Tasseva rūpāvacarassa kusalassa kammaṃ katattā upacitattā vipākāṃ vivicca kāmehi...pe... paṭhamaṃ jhānaṃ...pe... pañcamaṃ jhānaṃ upasampajja viharatī”ti.

Evāṃ puññābhisaṅkhārapaccayā ekavīsatividhaṃ viññāṇaṃ hoti.

Apuññābhisaṅkhārapaccayā pana akusalavipākāni pañca cakkhuviññāḍīni, ekā manodhātu, ekā manoviññāḍadhātūti evaṃ sattavidhaṃ viññāṇaṃ hoti. Yathāha -

“Akusalassa kammaṃ katattā upacitattā vipākāṃ cakkhuviññāṇaṃ uppannaṃ hoti. Tathā sotaghāṇajivhākāyaviññāṇaṃ, vipākā manodhātu, vipākā manoviññāḍadhātu uppannā hoti”ti.

Āneñjābhisaṅkhārapaccayā pana cattāri arūpavipākānīti evaṃ catubbidhaṃ viññāṇaṃ hotīti. Yathāha -

“Tasseva arūpāvacarassa kusalassa kammaṃ katattā upacitattā vipākāṃ sabbaso rūpasāññāṇaṃ samatikkamā ākāśānañcāyatanasaññāsahagataṃ...pe... viññāṇañcāyatanasaññāsahagataṃ...pe... ākiñcaññāyatanasaññāsahagataṃ...pe... nevasaññānāsaññāyatanasaññāsahagataṃ sukhassa ca pahānā...pe... catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharatī”ti.

Evaṃ yaṃ saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ hoti, taṃ ñatvā idānissa evaṃ pavatti veditabbā - sabbameva hi idaṃ pavattipaṭisandhivasena dvidhā pavattati. Tattha dve pañcaviññāṇāni, dve manodhātuyo, somanassasahagatāhetukamanoviññāḍadhātūti imāni terasa pañcavokārabhave pavattiyāmyeva pavattanti. Sesāni ekūnavīsati tīsu bhavesu yathānurūpaṃ pavattiyampi paṭisandhiyampi pavattanti.

Kathaṃ? Kuslavipākāni tāva cakkhuviññāḍīni pañca kuslavipākena vā akusalavipākena vā nibbattassa yathākkamaṃ paripākamupagatindriyassa cakkhādīnaṃ āpāthagataṃ iṭṭhaṃ vā iṭṭhamajjhataṃ vā rūpādiārammaṇaṃ ārabba cakkhādipasādaṃ nissāya dassanasavanaghāyanasāyanaphusanakiccaṃ sādhayamānāni pavattanti. Tathā akusalavipākāni pañca. Kevalaṇhi tesāṃ anīṭṭhaṃ anīṭṭhamajjhataṃ vā rūpādiārammaṇaṃ hoti, ayameva viseso. Dasāpi cetāni niyatadvārārammaṇavatthuṭṭhānāni niyatakiccāneva ca bhavanti.

Tato kuslavipākānaṃ cakkhuviññāḍīnaṃ anantaraṃ kuslavipākamanodhātu tesāññeva ārammaṇamārabba hadayavatthuṃ nissāya sampaṭicchana-kiccaṃ sādhayamānā pavattati. Tathā akusalavipākānaṃ anantaraṃ akusalavipākā. Idañca pana dvayaṃ niyatadvārārammaṇaṃ niyatavatthuṭṭhānaṃ niyatakiccañca hoti.

Somanassasahagatā pana ahetukamanoviññāḍadhātu kuslavipākamanodhātuyā anantaraṃ tassā eva ārammaṇaṃ ārabba hadayavatthuṃ nissāya santīraṇakiccaṃ sādhayamānā ca chasu dvāresu balavārammaṇe kāmāvacarasattānaṃ yebhuyyena lobhasampayuttajavanāvasāne bhavaṅgavīthiṃ pacchinditvā javanena gahitārammaṇe tadārammaṇavasena ca sakīṃ vā dvikkhattuṃ vā pavattati. Cittappavattigaṇanāyaṃ pana sabbadvāresu tadārammaṇe dve eva cittavārā āgatā. Idaṃ pana cittaṃ tadārammaṇanti ca piṭṭhibhavaṅganti cāti dve nāmāni labhati, niyatadvārārammaṇaṃ niyatavatthukaṃ aniyataṭṭhānakiccañca hotīti. Evaṃ tāva terasa pañcavokārabhave pavattiyāmyeva pavattantīti veditabbāni. Sesesu ekūnavīsatiyā cittesu na kiñci attano anurūpāya paṭisandhiyā na pavattati.

Pavattiyāṃ pana kusalākusalavipākā tāva dve ahetukamanoviññāḍadhātuyo pañcadvāre kusalākusalavipākamanodhātūnaṃ anantaraṃ santīraṇakiccaṃ, chasu dvāresu pubbe vuttanayeneva tadārammaṇakiccaṃ, attanā dinnapaṭisandhito

uddhaṃ asati bhavaṅgupacchedake cittuppāde bhavaṅgakiccaṃ, ante cutikiccañcāti cattāri kiccāni sādhayamānā niyatavatthukā aniyatadvārārammaṇaṭṭhānakiccā hutvā pavattanti.

Aṭṭha kāmāvacarasahetukacittāni pavattiyam vuttanayeneva chasu dvāresu tadārammaṇakiccaṃ, attanā dinnapaṭisandhito uddhaṃ asati bhavaṅgupacchedake cittuppāde bhavaṅgakiccaṃ, ante cutikiccañcāti tīṇi kiccāni sādhayamānāni niyatavatthukāni aniyatadvārārammaṇaṭṭhānakiccāni hutvā pavattanti.

Pañca rūpāvacarāni cattāri ca arūpāvacarāni attanā dinnapaṭisandhito uddhaṃ asati bhavaṅgupacchedake cittuppāde bhavaṅgakiccaṃ, ante cutikiccañcāti kiccadvayaṃ sādhayamānāni pavattanti. Tesu rūpāvacarāni niyatavatthārammaṇāni aniyataṭṭhānakiccāni, itarāni avatthukāni niyatārammaṇāni aniyataṭṭhānakiccāni hutvā pavattantīti. Evaṃ tāva bāttiṃsavidhampi viññāṇaṃ pavattiyam saṅkhārapaccayā pavattati. Tatrassa te te saṅkhārā kammappaccayena ca upanissayapaccayena ca paccayā honti.

Tattha yānetāni ekādasa tadārammaṇacittāni vuttāni, tesu ekampi rūpārūpabhava tadārammaṇaṃ hutvā na pavattati. Kasmā? Bījābhāvā. Tattha hi kāmāvacaravipākasaṅkhātaṃ paṭisandhibījaṃ natthi, yaṃ rūpādīsu ārammaṇesu pavattiyam tassa janakaṃ bhavēyya. Cakkhuviññāṇādīnampi rūpabhava abhāvo āpajjati ce? Na; indriyappavattiānubhāvato dvāravīthibhede cittaniyamato ca.

Yathā cetam tadārammaṇaṃ ekantena rūpārūpabhava nappavattati tathā sabbe pi akāmāvacare dhamme nānubandhati. Kasmā? Ajanakattā ceva janakassa ca asadisattā. Tañhi yathā nāma gehā nikkhamitvā bahi gantukāmo taruṇadārako attano janakaṃ pitaraṃ vā aññaṃ vā pitusadisam hitakāmaṃ ñātiṃ aṅguliyaṃ gahetvā anubandhati, na aññaṃ rājapurisādiṃ, tathā etampi bhavaṅgārammaṇato bahi nikkhamitukāmaṃ sabhāgatāya attano janakaṃ pitaraṃ vā pitusadisam vā kāmāvacarajavanameva anubandhati, na aññaṃ mahaggataṃ anuttaraṃ vā.

Yathā cetam mahaggatalokuttare dhamme nānubandhati, tathā yadā ete kāmāvacaradhammāpi mahaggatārammaṇā hutvā pavattanti tadā tepi nānubandhati. Kasmā? Aparicidadesattā accantaparittārammaṇattā ca. Tañhi yathā pitaraṃ vā pitusadisam vā ñātiṃ anubandhantopi taruṇadārako gharadvāraantaravīthicatukkādīmi pariciteyeva dese anubandhati, na araññaṃ vā yuddhabhūmiṃ vā gacchantam; evaṃ kāmāvacaradhamme anubandhantampi amahaggatādīmi pariciteyeva dese pavattamāne dhamme anubandhati, na mahaggatalokuttaradhamme ārabba pavattamāneti.

Yasmā cassa “sabbo kāmāvacaravipāko kiriyamanodhātu kiriyāhetukamanoviññādhātu somanassasahagatā ime dhammā parittārammaṇā”ti evaṃ accantaparittameva ārammaṇaṃ vuttaṃ, tasmāpetam mahaggatalokuttarārammaṇe kāmāvacaradhammepi nānubandhatīti veditabbaṃ.

Kim vā imāya yuttikathāya? Aṭṭhakathāyañhi ekanteneva vuttaṃ - ekādasa tadārammaṇacittāni nāmagottaṃ ārabba javane javite tadārammaṇaṃ na gaṇhanti. Paṇṇattiṃ ārabba javane javite tadārammaṇaṃ na labbhati. Tilakkhaṇārammaṇikavipassanāya tadārammaṇaṃ na labbhati. Vuṭṭhānagāminiyā balavavipassanāya tadārammaṇaṃ na labbhati. Rūpārūpadhamme ārabba javane javite tadārammaṇaṃ na labbhati. Micchattaniyatadhammesu tadārammaṇaṃ na

labbhati. Sammattaniyatadhammesu tadārammaṇaṃ na labbhati. Lokuttaradhamme ārabba javane javite tadārammaṇaṃ na labbhati. Abhiññāṇaṃ ārabba javane javite tadārammaṇaṃ na labbhati. Paṭisambhidāṇaṃ ārabba javane javite tadārammaṇaṃ na labbhati. Kāmāvacare dubbalārammaṇe tadārammaṇaṃ na labbhati, chasu dvāresu balavārammaṇe āpāthagateyeva labbhati, labbhamānañca kāmāvacareyeva labbhati. Rūpārūpabhava tadārammaṇaṃ nāma natthīti.

Yaṃ pana vuttaṃ “sesesu ekūnavīsatiyā cittesu na kiñci attano anurūpāya paṭisandhiyā na pavattatī”ti, taṃ atisaṃkhittatā dubbijānaṃ. Tenassa vitthāranayadassanattaṃ vuccati - “kati paṭisandhiyo? Kati paṭisandhicittāni? Kena kattha paṭisandhi hoti? Kiṃ paṭisandhiyā ārammaṇa”nti?

Asaññaṃ paṭisandhiyā saddhiṃ vīsati paṭisandhiyo. Vuttappakārāneva ekūnavīsati paṭisandhicittāni. Tattha akusalavipākāya ahetukamanoviññādhātuyā apāyesu paṭisandhi hoti, kuslavipākāya manussaloke jaccandhajātibadhirajātiummattakaelamūganapumsakādīnaṃ. Aṭṭhahi sahetukamahāvīpākehi kāmāvacaradevesu ceva manussesu ca puññavantānaṃ paṭisandhi hoti, pañcahi rūpāvacaravīpākehi rūpībrahmaloce, catūhi arūpāvacaravīpākehi arūpaloketi. Yena ca yattha paṭisandhi hoti, sā eva tassā anurūpapaṭisandhi nāma.

Saṅkhepato paṭisandhiyā tīṇi ārammaṇāni honti -kammaṃ, kammanimittaṃ, gatinimittanti. Tattha kammaṃ nāma āyūhitā kusalākusalacetanā. Kammanimittaṃ nāma yaṃ vatthuṃ ārammaṇaṃ katvā kammaṃ āyūhati. Tattha atīte kappakoṭisatasahassamatthakasmimpi kamme kate tasmīṃ khaṇe kammaṃ vā kammanimittaṃ vā āgantvā upaṭṭhāti.

Tatridaṃ kammanimittassa upaṭṭhāne vatthu - gopakasīvalī kira nāma tālapitṭhikavihāre cetiyaṃ kāresi. Tassa maraṇamañce nipannassa cetiyaṃ upaṭṭhāsi. So tadeva nimittaṃ gaṇhitvā kālaṃkatvā devaloke nibbatti. Aññā sammūlhaḷakālakiriyā nāma hoti. Parammukhaṃ gacchantassa hi pacchato tikhiṇena asinā sīsaṃ chindanti. Nipajjitvā niddāyantassāpi tikhiṇena asinā sīsaṃ chindanti. Udaḷe osidāpetvā mārenti. Evarūpepi kāle aññataraṃ kammaṃ vā kammanimittaṃ vā upaṭṭhāti. Aññaṃ lahukamaraṇaṃ nāma atthi. Nikhādanadaṇḍakamatthakasmīhi nilīnamakkhikaṃ muggarena paharivā pisanti. Evarūpepi kāle kammaṃ vā kammanimittaṃ vā upaṭṭhāti. Evaṃ pisiyamānāya pana makkhikāya paṭhamam kāyadvārāvajjanaṃ bhavaṅgaṃ nāvaṭṭeti, manodvārāvajjanaṃ eva āvaṭṭeti. Atha javanaṃ javitvā bhavaṅgaṃ otarati. Dutiyavāre kāyadvārāvajjanaṃ bhavaṅgaṃ āvaṭṭeti. Tato kāyaviññāṇaṃ, sampaṭicchanam, santīraṇaṃ, voṭṭhapananti vīthiccittāni pavattanti. Javanaṃ javitvā bhavaṅgaṃ otarati. Tatiyavāre manodvārāvajjanaṃ bhavaṅgaṃ āvaṭṭeti. Atha javanaṃ javitvā bhavaṅgaṃ otarati. Etasmīṃ tṭhāne kālakiriyam karoti. Idaṃ kimatthaṃ ābhaṭaṃ? Arūpadhammānaṃ visayo nāma evam lahukoti dīpanattaṃ.

Gatinimittaṃ nāma nibbattanakaokāse eko vaṇṇo upaṭṭhāti. Tattha niraye upaṭṭhahante lohakumbhisadiso hutvā upaṭṭhāti. Manussaloke upaṭṭhahante mātukucchikambalayānasadisā hutvā upaṭṭhāti. Devaloke upaṭṭhahante kapparukkavimānasayanādīni upaṭṭhahanti. Evaṃ kammaṃ, kammanimittaṃ, gatinimittanti saṅkhepato paṭisandhiyā tīṇi ārammaṇāni honti.

Aparo nayo - paṭisandhiyā tīṇi ārammaṇāni honti? Atītaṃ, paccuppannaṃ,

navattabbañca. Asaññīpaṭisandhi anārammaṇāti. Tattha viññāṇañcāyatananevasaññānāsaññāyatanapaṭisandhīnaṃ atītameva ārammaṇaṃ. Dasannaṃ kāmāvacarānaṃ atītaṃ vā paccuppannaṃ vā. Sesānaṃ navattabbaṃ. Evaṃ tīsu ārammaṇesu pavattamānā pana paṭisandhi yasmā atītārammaṇassa vā navattabbārammaṇassa vā cuticittassa anantameva hoti. Paccuppannārammaṇaṃ pana cutticittaṃ nāma natthi. Tasmā dvīsu ārammaṇesu aññatarārammaṇāya cutiyā anantaraṃ tīsu ārammaṇesu aññatarārammaṇāya paṭisandhiyā sugatiduggativasena pavattanākāro veditabbo.

Seyyathidaṃ - kāmāvacarasugatiyaṃ tāva t̥hitassa pāpakammīno puggalassa “tānissa tamhi samaye olambantī” tiādivacanato maraṇamañce nipannassa yathūpacitaṃ pāpakammaṃ vā kammanimittaṃ vā manodvāre āpāthamāgacchati. Taṃ ārabba uppannāya tadārammaṇapariyosānāya suddhāya vā javanavīthiyā anantaraṃ bhavaṅgavisayaṃ ārammaṇaṃ katvā cuticittaṃ uppajjati. Tasmiṃ niruddhe tadeva āpāthagataṃ kammaṃ vā kammanimittaṃ vā ārabba anupacchinnakilesabalavināmitaṃ duggatipariyāpannaṃ paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayaṃ atītārammaṇāya cutiyā anantarā atītārammaṇā paṭisandhi.

Aparassa maraṇasamaye vuttappakārakammavasena narakādīsu aggijālavanṇādikam duggatinimittaṃ manodvāre āpāthamāgacchati. Tassa dvikkhattuṃ bhavaṅge uppajjitvā niruddhe taṃ ārammaṇaṃ ārabba ekaṃ āvajjanaṃ, maraṇassa āsannabhāvena mandībhūtavagattā pañca javanāni, dve tadārammaṇānī tiṇi vīthiccittāni uppajjanti. Tato bhavaṅgavisayaṃ ārammaṇaṃ katvā ekaṃ cuticittaṃ. Ettāvatā ekādasa cittakkhaṇā atītā honti. Athāvasesapañcacittakkhaṇāyuke tasmīmyeva ārammaṇe paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayaṃ atītārammaṇāya cutiyā anantarā paccuppannārammaṇā paṭisandhi.

Aparassa maraṇasamaye pañcannaṃ dvārānaṃ aññatarasmiṃ dvāre rāgādihetubhūtaṃ hīnārammaṇaṃ āpāthamāgacchati. Tassa yathākkamena uppannavoṭṭhabbanāvasāne maraṇassa āsannabhāvena mandībhūtavagattā pañca javanāni dve tadārammaṇāni ca uppajjanti. Tato bhavaṅgavisayaṃ ārammaṇaṃ katvā ekaṃ cuticittaṃ. Ettāvatā dve bhavaṅgāni, āvajjanaṃ, dassanaṃ, sampaṭicchanaṃ, santīraṇaṃ, voṭṭhabbanaṃ, pañca javanāni, dve tadārammaṇāni, ekaṃ cuticittanti pañcadasa cittakkhaṇā atītā honti. Athāvasesaekacittakkhaṇāyuke tasmīmyeva ārammaṇe paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayampi atītārammaṇāya cutiyā anantarā paccuppannārammaṇā paṭisandhi. Esa tāva atītārammaṇāya sugaticutiyā anantarā atītapaccuppannārammaṇāya duggatipaṭisandhiyā pavattanākāro.

Duggatiyaṃ t̥hitassa pana upacitānavajjakammassa vuttanayeneva taṃ anavajjakammaṃ vā kammanimittaṃ vā manodvāre āpāthamāgacchatīti kaṇhapakkhe sukkapakkhaṃ t̥hapetvā sabbaṃ purimanayeneva veditabbaṃ. Ayaṃ atītārammaṇāya duggaticutiyā anantarā atītapaccuppannārammaṇāya sugatipaṭisandhiyā pavattanākāro.

Sugatiyaṃ t̥hitassa pana upacitānavajjakammassa “tānissa tamhi samaye olambantī” tiādivacanato maraṇamañce nipannassa yathūpacitaṃ anavajjakammaṃ vā kammanimittaṃ vā manodvāre āpāthamāgacchati. Tañca kho upacitakāmāvacarānavajjakammasseva. Upacitamahaggatakammassa pana kammanimittameva āpāthamāgacchati. Taṃ ārabba uppannāya tadārammaṇapariyosānāya suddhāya vā javanavīthiyā anantaraṃ bhavaṅgavisayaṃ

ārammaṇaṃ katvā cuticittamuppajjati. Tasmim̐ niruddhe tadeva āpāthagataṃ kammaṃ vā kammanimittaṃ vā ārabba anupacchinnakilesabalavināmitaṃ sugatipariyāpannaṃ paṭisandhicittamuppajjati. Ayaṃ atītārammaṇāya cutiyā anantarā atītārammaṇā navattabbārammaṇā vā paṭisandhi.

Aparassa maraṇasamaye kāmāvacarānavajjakammavasena manussaloke mātukucchivaṇṇasaṅkhātāṃ vā devaloke uyyānakapparukkhādivaṇṇasaṅkhātāṃ vā sugatinimittaṃ manodvāre āpāthamāgacchati. Tassa duggatinimittē dassitānukkameneva cuticittānantaraṃ paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayaṃ atītārammaṇāya cutiyā anantarā paccuppannārammaṇā paṭisandhi.

Aparassa maraṇasamaye ñātakā ‘ayaṃ, tāta, tavatthāya buddhapūjā karīyati, cittaṃ pasādehi’ti vatvā pupphadāmadhajapaṭākādivasena rūpārammaṇaṃ vā dhammassavanatūriyapūjādivasena saddārammaṇaṃ vā dhūmavāsagandhādivasena gandhārammaṇaṃ vā ‘idaṃ, tāta, sāyassu, tavatthāya dātappaṃ deyyadhamma’nti vatvā madhuphāṇitādivasena rasārammaṇaṃ vā ‘idaṃ, tāta, phusassu, tavatthāya dātappaṃ deyyadhamma’nti vatvā cīnapaṭasomārapaṭādivasena phoṭṭhabbārammaṇaṃ vā pañcadvāre upasaṃharanti. Tassa tasmim̐ āpāthagate rūpādiārammaṇe yathākkamena uppannavoṭṭhapanāvasāne maraṇassa āsannabhāvena mandībhūtavegattā pañca javanāni dve tadārammaṇāni ca uppajjanti. Tato bhavaṅgavisayaṃ ārammaṇaṃ katvā ekaṃ cuticittaṃ, tadavasāne tasmiññeva ekacittakkhaṇaṭṭhitike ārammaṇe paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayampi atītārammaṇāya cutiyā anantarā paccuppannārammaṇā paṭisandhi.

Aparassa pana pathavīkaṣiṇajjhānādivasena paṭiladdhamahaggaṭassa sugatiyaṃ ṭhitassa maraṇasamaye kāmāvacarakusalakamma-kammanimitta-gatinimittānaṃ aññataraṃ pathavīkaṣiṇādikaṃ vā nimittaṃ mahaggaṭacittaṃ vā manodvāre āpāthamāgacchati. Cakkhusotānaṃ vā aññatarasmim̐ kusaluppattihetubhūtaṃ paṇītamārammaṇaṃ āpāthamāgacchati. Tassa yathākkamena uppannavoṭṭhabbanāvasāne maraṇassa āsannabhāvena mandībhūtavegattā pañca javanāni uppajjanti. Mahaggaṭagatikānaṃ pana tadārammaṇaṃ natthi. Tasmā javanānantaraṃyeva bhavaṅgavisayaṃ ārammaṇaṃ katvā ekaṃ cuticittaṃ uppajjati. Tassāvasāne kāmāvacaramahaggaṭasugatīnaṃ aññatarasugatipariyāpannaṃ yathūpaṭṭhitesu ārammaṇesu aññatarārammaṇaṃ paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayaṃ navattabbārammaṇāya sugaticutiyā anantarā atītapaccuppannavattabbānaṃ aññatarārammaṇā paṭisandhi.

Etenānusārena āruppacutiyāpi anantarā paṭisandhi veditabbā. Ayaṃ atītanavattabbārammaṇāya sugaticutiyā anantarā atītanavattabbapaccuppannārammaṇāya paṭisandhiyā pavattanākāro.

Duggatiyaṃ ṭhitassa pana pāpakammīno vuttanayeneva taṃ kammaṃ kammanimittaṃ gatinimittaṃ vā manodvāre, pañcadvāre pana akusaluppattihetubhūtaṃ ārammaṇaṃ āpāthamāgacchati. Athassa yathākkamena cuticittāvasāne duggatipariyāpannaṃ tesu ārammaṇesu aññatarārammaṇaṃ paṭisandhicittaṃ uppajjati. Ayaṃ atītārammaṇāya duggaticutiyā anantarā atītapaccuppannārammaṇāya paṭisandhiyā pavattanākāroti. Ettāvatā ekūnavīsatividhassāpi viññāṇassa paṭisandhivasena pavatti dīpitā hoti.

Tayidaṃ sabbampi evaṃ -

Pavattamānaṃ sandhimhi, dvidhā kammena vattati;
Missādīhi ca bhedehi, bhedassa duvidhādiko.

Idaṇhi ekūnavīsatividhampi vipākaviññāṇaṃ paṭisandhimhi pavattamānaṃ dvidhā kammena vattati. Yathāsakaṇhi etassa janakaṃ kammaṃ nānākkhaṇikakammappaccayena ceva upanissayapaccayena ca paccayo hoti. Vuttañhetam “kusalākusalaṃ kammaṃ vipākassa upanissayapaccayena paccayo”ti. Evaṃ vattamānassa panassa missādīhi bhedehi duvidhādikopi bhedo veditabbo, seyyathidaṃ - idaṇhi paṭisandhivasena ekadhā vattamānampi rūpena saha missāmissabhedato duvidham, kāmarūpārūpabhavabhedato tividham, aṇḍajalābujasaṃsedajaopapātikayonivasena catubbidham, gativasena pañcavidham, viññāṇaṭṭhitivasena sattavidham, sattāvāsavasena aṭṭhavidham hoti. Tattha -

Missam dvidhā bhāvabhedā, sabhāvaṃ tattha ca dvidhā;
Dve vā tayo vā dasakā, omato ādinā saha.

‘Missam dvidhā bhāvabhedā’ti yañhetamettha aññatra arūpabhavā rūpamissam paṭisandhiviññāṇaṃ uppajjati, tam rūpabhavā itthindriyapurisindriyasāṅkhātena bhāvena vinā uppattito kāmabhavā aññatra jātipaṇḍakapaṭisandhiyā bhāvena saha uppattito sabhāvaṃ abhāvanti duvidham hoti.

‘Sabhāvaṃ tattha ca dvidhā’ti tatthāpi ca yaṃ sabhāvaṃ tam itthipurisabhāvānaṃ aññatarena saha uppattito duvidhameva hoti.

‘Dve vā tayo vā dasakā, omato ādinā saha’ti yañhetamettha missam amissanti dvaye ādibhūtaṃ rūpamissam paṭisandhiviññāṇaṃ, tena saha vatthukāyadasakavasena dve vā vatthukāyabhāvadasakavasena tayo vā dasakā omato uppajjanti, natthi ito param rūpaparihānīti. Tam panetaṃ evaṃ omakaparimāṇaṃ uppajjamānaṃ aṇḍajalābujanāmikāsu dvīsu yonīsu jātiunṇāya ekena aṃsunā uddhatatelasappimaṇḍappamāṇaṃ kalalanti laddhasaṅkhaṃ hutvā uppajjati. Tattha yonīnaṃ gativasena sambhavabhedo veditabbo. Etāsu hi -

Niraye bhum mavajjesu, devesu ca na yoniyo;
Tisso purimikā honti, catassopi gatittaye.

Tattha devesu cāti casaddena yathā niraye ca bhum mavajjesu ca devesu, evaṃ nijjhāmatanḥikapetesu ca purimikā tisso yoniyo na santīti veditabbā. Opapātikā eva hi te honti. Sese pana tiracchānapettivisayamanussasaṅkhāte gatittaye pubbe vajjitabhummadevesu ca catasso yoniyo honti. Tattha -

Timsa nava ceva rūpīsu, sattati ukkaṃsatova rūpāni;
Saṃsedajopapātīsu, atha vā avakaṃsato timsa.

Rūpībrahmesu tāva opapātikayonikesu cakkhusotavattitudasakānaṃ jīvitānavakassa cāti catunnaṃ kalāpānaṃ vasena timsa ca nava ca paṭisandhiviññāṇena saha rūpāni uppajjanti. Rūpībrahme pana ṭhapetvā aññesu saṃsedajaopapātikesu ukkaṃsato cakkhusotaghānajivhākāyabhāvavattitudasakānaṃ vasena sattati. Tāni ca niccaṃ devesu. Tattha vaṇṇo gandho raso oḷā catasso cāpi dhātuyo cakkhupasādo jīvitindriyanti ayaṃ dasarūpaparimāṇo rūpapuñjo cakkhudasako nāma. Evaṃ sesā

veditabbā. Avakaṃsato pana jaccandhabadhiraaghānakanapum̐sakassa
jivhākāyavatthudasakānaṃ vasena tiṃsa rūpāni uppajjanti. Ukkamaṃsāvakaṃsānaṃ
pana antare anurūpato vikappo veditabbo.

Evaṃ veditvā puna -

Khandhārammaṇagatihetu-vedanāpītivitakkavicārehi;
Bhedābhedaviseso, cutisandhīnaṃ pariññeyyo.

Yāhesā missāmissato duvidhā paṭisandhi, yā cassā atītānantarā cuti, tāsāṃ imehi
khandhādīhi bhedābhedaviseso ñātabboti attho.

Kathaṃ? Kadāci catukkhandhāya āruppacutiyā anantarā catukkhandhāva
ārammaṇatopi abhinnā paṭisandhi hoti, kadāci amahaggatabahiddhārammaṇāya
mahaggataajjhataṇṇaṃ. Ayaṃ tāva arūpabhūmīsuyeva nayo. Kadāci pana
catukkhandhāya āruppacutiyā anantarā pañcakkhandhā kāmāvacarā paṭisandhi.
Kadāci pañcakkhandhāya kāmāvacaracutiyā rūpāvacaracutiyā vā anantarā
catukkhandhā āruppapāṭisandhi. Evaṃ atītārammaṇacutiyā
atītanavattabapaccuppannārammaṇā paṭisandhi, ekaccasugaticutiyā
ekaccaduggatipaṭisandhi, ahetukacutiyā sahetukapaṭisandhi, duhetukacutiyā
tihetukapaṭisandhi, upekkhāsahagatacutiyā somanassasahagatapaṭisandhi,
appītikacutiyā sappītikapaṭisandhi, avitakkacutiyā savitakkapaṭisandhi, avicāracutiyā
savicārapaṭisandhi, avitakkaavicāracutiyā savitakkasavicārapaṭisandhīti tassa tassa
viparītato ca yathāyogaṃ yojetabbaṃ.

Laddhappaccayamitidhamma-mattametaṃ bhavantaramupeti;
Nāssa tato saṅkanti, na tato hetuṃ vinā hoti.

Iti hetuṃ laddhappaccayaṃ rūpārūpadhammamattaṃ uppajjamānaṃ bhavantaram
upetīti vuccati, na satto, na jīvo. Tassa nāpi atītabhavato idha saṅkanti atthi, nāpi
tato hetuṃ vinā idha pātubhāvo. Tayidaṃ pākaṭena manussacutipāṭisandhikkamena
pakāsayissāma -

Atītabhavasmiñhi sarasena upakkamena vā samāsannamaraṇassa asayhānaṃ
sabbaṅgapaccaṅgasandhibandhanacchedakānaṃ mārāṇantikavedanāsattānaṃ
sannipātaṃ asahantassa ātape pakkhittaharitatālappaṇṇamiva kamena upasussamāne
sarīre niruddhesu cakkhādīsu indriyesu hadayavatthumatte patiṭṭhitesu
kāyindriyamanindriyajīvitindriyesu taṅkhaṇāvasesaṃ hadayavatthusannissitaṃ
viññāṇaṃ garusamāsevitāsannapubbakatānaṃ aññataraṃ
laddhāvasesapaccayasāṅkhārāsāṅkhātaṃ kammaṃ vā tadupaṭṭhāpitaṃ vā
kammanimittagatinimittasāṅkhātaṃ visayamārabba pavattati. Tadevaṃ
pavattamānaṃ taṇhāavijjānaṃ appahīnattā avijjāpaṭicchāditādīnave tasmīṃ visaye
taṇhā nāmeti, sahaṇātasāṅkhārā khipanti. Taṃ santativasena taṇhāya nāmiyamānaṃ
saṅkhārehi khippamānaṃ orimatīrarukkhavinibaddharajjumālambitvā
mātikātikkamako viya purimañca nissayaṃ jahati, aparañca kammamasamutṭhāpitaṃ
nissayaṃ assādayamānaṃ vā anassādayamānaṃ vā ārammaṇādīhiyeva paccayehi
pavattati.

Ettha ca purimaṃ cavanato cuti, pacchimaṃ bhavantarādipaṭisandhānato
paṭisandhīti vuccati. Tadevaṃ nāpi purimabhavā idha āgataṃ, nāpi tato
kammasaṅkhāranativisayādihetuṃ vinā pātubhūtaṃ veditabbaṃ.

Siyum nidassanānettha, paṭighosādikā atha;
Santānabandhato natthi, ekatā nāpi nānatā.

Ettha cetassa viññāṇassa purimabhavato idha anāgamane
atītabhavapariyāpannahetūhi ca uppāde paṭighosapadīpamuddāpaṭibimbappakārā
dhammā nidassanāni siyum. Yathā hi paṭighosapadīpamuddacchāyā saddādihetukā
aññatra agantvā honti, evameva idaṃ cittaṃ. Ettha ca ‘santānabandhato natthi ekatā
nāpi nānatā’. Yadi hi santānabandhe sati ekantamekatā bhaveyya, na khīrato dadhi
sambhūtaṃ siyā. Athāpi ekantanānatā bhaveyya, na khīrassādhīno dadhi siyā. Esa
nayo sabbahetuhetusamuppannesu. Evañca sati sabbalokavohāralopo siyā. So ca
aniṭṭho. Tasmā ettha na ekantamekatā vā nānatā vā upagantabbāti.

Etthāha - nanu evaṃ asaṅkantipātubhāve sati ye imasmiṃ manussattabhāve
khandhā, tesam niruddhattā phalapaccayassa ca kammassa tattha agamanato
aññassa aññato ca taṃ phalaṃ siyā? Upabhuñjake ca asati kassa taṃ phalaṃ siyā?
Tasmā na sundaramidaṃ vidhānanti. Tatridaṃ vuccati -

Santāne yaṃ phalaṃ etaṃ, nāññassa na ca aññato;
Bījānaṃ abhisāṅkhāro, etassatthassa sādhako.

Ekasantānasmiñhi phalamuppajjamānaṃ tattha ekantaṃ ekattanānattānaṃ
paṭisiddhattā aññassāti vā aññatoti vā na hoti. Etassa ca panatthassa bījānaṃ
abhisāṅkhāro sādhako. Ambabījādīnāñhi abhisāṅkhāresu katesu tassa bījassa santāne
laddhapaccayo kālantare phalaviseso uppajjamāno na aññabījānaṃ nāpi
aññābhisāṅkhārapaccayā uppajjati, na ca tāni bījāni te abhisāṅkhārā vā
phalaṭṭhānaṃ pāpuṇanti. Evaṃ sampadamidaṃ veditabbaṃ. Vijjāsipposadhādīhi cāpi
bālasarīre upayuttehi kālantare vuḍḍhasarīrādīsu phaladehi ayamatto veditabbo.

Yampi vuttaṃ ‘upabhuñjake ca asati kassa taṃ phalaṃ siyā’ti? Tattha -

Phalassuppattiyā eva, siddhā bhuñjakasammuti;
Phaluppādena rukkhassa, yathā phalati sammuti.

Yathā hi rukkhasaṅkhātānaṃ dhammānaṃ ekadesabhūtassa rukkhaphalassa
uppattiyā eva rukkho phalatīti vā phalitoti vā vuccati, tathā
devamanussasaṅkhātānaṃ khandhānaṃ ekadesabhūtassa upabhogasaṅkhātassa
sukhadukkhaphalassa uppādeneva devo vā manusso vā upabhuñjatīti vā sukhitoti vā
dukkhitoti vā vuccati. Tasmā na ettha aññena upabhuñjakena nāma koci attho atthīti.

Yopi vadeyya - ‘evaṃ santepi ete saṅkhārā vijjamānā vā phalassa paccayā siyum,
avijjamānā vā. Yadi ca vijjamānā pavattikkhaṇeyeva nesaṃ vipākena bhavitabbaṃ.
Atha avijjamānā, pavattito pubbe ca pacchā ca niccaṃ phalāvahā siyū’nti. So evaṃ
vattabbo -

Katattā paccayā ete, na ca niccaṃ phalāvahā;
Pāṭibhogādikaṃ tattha, veditabbaṃ nidassanaṃ.

Katattā eva hi saṅkhārā attano phalassa paccayā honti, na vijjamānattā vā
avijjamānattā vā. Yathāha “kāmvācarassa kusalassa kammassa katattā upacitattā
vipākaṃ cakkhuviññāṇaṃ uppannaṃ hotī”tiādi. Yathārahassa attano phalassa ca

paccayā hutvā na puna phalāvahā honti vipakkavipākattā. Etassa catthassa vibhāvane idaṃ pāṭibhogādikaṃ nidassanaṃ veditabbaṃ.

Yathā hi loke yo kassaci atthassa niyyātanatthaṃ pāṭibhogo hoti, bhaṇḍaṃ vā kiṇāti, iṇaṃ vā gaṇhāti. Tassa taṃ kiriyākaraṇamattameva tadatthaniyyātanādīmhi paccayo hoti, na kiriyāya vijjamānatā vā avijjamānatā vā. Na ca tadatthaniyyātanādito parampi dhārakova hoti. Kasmā? Niyyātanādīnaṃ katattā. Evaṃ katattāva saṅkhārāpi attano phalassa paccayā honti, na ca yathārahaṃ phaladānato parampi phalāvahā hontīti. Ettāvatā missāmissavasena dvidhāpi pavattamānassa paṭisandhiviññāṇassa saṅkhārapaccayā pavatti dīpitā hoti.

Idāni sabbesvetesu battiṃsaviññāṇesu sammohavighātattaṃ -

Paṭisandhippavattīnaṃ, vasenete bhavādisu;

Vijānitabbā saṅkhārā, yathā yesaṅca paccayā.

Tattha tayo bhavā, catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, nava sattāvāsāti ete bhavādayo nāma. Etesu bhavādisu paṭisandhiyaṃ pavatte ca ete yesaṃ vipākaviññāṇānaṃ paccayā yathā ca paccayā honti tathā vijānitabbāti attho.

Tattha - puññābhisaṅkhāre tāva kāmāvacaraaṭṭhacetanābhedo puññābhisaṅkhāro avisesena kāmabhava sugatiyaṃ navannaṃ vipākaviññāṇānaṃ paṭisandhiyaṃ nānākkhaṇikakammapaccayena ceva upanissayapaccayena cāti dvidhā paccayo. Rūpāvacarapañcakusalacetanābhedo puññābhisaṅkhāro rūpabhava paṭisandhiyaṃ eva pañcannaṃ. Vuttappabhedakāmāvacaro pana kāmabhava sugatiyaṃ upekkhāsahagatāhetukamanoviññāṇadhātuvajjānaṃ sattannaṃ parittavipākaviññāṇānaṃ vuttanayeneva dvidhā paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ. Sveva rūpabhava pañcannaṃ vipākaviññāṇānaṃ tatheva paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ. Kāmabhava pana duggatiyaṃ aṭṭhannampi parittavipākaviññāṇānaṃ tatheva paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ.

Tattha niraye mahāmoggallānattherassa narakacārikādīsu iṭṭhārammaṇasamāyoge so paccayo hoti. Tiracchānesu pana nāgasupaṇṇapetamahiddhikesu ca iṭṭhārammaṇaṃ labbhatiyeva. Sveva kāmabhava sugatiyaṃ soḷasannampi kusala vipākaviññāṇānaṃ tatheva paccayo pavatte ca paṭisandhiyaṅca. Avisesena puññābhisaṅkhāro rūpabhava dasannaṃ vipākaviññāṇānaṃ tatheva paccayo pavatte ca paṭisandhiyaṅca.

Dvādasākusalacetanābhedo apuññābhisaṅkhāro kāmabhava duggatiyaṃ ekassa viññāṇassa tatheva paccayo paṭisandhiyaṃ, no pavatte; channaṃ pavatte, no paṭisandhiyaṃ; sattannampi akusala vipākaviññāṇānaṃ pavatte ca paṭisandhiyaṅca. Kāmabhava pana sugatiyaṃ tesameva sattannaṃ tatheva paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ; rūpabhava catunnaṃ vipākaviññāṇānaṃ tatheva paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ. So ca kho kāmāvacare anīṭṭharūpadassanasaddasavanavasena. Brahmaloce pana anīṭṭhā rūpādayo nāma natthi, tathā kāmāvacaradevalokepi.

Āneñjābhisaṅkhāro arūpabhava catunnaṃ vipākaviññāṇānaṃ tatheva paccayo pavatte ca paṭisandhiyaṅca.

Kāmāvacarakusalākusalato pana sabbasaṅgāhikanayena vīsaticetanābhedopi kāyasaṅkhāro kāmabhava dasannaṃ vipākaviññāṇānaṃ paṭisandhiyaṃ nānākkhaṇikakammapaccayena ceva upanissayapaccayena cāti dvidhā paccayo.

Sveva kāmabhave terasannaṃ, rūpabhave navannaṃ vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ. Sveva kāmabhave tevīsatiyā vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo pavatte ca paṭisandhiyaṃ. Vacīsaṅkhārepi ese va nayo.

Aṭṭhavīsatiekūnatimsacetanābhedopi pana cittasaṅkhāro tīsu bhavesu ekūnavīsatiyā vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo paṭisandhiyaṃ, no pavatte. Sveva dvīsu bhavesu heṭṭhāvuttānaṃ terasannaṃ navannaṃcāti dvāvīsatiyā vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo pavatte, no paṭisandhiyaṃ. Tīsu pana bhavesu dvattimsāyapi vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo pavatte ceva paṭisandhiyaṃ. Evaṃ tāva bhavesu paṭisandhipavattīnaṃ vasena te saṅkhārā yesaṃ paccayā, yathā ca paccayā honti tathā vijānitabbā. Eteneva nayena yonīdāsupi veditabbā.

Tatridaṃ ādito paṭṭhāya mukhamattappakāsaṇaṃ - imesu hi saṅkhāresu yasmā puññābhisaṅkhāro tāva dvīsu bhavesu paṭisandhiṃ datvā sabbaṃ attano vipākaṃ janeti, tathā aṇḍajādīsu catūsu yonīsu, devamanussasaṅkhātāsu dvīsu gatīsu, nānattakāyaṇānattasaññīnānattakāyaekattasaññīekattakāyaṇānattasaññīekattakāyae kattasaññīsaṅkhātāsu manussānaṃceva paṭhamadutiyatatiyajjhānabhūmīnaṃ vasena catūsu viññāṇaṭṭhitīsu. Asaññasattāvāse panesa rūpamattamevābhisaṅkharotīti catūsuyeva sattāvāsesu ca paṭisandhiṃ datvā sabbaṃ attano vipākaṃ janeti. Tasmā esa etesu dvīsu bhavesu, catūsu yonīsu, dvīsu gatīsu, catūsu viññāṇaṭṭhitīsu, catūsu sattāvāsesu ca ekavīsatiyā vipākaviññāṇaṃ vuttanayeneva paccayo hoti yathāsaṃbhavaṃ paṭisandhiyaṃ pavatte ca.

Apuññābhisaṅkhāro pana yasmā ekasmiñneva kāmabhave, catūsu yonīsu, avasesāsu tīsu gatīsu, nānattakāyaekattasaññīsaṅkhātāya ekissā viññāṇaṭṭhitiyā, tādiseyeva ca ekasmiṃ sattāvāse paṭisandhivasena vipaccati, tasmā esa ekasmiṃ bhava catūsu yonīsu, tīsu gatīsu, ekissā viññāṇaṭṭhitiyā, ekamhi ca sattāvāse sattannaṃ vipākaviññāṇaṃ vuttanayeneva paccayo hoti paṭisandhiyaṃ pavatte ca.

Āneñjābhisaṅkhāro pana yasmā ekasmiṃ arūpabhave, ekissā opapātikayoniyā, ekissā devagatiyā, ākāsaṇācāyatanādīsu tīsu viññāṇaṭṭhitīsu, ākāsaṇācāyatanādīsu ca catūsu sattāvāsesu paṭisandhivasena vipaccati, tasmā esa ekasmiṃyeva bhava, ekissā yoniyā, ekissā devagatiyā, tīsu viññāṇaṭṭhitīsu catūsu sattāvāsesu, catunnaṃ viññāṇaṃ vuttanayeneva paccayo hoti paṭisandhiyaṃ pavatte ca.

Kāyasaṅkhāropi yasmā ekasmiṃ kāmabhave, catūsu yonīsu, pañcasu gatīsu, dvīsu viññāṇaṭṭhitīsu, dvīsu ca sattāvāsesu paṭisandhiṃ datvā sabbaṃ attano vipākaṃ janeti, tasmā esa ekasmiṃ bhava, catūsu yonīsu, pañcasu gatīsu, dvīsu viññāṇaṭṭhitīsu, dvīsu ca sattāvāsesu tevīsatiyā vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo paṭisandhiyaṃ pavatte ca. Vacīsaṅkhārepi ese va nayo.

Cittasaṅkhāro pana yasmā ekaṃ sattāvāsaṃ ṭhapetvā na katthaci na vipaccati, tasmā esa tīsu bhavesu, catūsu yonīsu, pañcasu gatīsu, sattasu viññāṇaṭṭhitīsu, aṭṭhasu sattāvāsesu yathāyogaṃ dvattimsāya vipākaviññāṇaṃ tatheva paccayo paṭisandhiyaṃ pavatte ca. Aviññāṇake pana sattāvāse saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ natthi.

Apica puññābhisaṅkhāro asaññasattesu kaṭattārūpānaṃ nānākkhaṇikakammapaccayena paccayoti. Evaṃ -

Paṭisandhipavattīnaṃ, vasenete bhavādisu;
Vijānitabbā saṅkhārā, yathā yesaṃ paccayāti.

Nāmarūpapadaniddeso

228. Viññāṇapaccayā nāmarūpaniddese -

Desanābhedato sabba-bhavādīsu pavattito;
Saṅgahā paccayanayā, viññātabbo vinicchayo.

‘Desanābhedato’ti “tattha katamaṃ rūpaṃ? Cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpa”nti evaṃ tāva suttante ca idha rūpapadassa abhedato ekasadisā desanā katā; nāmapadassa pana bhedato.

Suttantasmiñhi “tattha katamaṃ nāmaṃ? Vedanā saññā cetanā phasso manasikāro”ti vuttaṃ. Idha “vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho”ti. Tattha hi yampi cakkhuvīññāṇapaccayā nāmaṃ uppajjati, uppannañca cittassa ṭhiti arūpīnaṃ dhammānaṃ āyūti evaṃ aññadhammasannissayena aggahetabbato pākaṭaṃ, taṃ dassento cetanāphassamanasikāravasena saṅkhārakkhandhaṃ tidhā bhinditvā dvīhi khandhehi saddhiṃ desesi. Idha pana tattha vuttañca avuttañca sabbaṃ nāmaṃ saṅgaṇhanto “tayo khandhā - vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho”ti āha.

Kim pana ime tayo khandhāva nāmaṃ, viññāṇaṃ nāmaṃ nāma na hotīti? No na hoti. Tasmīṃ pana viññāṇe gayhamāne nāma viññāṇassa ca paccayaviññāṇassa cāti dvinnāṃ viññāṇaṃ sahabhāvo āpajjati. Tasmā viññāṇaṃ paccayaṭṭhāne ṭhapetvā paccayanibbattaṃ nāmaṃ dassetuṃ tayova khandhā vuttāti. Evaṃ tāva ‘desanābhedato’ viññātabbo vinicchayo.

‘Sabbabhavādīsu pavattito’ti ettha pana nāmaṃ ekaṃ sattāvāsaṃ ṭhapetvā sabbabhavayonigativīññāṇaṭṭhitisesasattāvāsesu pavattati. Rūpaṃ dvīsu bhavesu, catūsu yonīsu, pañcasu gatīsu, purimāsu catūsu viññāṇaṭṭhitīsu, pañcasu ca sattāvāsesu pavattati. Evaṃ pavattamāne cetasmīṃ nāmarūpe yasmā abhāvakagabbhaseyyakānaṃ aṇḍajānañca paṭisandhikkhaṇe vatthukāyavasena rūpato dve santatisīsāni tayo ca arūpino khandhā pātubhavanti, tasmā tesāṃ vitthārena rūparūpato vīsati dhammā tayo ca arūpino khandhāti ete tevīsati dhammā viññāṇapaccayā nāmarūpanti veditabbā. Agga hitaggahaṇena pana ekasantatisīsato nava rūpadhamme apanetvā cuddasa, sabhāvakānaṃ bhāvasakānaṃ pakkhipitvā tettiṃsa. Tesampi agga hitaggahaṇena santatisīsadvayato aṭṭhārasa rūpadhamme apanetvā pannarasa.

Yasmā ca opapātikasattesu brahmakāyikādīnaṃ paṭisandhikkhaṇe cakkhusotavathudasa kānaṃ jīvitindriyanavakassa ca vasena rūparūpato cattāri santatisīsāni tayo ca arūpino khandhā pātubhavanti, tasmā tesāṃ vitthārena rūparūpato ekūnacattālīsa dhammā tayo ca arūpino khandhāti ete dvācattālīsa dhammā viññāṇapaccayā nāmarūpanti veditabbā. Agga hitaggahaṇena pana santatisīsattayato sattavīsati dhamme apanetvā pannarasa.

Kāma bhava pana yasmā sesa opapātikānaṃ vā saṃsedajānaṃ vā sabhāvaka paripuṇṇāyatanānaṃ paṭisandhikkhaṇe rūparūpato satta santatisīsāni tayo ca arūpino khandhā pātubhavanti, tasmā tesāṃ vitthārena rūparūpato sattati dhammā tayo ca arūpino khandhāti ete tesattati dhammā viññāṇapaccayā

nāmarūpanti veditabbā. Aggahitaggahaṇena pana santatisīsachakkato catupaññāsa dhamme apanetvā ekūnavīsati. Esa ukkaṃsato. Avakaṃsena pana taṃtaṃrūpasantatisīsavikalānaṃ tassa tassa vasena hāpetvā hāpetvā saṅkhepato ca vitthārato ca paṭisandhiviññāpaccayā nāmarūpasaṅkhātā veditabbā. Arūpīnaṃ pana tayova arūpino khandhā. Asaññīnaṃ rūpato jīvitindriyanavakamevāti. Esa tāva paṭisandhiyaṃ nayo.

Pavatte pana sabbattha rūpappavattidese paṭisandhicittassa t̥hitikkhaṇe paṭisandhicittena saha pavattaututo utusamuṭṭhānaṃ suddhaṭṭhakaṃ pātubhavati. Paṭisandhicittaṃ pana rūpaṃ na samuṭṭhāpeti. Tañhi yathā papāte patitapuriso parassa paccayo hotuṃ na sakkoti, evaṃ vatthudubbalatāya dubbalattā rūpaṃ samuṭṭhāpetuṃ na sakkoti. Paṭisandhicittato pana uddhaṃ paṭhamabhavaṅgato pabhuti cittasamuṭṭhānaṃ suddhaṭṭhakaṃ. Saddapātubhāvakāle paṭisandhikkhaṇato uddhaṃ pavattaututo ceva cittato ca saddanavakaṃ. Ye pana kabaḷikārāhārūpajīvino gabbhaseyyakasattā tesam -

“Yañcassa bhuñjati mātā, annaṃ pānañca bhojanaṃ;
Tena so tattha yāpeti, mātukucchigato naro”ti.

Vacanato mātārā ajjhoharitāhārena anugate sarīre, opapātikānaṃ sabbapaṭhamam attano mukhagataṃ kheḷaṃ ajjhoharaṇakāle āhārasamuṭṭhānaṃ suddhaṭṭhakanti idaṃ āhārasamuṭṭhānassa suddhaṭṭhakassa utucittasamuṭṭhānānañca ukkaṃsato dvinnaṃ navakānaṃ vasena chabbīsatividhaṃ, pubbe ekekacittakkhaṇe tikkhattuṃ uppajjamānaṃ vuttaṃ kammamuṭṭhānaṃ sattatividhanti channavutividhaṃ rūpaṃ tayo ca arūpino khandhāti samāsato navanavuti dhammā. Yasmā vāsaddo aniyato kadācideva pātubhāvato, tasmā duvidhampi taṃ apanetvā ime sattanavuti dhammā yathāsambhavaṃ sabbasattānaṃ viññāpaccayā nāmarūpanti veditabbā. Tesañhi suddhānaṃ pamattānaṃ carantānaṃ khādantānaṃ pivantānaṃ divā ca rattiñca ete viññāpaccayā pavattanti. Tañca tesam viññāpaccayabhāvaṃ parato vaṇṇayissāma.

Yaṃ panetamettha kammajarūpaṃ taṃ bhavayonigativīññāpatt̥hitisattāvāsesu sabbapaṭhamam patit̥thahantampi tisamuṭṭhānikarūpena anupatthaddhaṃ na sakkoti saṅghātūṃ, nāpi tisamuṭṭhānikaṃ tena anupatthaddhaṃ. Atha kho vātabbhāhatāpi catuddisavavatthāpitā naḷakalāpiyo viya, ūmivegabbbhāhatāpi mahāsamudde katthaci laddhapatit̥thā bhinnavāhanikā viya ca aññamaññūpatthaddhānevetāni apatamānāni saṅghahitvā ekampi vassaṃ dvepi vassāni...pe... vassasatampi yāva tesam sattānaṃ āyukkhayo vā puññakkhayo vā tāva pavattantīti. Evaṃ ‘sabbabhavādīsu pavattito’pettha viññātabbo vinicchayo.

‘Saṅghā’ti ettha ca yaṃ āruppe pavattipaṭisandhīsu pañcavokārabhave ca pavattiyā viññāpaccayā nāmaeva, yañca asaṅghīsu sabbattha pañcavokārabhave ca pavattiyā viññāpaccayā rūpameva, yañca pañcavokārabhave sabbattha viññāpaccayā nāmarūpaṃ, taṃ sabbam nāmañca rūpañca nāmarūpañca nāmarūpanti evaṃ ekadesasarūpekasesanayena saṅghahetvā viññāpaccayā nāmarūpanti veditabbaṃ. Asaññīsu viññābhāvā ayuttanti ce nāyuttaṃ. Idañhi -

Nāmarūpassa yaṃ hetu, viññānaṃ taṃ dvidhā matam;
Vipākamavipākāñca, yuttameva yato idaṃ.

Yañhi nāmarūpassa hetu viññāṇaṃ taṃ vipākāvipākabheda dvidhā mataṃ. Idañca asaññasattesu kammamuṭṭhānattā pañcavokārabhave pavattaabhisaṅkhāraviññāṇapaccayā rūpaṃ, tathā pañcavokāre pavattiyaṃ kusālādicittakkhaṇe kammamuṭṭhānanti yuttameva idaṃ. Evaṃ ‘saṅghato’pettha viññātabbo vinicchayo.

‘Paccayanayā’ti ettha hi -

Nāmassa pākaviññāṇaṃ, navadhā hoti paccayo;
Vatthurūpassa navadhā, sesarūpassa aṭṭhadhā.

Abhisaṅkhāraviññāṇaṃ, hoti rūpassa ekadhā;
Tadaññaṃ pana viññāṇaṃ, tassa tassa yathārahaṃ.

Yañhetam paṭisandhiyaṃ pavattiyaṃ vā vipākasaṅkhātāṃ nāmaṃ, tassa rūpamissassa vā rūpaamissassa vā paṭisandhikaṃ vā aññaṃ vā vipākaviññāṇaṃ sahaajātaaññaṃ anissayasampayuttavipākāhāraindriyaatthiavigatapaccayehi navadhā paccayo hoti. Vatthurūpassa paṭisandhiyaṃ sahaajātaaññaṃ anissaya vipākāhāraindriyavippayuttaatthiavigatapaccayehi navadhā paccayo hoti. Ṭhapetvā pana vatthurūpaṃ sesarūpassa imesu navasu aññaṃ anissayaṃ apanetvā sesehi aṭṭhahi paccayehi paccayo hoti. Abhisaṅkhāraviññāṇaṃ pana asaññasattarūpassa vā pañcavokāre vā kammajassa suttantikapariyāyena upanissaya vasena ekadhā vā paccayo hoti. Avasesaṃ paṭhamabhavaṅgato pabhuti sabbampi viññāṇaṃ tassa tassa nāmarūpassa yathārahaṃ paccayo hotīti veditabbaṃ. Vitthārato pana tassa paccayanaye dassiyamāne sabbāpi paṭṭhānakathā vitthāretabbā hotīti na taṃ ārabhāma.

Tattha siyā - kathaṃ panetaṃ jānitabbaṃ “paṭisandhināmarūpaṃ viññāṇapaccayā hotī”ti? Suttato yuttito ca. Sutte hi “cittānuparivattino dhammā”tiādinā nayena bahudhā vedanādīnaṃ viññāṇapaccayatā siddhā. Yuttito pana -

Cittajena hi rūpena, idha diṭṭhena sijjhati;
Adiṭṭhassāpi rūpassa, viññāṇaṃ paccayo iti.

Citte hi pasanne appasanne vā tadanurūpāni rūpāni uppajjamānāni diṭṭhāni. Diṭṭhena ca adiṭṭhassa anumānaṃ hotīti iminā idha diṭṭhena cittajarūpena adiṭṭhassāpi paṭisandhirūpassa viññāṇaṃ paccayo hotīti jānitabbameva. Kammamuṭṭhānassāpi hi tassa cittamuṭṭhānasseva viññāṇapaccayatā paṭṭhāne āgatāti. Evaṃ paccayanayato pettha viññātabbo vinicchayo.

Ettha ca “viññāṇapaccayā nāmarūpa”nti bhāsamānena bhagavatā yasmā upaparikkhamānānaṃ paṇḍitānaṃ paramatthato nāmarūpamattameva pavattamānaṃ dissati, na satto, na poso; tasmā appaṭivattiyaṃ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṃ anuttaraṃ dhammacakkaṃ pavattitaṃ hotīti.

Viññāṇapaccayā nāmarūpapadaniddeso.

Salāyatanapadaniddeso

229. Nāmarūpapaccayā salāyatananiddese -

Nāmaṃ khandhattayaṃ rūpaṃ, bhūtavatthādikaṃ mataṃ;
Katekasesaṃ taṃ tassa, tādissasewa paccayo.

Yañhetāṃ saḷāyatanassa paccayabhūtaṃ nāmarūpaṃ, tattha nāmaṃti
vedanādikkhandhattayaṃ, rūpaṃ pana sakasantatipariyāpannaṃ niyamato cattāri
bhūtāni cha vatthūni jīvitindriyanti evaṃ bhūtavatthādikaṃ matanti veditabbaṃ. Taṃ
pana “nāmañca rūpañca nāmarūpañca nāmarūpa”nti evaṃ katekasesaṃ
“chaṭṭhāyatanañca saḷāyatanañca saḷāyatana”nti evaṃ katekasesasewa
saḷāyatanassa paccayoti veditabbaṃ. Kasmā? Yasmā āruppe nāmameva paccayo.
Tañca chaṭṭhāyatanasewa, na aññassa. “Nāmapaccayā chaṭṭhāyatana”nti hi
abyākatavāre vakkhati. Idha saṅgahitameva hi tattha vibhattanti veditabbaṃ.

Tattha siyā - kathaṃ panetaṃ jānitabbaṃ “nāmarūpaṃ saḷāyatanassa paccayo”ti?
Nāmarūpabhāve bhāvato. Tassa tassa hi nāmassa rūpassa ca bhāve taṃ taṃ
āyatanaṃ hoti, na aññathā. Sā panassa tabbhāvabhāvībhāvatā
paccayanayasmiññeva āvibhavissati. Tasmā -

Paṭisandhiyaṃ pavatte vā, hoti yaṃ yassa paccayo;
Yathā ca paccayo hoti, tathā neyyaṃ vibhāvinā.

Tatrāyaṃ atthadīpanā -

Nāmameva hi āruppe, paṭisandhipavattisu;
Paccayo sattadhā chaṭṭhā, hoti taṃ avakaṃsato.

Kathaṃ? ‘Paṭisandhiyaṃ’ tāva avakaṃsato
sahajātaaññamaññanissayasampayuttavipākaatthiavigatapaccayehi sattadhā nāmaṃ
chaṭṭhāyatanassa paccayo hoti. Kiñci panettha hetupaccayena, kiñci
āhārapaccayenāti evaṃ aññathāpi paccayo hoti. Tassa vasena ukkaṃsāvakaṃso
veditabbo.

‘Pavatte’pi vipākaṃ vuttanayeneva paccayo hoti. Itaraṃ pana avakaṃsato
vuttappakāresu paccayesu vipākapaccayavajjehi chahi paccayo hoti. Kiñci panettha
hetupaccayena, kiñci āhārapaccayenāti evaṃ aññathāpi paccayo hoti. Tassa vasena
ukkaṃsāvakaṃso veditabbo.

Aññasmimpi bhava nāmaṃ, tatheva paṭisandhiyaṃ;
Chaṭṭhassa itaresaṃ taṃ, chahākārehi paccayo.

Ārubbato hi aññasmimpi pañcavokārabhave taṃ vipākanāmaṃ hadayavatthuno
sahāyaṃ hutvā chaṭṭhassa manāyatanassa yathā āruppe vuttaṃ tatheva avakaṃsato
sattadhā paccayo hoti. Itaresaṃ panetaṃ pañcannaṃ cakkhāyatanādīnaṃ
catumahābhūtasahāyaṃ hutvā sahajāta nissayavipākavippayuttaatthiavigatavasena
chahākārehi paccayo hoti. Kiñci panettha hetupaccayena, kiñci āhārapaccayenāti
evaṃ aññathāpi paccayo hoti. Tassa vasena ukkaṃsāvakaṃso veditabbo.

Pavattepi tathā hoti, pākaṃ pākassa paccayo;
Apākaṃ avipākassa, chadhā chaṭṭhassa paccayo.

Pavattepi hi pañcavokārabhave yathā paṭisandhiyaṃ, tatheva vipākanāmaṃ
vipākassa chaṭṭhāyatanassa avakaṃsato sattadhā paccayo hoti. Avipākaṃ pana
avipākassa chaṭṭhassa avakaṃsatova tato vipākapaccayaṃ apanetvā chadhāva

paccayo hoti. Vuttanayeneva panettha ukkaṃsāvakaṃso veditabbo.

Tattheva sesapañcannaṃ, vipākaṃ paccayo bhava;
Catudhā avipākampi, evameva pakāsitaṃ.

Tattheva hi pavatte sesānaṃ cakkhāyatanādīnaṃ pañcannaṃ
cakkhuppasādādivatthukampi itarampi vipākanāmaṃ
pacchājātavippayuttaatthiavigatapaccayehi catudhā paccayo hoti. Yathā ca vipākaṃ,
avipākampi evameva pakāsitaṃ. Tasmā kusalādibhedampi tesam catudhā paccayo
hotīti veditabbaṃ. Evaṃ tāva nāmaeva paṭisandhiyaṃ pavatte vā yassa yassa
āyatanassa paccayo hoti, yathā ca hoti, tathā veditabbaṃ.

Rūpaṃ panettha āruppa-bhave bhavati paccayo;
Na ekāyatanassāpi, pañcakkhandhabhave pana.

Rūpato sandhiyaṃ vatthu, chadhā chaṭṭhassa paccayo;
Bhūtāni catudhā honti, pañcannaṃ avisesato.

Rūpato hi paṭisandhiyaṃ vatthurūpaṃ chaṭṭhassa manāyatanassa
sahajātaaññaṃanissayavippayuttaatthiavigatapaccayehi chadhā paccayo hoti.
Cattāri pana bhūtāni avisesato paṭisandhiyaṃ pavatte ca yaṃ yaṃ āyatanam
uppajjati, tassa tassa vasena pañcannampi cakkhāyatanādīnaṃ
sahajātanissayaatthiavigatapaccayehi catudhā paccayā honti.

Tidhā jīvitametesam, āhāro ca pavattiyaṃ;
Tāneva chadhā chaṭṭhassa, vatthu tas seva pañcadhā.

Etesam pana cakkhādīnaṃ pañcannaṃ paṭisandhiyaṃ pavatte ca
atthiavigataindriyavasena rūpajīvitam tidhā paccayo hoti.

‘Āhāro cā’ti āhāro ca atthiavigataāhāravasena tidhā paccayo hoti. So ca kho ye sattā
āhārūpajīvino, tesam āhārānugate kāye pavattiyaṃyeva, no paṭisandhiyaṃ. Tāni
pana pañca cakkhāyatanādīni chaṭṭhassa
cakkhusotaghānājivhākāyaviññāṇasaṅkhātassa manāyatanassa
nissayapurejātaindriyavippayuttaatthiavigatavasena chahākārehi paccayā honti
pavatte, no paṭisandhiyaṃ. Ṭhapetvā pana pañca viññāṇāni tas seva
avasesamanāyatanassa vatthurūpaṃ nissayapurejātavippayuttaatthiavigatavasena
pañcadhā paccayo hoti pavatte, no paṭisandhiyaṃ. Evaṃ rūpameva paṭisandhiyaṃ
pavatte vā yassa yassa āyatanassa paccayo hoti yathā ca hoti tathā veditabbaṃ.

Nāmarūpaṃ panubhayaṃ, hoti yaṃ yassa paccayo;
Yathā ca tampi sabbattha, viññātabbaṃ vibhāvinā.

Seyyathidaṃ - paṭisandhiyaṃ tāva pañcavokārabhave
khandhattayavatthurūpasāṅkhātaṃ nāmarūpaṃ chaṭṭhāyatanassa
sahajātaaññaṃanissayavipākasampayuttavippayuttaatthiavigatapaccayādīhi
paccayo hotīti idamettha mukhamattaṃ. Vuttanayānusārena pana sakkā sabbam
yojetunti na ettha vitthāro dassitoti.

Nāmarūpapaccayā saḷāyatanapadaniddeso.

Phassapadaniddeso

230. Saḷāyatanapaccayā phassaniddese -

Chaḷeva phassā saṅkhepā, cakkhusamphassaādayo;
Viññāṇamiva battiṃsa, vitthārena bhavanti te.

‘Saṅkhepato’ hi pāḷiyaṃ cakkhusamphassoti ādayo chaḷeva phassā āgatā. Vitthārena pana cakkhusamphassaādayo pañca kusalavipākā pañca akusalavipākāti dasa, sesā bāvīsati lokiyavipākaviññāṇasampayuttā ca bāvīsati evaṃ sabbepi saṅkhārapaccayā vuttaviññāṇamiva battiṃsa honti. Yaṃ panetassa battiṃsavidhassāpi phassassa paccayo saḷāyatanam. Tattha -

Chaṭṭhena saha ajjhataṃ, cakkhādiṃ bāhirehipi;
Saḷāyatanamicchanti, chahi saddhiṃ vicakkhaṇā.

Tattha ye tāva “upādinna kapavattikathā aya”nti ekasantatipariyāpannameva paccayaṃ paccayuppannaṃ dīpenti, te chaṭṭhāyatanapaccayā phassoti pāḷianusārato āruppe chaṭṭhāyatanaṃ aññattha sabbasaṅgahato saḷāyatanaṃ phassassa paccayoti ekadesasarūpekasesaṃ katvā chaṭṭhena saha ajjhataṃ cakkhādiṃ saḷāyatananti icchanti. Tañhi chaṭṭhāyatanaṃ saḷāyatanaṃ saḷāyatanantveva saṅghaṃ gacchati. Ye pana paccayuppannameva ekasantatipariyāpannaṃ dīpenti, paccayaṃ pana bhinnasantānampi, te yaṃ yaṃ āyatanam phassassa paccayo hoti taṃ sabbam dīpentā bāhirampi pariggahetvā tadeva chaṭṭhena saha ajjhataṃ bāhirehipi rūpāyatanādīhi saddhiṃ saḷāyatananti icchanti. Tampi hi chaṭṭhāyatanaṃ saḷāyatanaṃ saḷāyatananti etesaṃ ekasese kate saḷāyatanantveva saṅkham gacchati.

Etthāha - na sabbāyatanehi eko phasso sambhoti, nāpi ekamhā āyatanā sabbe phassā, ayaṃ saḷāyatanapaccayā phassoti ekova vutto, so kasmāti? Tatridaṃ vissajjanaṃ - saccametam. Sabbehi eko ekamhā vā sabbe na sambhonti, sambhoti pana anekehi eko; yathā cakkhusamphasso cakkhāyatanā rūpāyatanā cakkhuviññāṇasaṅkhātā manāyatanā avasesā sampayuttadhammāyatanā cāti evaṃ sabbattha yathānurūpaṃ yojetabbaṃ. Tasmā eva hi -

Eko panekāyatana-ppabhavo iti dīpito;
Phassoyaṃ ekavacana-niddesenidha tādinaṃ.

‘Ekavacananiddesenā’ti saḷāyatanapaccayā phassoti iminā hi ekavacananiddesena anekehi āyatanehi eko phasso hotīti tādinaṃ dīpitoti attho. Āyatanesu pana -

Chadhā pañca tato ekaṃ, navadhā bāhirāni cha;
Yathāsambhavametassa, paccayatte vibhāvaye.

Tatrāyaṃ vibhāvanā - cakkhāyatanādīni tāva pañca cakkhusamphassādibhedato pañcavidhassa phassassa nissayapurejātaindriyavippayuttaatthiavigatavasena chadhā paccayā honti. Tato paraṃ ekaṃ vipākamanāyatanam anekabhedassa vipākamanosamphassassa saha jātā aññamaññanissayavipākā āhāra indriyasampayuttaatthiavigatavasena navadhā paccayo hoti. Bāhiresu pana rūpāyatanam cakkhusamphassassa ārammaṇapurejātaatthiavigatavasena catudhā paccayo hoti. Tathā saddāyatanādīni

sotasamphassādīnaṃ. Manosamphassassa pana tāni dhammāyatanañca tathā ca ārammaṇapaccayamatteneva cāti evaṃ bāhirāni cha yathāsambhavametassa paccayatte vibhāvayeti.

Saḷāyatanapaccayā phassapadaniddeso.

Vedanāpadaniddeso

231. Phassapaccayā vedanāniddese -

Dvārato vedanā vuttā, cakkhusamphassajādikā;
Chaḷeva tā pabhedena, ekūnanavutī matā.

Cakkhusamphassajāvedanātiādinā hi nayena pāḷiyaṃ imā cakkhusamphassajādikā dvārato chaḷeva vedanā vuttā. Tā pana pabhedena ekūnanavutiyā cittehi sampayuttattā ekūnanavutīti matā.

Vedanāsu panetāsu, idha bāttiṃsa vedanā;
Vipākacittayuttāva, adhippetāti bhāsītā.

Aṭṭhadhā tattha pañcannaṃ, pañcadvāramhi paccayo;
Sesānaṃ ekadhā phasso, manodvārepi so tathā.

Tattha hi pañcadvāre cakkhupasādādivatthukānaṃ pañcannaṃ vedanānaṃ cakkhusamphassādiko phasso sahaḷātaaññaṃāññaṃanissayavipākāhārasampayuttaatthiavigatavasena aṭṭhadhā paccayo hoti. Sesānaṃ pana ekekasmīṃ dvāre sampaṭicchanasantīraṇatadārammaṇavasena pavattānaṃ kāmāvacaravipākavedanānaṃ cakkhusamphassādiko phasso upanissayavasena ekadhāva paccayo hoti.

‘Manodvārepi so tathā’ti manodvārepi hi tadārammaṇavasena pavattānaṃ kāmāvacaravipākavedanānaṃ so sahaḷātamanosamphassasaṅkhāto phasso tatheva aṭṭhadhā paccayo hoti, paṭisandhibhavaṅgacutivasena ca pavattānaṃ tebhūmakavipākavedanānampi. Yā panetā manodvāre tadārammaṇavasena pavattā kāmāvacaravedanā, tāsāṃ manodvāre āvajjanasampayutto manosamphasso upanissayavasena ekadhā paccayo hotīti.

Phassapaccayā vedanāpadaniddeso.

Tañhāpadaniddeso

232. Vedanāpaccayā tañhāniddese -

Rūpataṇhādibhedena, cha tañhā idha dīpitā;
Ekekā tividhā tattha, pavattākārato matā.

Imasmiñhi vedanāpaccayā tañhāniddese ‘seṭṭhiputto brāhmaṇaputto’ti pitito nāmavasena putto viya imā rūpataṇhā...pe... dhammataṇhāti ārammaṇato nāmavasena cha tañhā dīpitā pakāsītā kathitāti attho. Tattha rūpe tañhā rūpataṇhāti iminā nayena padattho veditabbo.

Tāsu ca pana taṇhāsu ekekā taṇhā pavattiākārato kāmataṇhā, bhavataṇhā, vibhavataṇhāti evaṃ tividhā matā. Rūpataṇhā eva hi yadā cakkhussa āpāthagataṃ rūpārammaṇaṃ kāmāssādasena assādayamānā pavattati, tadā kāmataṇhā nāma hoti. Yadā tadevārammaṇaṃ dhuvaṃ sassatanti pavattāya sassatadiṭṭhiyā saddhiṃ pavattati, tadā bhavataṇhā nāma hoti. Sassatadiṭṭhisahagato hi rāgo bhavataṇhāti vuccati. Yadā pana tadevārammaṇaṃ “ucchijjati vinassatī”ti pavattāya ucchedadiṭṭhiyā saddhiṃ pavattati, tadā vibhavataṇhā nāma hoti. Ucchedadiṭṭhisahagato hi rāgo vibhavataṇhāti vuccati. Eseva nayo saddataṇhādīsūpīti etā aṭṭhārasa taṇhā honti.

Tā ajjhatarūpādīsū aṭṭhārasa, bahiddhā aṭṭhārasāti chattiṃsa. Iti atītā chattiṃsa, anāgatā chattiṃsa, paccuppannā chattiṃsāti aṭṭhasataṃ taṇhā honti. Tā pana saṃnāhiṃpamānā rūpādiārammaṇavasena cha, kāmataṇhādivasena vā tissova taṇhā hontīti veditabbā. Yasmā panime sattā puttā assādetvā putte mamattena dhātiyā viya rūpādiārammaṇavasena uppajjamānaṃ vedanaṃ assādetvā vedanāya mamattena rūpādiārammaṇadāyakaṇaṃ cittakāragandhabbagandhikasūdatantavāyārasāyanavidhāyakavejjādīnaṃ mahāsakkāraṃ karonti, tasmā sabbāpesā vedanāpaccayā taṇhā hotīti veditabbā.

Yasmā cettha adhippetā, vipākasukhavedanā;
Ekāva ekadhā cesā, tasmā taṇhāya paccayo.

‘Ekadhā’ti upanissayapaccayena paccayo hoti. Yasmā vā -

Dukkhī sukhaṃ patthayati, sukhī bhiyyopi icchati;
Upekkhā pana santattā, sukhamicceva bhāsītā.

Taṇhāya paccayā tasmā, honti tissopi vedanā;
Vedanāpaccayā taṇhā, iti vuttā mahesinā.

Vedanā paccayā cāpi, yasmā nānusayaṃ vinā;
Hoti tasmā na sā hoti, brāhmaṇassa vusīmatoti.

Vedanāpaccayā taṇhāpadaniddeso.

Upādānapadaniddeso

233. Taṇhāpaccayā upādānaniddese -

Upādānāni cattāri, tāni atthavibhāgato;
Dhammasaṅkhepavithārā, kamato ca vibhāvaye.

Pāḷiyañhi upādānanti kāmupādānaṃ...pe... attavādupādānanti imāni cattāri upādānāni āgatāni. Tesāṃ ayaṃ atthavibhāgo - vatthusāṅkhātaṃ kāmāṃ upādiyatīti kāmupādānaṃ. Kāmo ca so upādānañcātipi kāmupādānaṃ. Upādānanti daḷhaggahaṇaṃ. Daḷhattho hettha upasaddo upāyāsa-upakaṭṭhādīsū viya. Tathā diṭṭhi ca sā upādānañcāti diṭṭhupādānaṃ. Diṭṭhiṃ upādiyatīti vā diṭṭhupādānaṃ. Sassato attā ca loko cātiādīsū hi purimadiṭṭhiṃ uttaradiṭṭhi upādiyati. Tathā sīlabbataṃ upādiyatīti sīlabbatupādānaṃ. Sīlabbatañca taṃ upādānañcātipi sīlabbatupādānaṃ. Gosīlagovatādīni hi evaṃ suddhīti abhinivesato sayameva upādānānīti. Tathā vadanti etenāti vādo, upādiyanti etenāti upādānaṃ. Kiṃ vadanti

upādiyanti vā? Attānaṃ. Attano vādupādānaṃ attavādupādānaṃ.
Attavādamattameva vā attāti upādiyanti etenāti attavādupādānaṃ. Ayaṃ tāva tesāṃ
atthavibhāgo.

‘Dhammasaṅkhepavittihāre’ pana kāmupādānaṃ tāva ‘‘tattha katamaṃ
kāmupādānaṃ? Yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā
kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosaṇaṃ - idaṃ vuccati
kāmupādāna’’nti āgatattā saṅkhepato taṇhādaḷhattaṃ vuttaṃ. Taṇhādaḷhattaṃ
nāma purimataṇhāupanissayapaccayena daḷhasambhūtā uttarataṇhā eva. Keci
panāhu - appattavisayapatthanā taṇhā, andhakāre corassa hatthappasāraṇaṃ viya.
Sampattavisayaggahaṇaṃ upādānaṃ, tasseva bhaṇḍaggahaṇaṃ viya.
Appicchatāsantuṭṭhitāpaṭipakkhā ca te dhammā. Tathā
pariyesanārakkhadukkhamūlāti. Sesupādānattayaṃ pana saṅkhepato
diṭṭhimattameva.

Vittihārato pana pubbe rūpādīsū vuttāya aṭṭhasatappabhedāyapi taṇhāya daḷhabhāvo
kāmupādānaṃ. Dasavattukā micchādiṭṭhi diṭṭhupādānaṃ. Yathāha - ‘‘tattha
katamaṃ diṭṭhupādānaṃ? Natthi dinnāṃ, natthi yiṭṭhaṃ...pe... sacchikatvā
pavedentīti yā evarūpā diṭṭhi...pe... vipariyesaggāho - idaṃ vuccati diṭṭhupādāna’’nti
sīlavatehi suddhiparāmasanaṃ pana sīlabbatupādānaṃ. Yathāha - ‘‘tattha katamaṃ
sīlabbatupādānaṃ? Ito bahiddhā samaṇabrāhmaṇānaṃ sīlena suddhi, vatena suddhi,
sīlabbatena suddhīti yā evarūpā diṭṭhi...pe... vipariyesaggāho - idaṃ vuccati
sīlabbatupādāna’’nti. Vīsativattukā sakkāyadiṭṭhi attavādupādānaṃ. Yathāha -
‘‘tattha katamaṃ attavādupādānaṃ? Idha assutavā puthujjano...pe...
sappurisadhamme avinīto rūpaṃ attato samanupassati...pe... vipariyesaggāho - idaṃ
vuccati attavādupādāna’’nti. Ayamettha dhammasaṅkhepavittihāro.

‘Kamato’ti ettha pana tividho kamo - uppattikkamo, pahānakkamo, desanākkamo ca.
Tattha anamatagge saṃsāre imassa paṭhamaṃ uppattīti abhāvato kilesānaṃ
nippariyāyena uppattikkamo na vuccati. Pariyāyena pana yebhuyyena ekasmiṃ
bhava attaggāhapubbaṅgamo sassatucchedābhiniveso. Tato ‘‘sassato ayaṃ attā’’ti
gaṇhato attavisuddhatthaṃ sīlabbatupādānaṃ, ucchijjatīti gaṇhato
paralokanirapekkhassa kāmupādānanti evaṃ paṭhamaṃ attavādupādānaṃ, tato
diṭṭhisīlabbatakāmupādānānīti ayametesāṃ ekasmiṃ bhava uppattikkamo.

Diṭṭhupādānādīni cettha paṭhamaṃ pahīyanti sotāpattimaggavajjhataṃ.
Kāmupādānaṃ pacchā arahattamaggavajjhataṃ. Ayametesāṃ pahānakkamo.

Mahāvisayattā pana pākaṭattā ca etesu kāmupādānaṃ paṭhamaṃ desitaṃ.
Mahāvisayañhi taṃ aṭṭhacittasampayogā. Appavisayāni itarāni catucittasampayogā.
Yebhuyyena ca ālayarāmatāya pajāya pākaṭaṃ kāmupādānaṃ, na itarāni.
Kāmupādānavā vatthukāmānaṃ samadhigamatthaṃ kotūhalamaṅgalādibahulo hoti,
na sassatadiṭṭhīti tadanantaraṃ diṭṭhupādānaṃ. Taṃ pabhijjamānaṃ
sīlabbataattavādupādānavasena duvidhaṃ hoti. Tasmīṃ dvaye gokiriyaṃ vā
kukkurakiriyaṃ vā disvāpi veditabbato oḷārikanti sīlabbatupādānaṃ paṭhamaṃ
desitaṃ, sukhumattā ante attavādupādānanti ayametesāṃ desanākkamo.

Taṇhā ca purimassettha, ekadhā hoti paccayo;
Sattadhā aṭṭhadhā vāpi, hoti sesattayassa sā.

Ettha ca evaṃ desite upādānacatukke purimassa kāmupādānassa kāmataṇhā upanissayavasena ekadhāva paccayo hoti taṇhābhinanditesu visayesu uppattito. Sesattayassa pana sahaajātaaññaṃanissayasampayuttaatthiavigatahetuvasena sattadhā vā upanissayena saha aṭṭhadhā vāpi paccayo hoti. Yadā ca sā upanissayavasena paccayo hoti tadā asahajātāva hotīti.

Taṇhāpaccayā upādānapadaniddeso.

Bhavadaniddeso

234. Upādānapaccayā bhavaniddese -

Atthato dhammato ceva, sātthato bhedasaṅgahā;
Yaṃ yassa paccayo ceva, viññātabbo vinicchayo.

Tattha bhavatīti bhavo. Duvidhenāti dvīhi ākārehi pavattitoti attho. Athavā duvidhenāti paccate karaṇavacanāṃ, duvidhoti vuttaṃ hoti. Atthīti saṃvijjati. Kammameva bhavo kammabhavo. Upapattiyeva bhavo upapattibhavo. Ettha ca upapatti bhavatīti bhavo. Kammaṃ pana yathā sukhakāraṇattā “sukho buddhānamuppādo”ti vutto, evaṃ bhavakāraṇattā phalavohārena bhavoti veditabbaṃ. Tattha katamo kammabhavoti tesu dvīsu bhavesu yo kammabhavoti vutto, so katamoti attho. Puññābhisaṅkhārādayo vuttatthā eva. Sabbanti anavasesaṃ. Bhavaṃ gacchatī gameti cāti bhavagāmi. Iminā lokuttaraṃ paṭikkhipati. Ayañhi vaṭṭakathā, tañca vivaṭṭanissitanti. Karīyatīti kammaṃ.

Kāmabhavādīsu kāmasaṅkhāto bhavo kāmabhavo. Esa nayo rūpārūpabhavesu. Saññāvatāṃ bhavo, saññā vā ettha bhavati atthīti saññābhavo. Vipariyāyena asaññābhavo. Oḷārikasaññāya abhāvā sukhumāya ca bhāvā neva saññā nāsaññā asmiṃ bhaveti nevasaññānāsaññābhavo. Ekena rūpakkhandhena vokiṇṇo bhavo ekavokārabhavo. Eko vā vokāro assa bhavassāti ekavokārabhavo. Eeva nayo catuvokārapaṇcavokārabhavesu. Ayaṃ vuccati upapattibhavoti esa navavidhopi upapattibhavo nāma vuccatīti. Evaṃ tāvettha ‘atthato’ viññātabbo vinicchayo.

‘Dhammato’ pana ettha hi puññābhisaṅkhāro dhammato terasa cetanā, apuññābhisaṅkhāro dvādasa, āneñjābhisaṅkhāro catasso. “Sabbampi bhavagāmikamma”nti etena sabbepete dhammā cetanā sampayuttā vā kamasāṅkhātā ācayagāmino dhammā saṅgahitā. Kāmabhavo pañca upādinnaakkhandhā, tathā rūpabhavo, arūpabhavo cattāro, saññābhavo catupañca, asaññābhavo eko upādinnaakkhandho, nevasaññānāsaññābhavo cattāro. Ekavokārabhavādayo ekacatupañcakkhandhā upādinnaakkhandhehīti evamettha ‘dhammato’pi viññātabbo vinicchayo.

‘Sātthato’ti yathā ca bhavaniddese tattheva kāmāñca saṅkhāraniddese pi puññābhisaṅkhārādayova vuttā, evaṃ sante pi purimā atītakammavasena idha paṭisandhiyā paccayattā vuttā. Ime paccuppannakammavasena āyatiṃ paṭisandhiyā paccayattāti punavacanāṃ sātthakameva. Pubbe vā “tattha katamo puññābhisaṅkhāro? Kusalacetanā kāmāvacarā”ti evamādinā nayena cetanāva saṅkhārāti vuttā. Idha pana “sabbampi bhavagāmikamma”nti vacanato cetanāsampayuttāpi. Pubbe ca viññānapaccayameva kammaṃ saṅkhārāti vuttaṃ, idāni asaññābhavanibbattakampi. Kiṃ vā bahunā? “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti ettha puññābhisaṅkhārādayova kusalākusala dhammā vuttā. “Upādānapaccayā bhavo”ti

idha pana upapattibhavassāpi saṅgahitattā kusalākusalābyākatā dhammā vuttā.
Tasmā sabbathāpi sātthakamevidam punavacananti. Evamettha ‘sātthato’pi
viññātabbo vinicchayo.

‘Bhedasaṅgahā’ti upādānapaccayā bhavassa bhedato ceva saṅgahato ca. Yañhi
kāmuṇḍānapaccayā kāmabhavanibbattakam kammaṃ kariyati, so kammabhavo.
Tadabhinibbattā khandhā upapattibhavo. Esa nayo rūpārūpabhavesu. Evaṃ
kāmuṇḍānapaccayā dve kāmabhavā, tadantogadhāva
saññābhavapañcavokārabhavā; dve rūpabhavā, tadantogadhāva
saññābhavaasaññābhavaekavokārabhavapañcavokārabhavā; dve arūpabhavā,
tadantogadhāva saññābhavanevasaññānāsaññābhavacatuvokārabhavāti saddhiṃ
antogadhehi cha bhavā. Yathā ca kāmuṇḍānapaccayā saddhiṃ antogadhehi cha
bhavā tathā sesupādānapaccayāpīti evaṃ upādānapaccayā bhedato saddhiṃ
antogadhehi catuvīsati bhavā.

Saṅgahato pana kammabhavaṃ upapattibhavañca ekato katvā kāmuṇḍānapaccayā
saddhiṃ antogadhehi eko kāmabhavo, tathā rūpārūpabhavāti tayo bhavā. Tathā
sesupādānapaccayāpīti evaṃ upādānapaccayā saṅgahato saddhiṃ antogadhehi
dvādasa bhavā. Apica avisesena upādānapaccayā kāmabhavūpagaṃ kammaṃ
kammabhavo. Tadabhinibbattā khandhā upapattibhavo. Esa nayo rūpārūpabhavesu.
Evaṃ upādānapaccayā saddhiṃ antogadhehi dve kāmabhavā, dve rūpabhavā, dve
arūpabhavāti aparenapi pariyāyena saṅgahato cha bhavā.

Kammabhavaupapattibhavabhedaṃ vā anupagamma saddhiṃ antogadhehi
kāmabhavādivasena tayo bhavā honti. Kāmabhavādibhedañcāpi anupagamma
kammabhavaupapattibhavavasena dve bhavā honti. Kammupapattibhedañca
anupagamma upādānapaccayā bhavoti bhavavasena eko bhavo hotīti. Evamettha
upādānapaccayassa bhavassa bhedasaṅgahāpi viññātabbo vinicchayo.

‘Yaṃ yassa paccayo cevā’ti yañcetta upādānaṃ yassa paccayo hoti, tatopi
viññātabbo vinicchayoti attho. Kiṃ panettha kassa paccayo hoti? Yaṃ kiñci yassa
kassaci paccayo hotiyeva. Ummattako viya hi puthujjano. So ‘idaṃ yuttaṃ, idaṃ
ayutta’nti avicāretvā yassa kassaci upādānassa vasena yaṃ kiñci bhavaṃ patthetvā
yaṃ kiñci kammaṃ karotiyeva. Tasmā yadekacce “sīlabbatupādānena
rūpārūpabhavā na hontī”ti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ. Sabbena pana sabbo hotīti
gahetabbaṃ, seyyathidaṃ - idhekacco anussavavasena vā diṭṭhānusārena vā “kāma
nāmete manussaloke ceva khattiyamahāsālakulādīsu chakāmāvacaradevaloke ca
samiddhā”ti cintetvā tesaṃ adhigamatthaṃ asaddhammasavanādīhi vañcito ‘iminā
kammena kāma sampajjantī’ti maññamāno kāmuṇḍānavasena kāyaduccaritādīnipi
karoti. So duccharitapāripūriyā apāye uppajjati; sandiṭṭhike vā pana kāme
patthayamāno paṭiladdhe vā gopayamāno kāmuṇḍānavasena kāyaduccaritādīnipi
karoti. So duccharitapāripūriyā apāye uppajjati. Tatrāssa upapattihetubhūtaṃ
kammaṃ kammabhavo, kammābhinibbattā khandhā upapattibhavo
saññābhavapañcavokārabhavā pana tadantogadhā eva.

Aparo pana saddhammasavanādīhi upabrūhitaññaṇo “iminā kammena kāma
sampajjantī”ti maññamāno kāmuṇḍānavasena kāyasucaritādīni karoti. So
sucaritapāripūriyā devesu vā manussesu vā uppajjati. Tatrāssa upapattihetubhūtaṃ
kammaṃ kammabhavo, kammābhinibbattā khandhā upapattibhavo.
Saññābhavapañcavokārabhavā pana tadantogadhā eva. Iti kāmuṇḍānaṃ
sappabhedassa sāntogadhassa kāmabhavassa paccayo hoti.

Aparo “rūpārūpabhavesu tato samiddhatarā kāmā”ti sutvā vā parikappetvā vā kāmupādānavaseneva rūpārūpasamāpattiyo nibbattetvā samāpattibalena rūpārūpabrahmaloke uppajjati. Tatrāssa upapattihetubhūtaṃ kammaṃ kammabhavo, kammābhiniḃbattā khandhā upapattibhavo. Saññāsaññā nevasaññā nāsaññāekavokārakatuvokārapañcavokārabhavā pana tadantogadhā eva. Iti kāmupādānaṃ sappabhedānaṃ sāntogadhānaṃ rūpārūpabhavānampi paccayo hoti.

Aparo “ayaṃ attā nāma kāmāvacarasampattibhave vā rūpārūpabhavānaṃ vā aññatarasmiṃ ucchinno suucchinno hoti”ti ucchedadiṭṭhiṃ upādāya tadupagaṃ kammaṃ karoti. Tassa taṃ kammaṃ kammabhavo, kammābhiniḃbattā khandhā upapattibhavo. Saññābhavādayo pana tadantogadhā eva. Iti diṭṭhupādānaṃ sappabhedānaṃ sāntogadhānaṃ tiṇṇampi kāmarūpārūpabhavānaṃ paccayo hoti.

Aparo “ayaṃ attā nāma kāmāvacarasampattibhave vā rūpārūpabhavānaṃ vā aññatarasmiṃ sukhī hoti, vigatapariḷāho hoti”ti attavādupādānena tadupagaṃ kammaṃ karoti. Tassa taṃ kammaṃ kammabhavo, tadabhinibbattā khandhā upapattibhavo. Saññābhavādayo pana tadantogadhā eva. Iti attavādupādānaṃ sappabhedānaṃ sāntogadhānaṃ tiṇṇaṃ bhavānaṃ paccayo hoti.

Aparo “idaṃ sīlabbatam nāma kāmāvacarasampattibhave vā rūpārūpabhavānaṃ vā aññatarasmiṃ paripūrentassa sukhaṃ pāripūriṃ gacchatī”ti sīlabbatupādānavasena tadupagaṃ kammaṃ karoti. Tassa taṃ kammaṃ kammabhavo, tadabhinibbattā khandhā upapattibhavo. Saññābhavādayo pana tadantogadhā eva. Iti sīlabbatupādānampi sappabhedānaṃ sāntogadhānaṃ tiṇṇaṃ bhavānaṃ paccayo hotīti evamettha yaṃ yassa paccayo hoti tatopi viññātabbo vinicchayo.

Kiṃ panettha kassa bhavassa kathaṃ paccayo hotīti ce?

Rūpārūpabhavānaṃ, upanissayapaccayo upādānaṃ;
Sahajātādīhi taṃ, kāmabhavassāti viññeyyaṃ.

Rūpārūpabhavānañhi kāmabhavapariyāpannassa ca kāmabhavā kusalakammasseva upapattibhavassa cetam catubbidhampi upādānaṃ upanissayapaccayena ekadhā paccayo hoti. Kāmabhavā attanā sampayuttaakusalakammabhavassa sahajātaaññamaññanissayasampayuttaatthiavigatahetupaccayappabhedeḥi sahajātādīhi paccayo hoti. Vippayuttassa pana upanissayapaccayenevāti.

Upādānapaccayā bhavapadaniddeso.

Jātijarāmarañādīpadaniddeso

235. Bhavapaccayā jātiniddesādīsu jātiādīnaṃ vinicchayo saccavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo. Bhavoti panettha kammabhavova adhippeto. So hi jātiyā paccayo, na upapattibhavo. So pana kammapaccayaupanissayapaccayavasena dvidhāva paccayo hotīti.

Tattha siyā - kathaṃ panetaṃ jānitabbaṃ “bhavo jātiyā paccayo”ti ce?
Bāhirapaccayasamattepi hīnapañītatādivisesadassanato. Bāhirānañhi janakajanettisukkasoṇitāhārādīnaṃ paccayānaṃ samattepi sattānaṃ yamakānampi sataṃ hīnapañītatādiviseso dissati. So ca na ahetuko, sabbadā ca sabbesañca abhāvato; na kammabhavato aññahetuko, tadabhinibbattakasattānaṃ

ajjhattasantāne aññassa kāraṇassa abhāvatoti kammabhava hetukova. Kammañhi sattānaṃ hīnapañītādivisesa hetu. Tenāha bhagavā - “kammaṃ satte vibhajati yadidaṃ hīnapañītātāyā”ti. Tasmā jānitabbametaṃ - “bhavo jātiyā paccayo”ti.

Yasmā ca asati jātiyā jarāmaraṇaṃ nāma na hoti, sokādayo ca dhammā na honti, jātiyā pana sati jarāmaraṇañceva jarāmaraṇasaṅkhātadukkhadhammaphūṭṭhassa ca bālassa jarāmaraṇābhisambandhā vā tena tena dukkhadhammena phūṭṭhassa anabhisambandhā vā sokādayo ca dhammā honti, tasmā ayaṃ jātijarāmaraṇassa ceva sokādīnaṃ paccayo hotīti veditabbā. Sā pana upanissaya koṭiyā ekadhāva paccayo hotīti.

Bhavapaccayā jātiādīpadaniddeso.

242. Evametassātiādīnaṃ attho uddesavāre vuttanayeneva veditabbo. Saṅgatiādīni samudaya ve vacanāneva.

Yasmā panettha sokādayo avasāne vuttā, tasmā yā sā avijjā “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti evametassa bhavacakkassa ādimhi vuttā, sā -

Sokādīhi avijjā, siddhā bhavacakkamaviditādimidaṃ;
Kāravēdakarāhitaṃ, dvādasavidhasuññatāsuññaṃ.

Satataṃ samitaṃ pavattatīti veditabbaṃ. Kathaṃ panettha sokādīhi avijjā siddhā? Kathamidaṃ bhavacakkaṃ aviditādi? Kathaṃ kāravēdakarāhitaṃ? Kathaṃ dvādasavidhasuññatāsuññanti ce? Ettha hi sokadukkhadomanassupāyāsā avijjāya aviyogino, paridevo ca nāma mūlhaṃ satti tesu tāva siddhesu siddhāva hoti avijjā. Apica “āsavasamudayā avijjāsamudayo”ti hi vuttaṃ. Āsavasamudayā cete sokādayo honti. Kathaṃ? Vatthukāma viyoge tāva soko kāmasavasamudayo hoti? Yathāha -

“Tassa ce kāmayānassa, chandajātassa jantuno;
Te kāma parihāyanti, sallaviddhova ruppatī”ti.

Yathā cāha - “kāmato jāyatī soko”ti. Sabbepi cete diṭṭhāsavasamudayā honti, yathāha - “tassa ahaṃ rūpaṃ, mama rūpanti pariyuṭṭhaṭṭhāyino taṃ rūpaṃ vipariṇamati aññathā hoti. Tassa rūpavipariṇāmaññathābhāvā uppajjanti sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā”ti. Yathā ca diṭṭhāsavasamudayā evaṃ bhavāsavasamudayāpi, yathāha - “yepi te devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā uccesu vimānesu ciraṭṭhikā tepi tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā yebhuyyena bhayaṃ saṃvegaṃ santāsaṃ āpajja”nti pañca pubbanimittāni disvā maraṇabhayaena santajjitānaṃ devānaṃ viyāti. Yathā ca bhavāsavasamudayā evaṃ avijjāsavasamudayāpi, yathāha - “sa kho so, bhikkhave, bālo diṭṭheva dhamme tividhaṃ dukkhadomanassaṃ paṭisaṃvedetī”ti.

Iti yasmā āsavasamudayā ete honti, tasmā ete sījhamānā avijjāya hetubhūte āsave sādheṇti. Āsavesu ca siddhesu paccayabhāve bhāvato avijjāpi siddhāva hotīti. Evaṃ tāvettha ‘sokādīhi avijjā siddhā’ hotīti veditabbā.

Yasmā pana evaṃ paccayabhāve bhāvato avijjāya siddhāya puna “avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇa”nti evaṃ hetuphalaparamparāya pariyosānaṃ natthi, tasmā taṃ hetuphalasambandhasena pavattaṃ dvādasāṅgaṃ ‘bhavacakkaṃ aviditādi’ti siddhaṃ hoti.

Evam sati “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti idaṃ ādimattakathanam virujjhatīti ce?
 Nayidaṃ ādimattakathanam, padhānadhammakathanam panetaṃ. Tiṇṇaṇhi
 vaṭṭānam avijjā padhānā. Avijjāggahaṇena hi avasesaṃ kilesavaṭṭaṇca kammādīni ca
 bālaṃ paliveṭhenti, sappasiraggahaṇena sesaṃ sappasarīraṃ viya bāhaṃ.
 Avijjāsamucchede pana kate tehi vimokkho hoti, sappasiracchede kate
 paliveṭhitabāhāvimokkho viya. Yathāha - “avijjāyatveva asesavirāganirodhā
 saṅkhāranirodho”tiādi. Iti yaṃ gaṇhato bandho muñcato ca mokkho hoti, tassa
 padhānadhammassa kathanamidaṃ, na ādimattakathananti evamidaṃ bhavacakkam
 aviditādīti veditabbaṃ. Tayidaṃ yasmā avijjādīhi kāraṇehi saṅkhārādīnaṃ pavatti,
 tasmā tato aññena “brahmā mahābrahmā seṭṭho sajita”ti evaṃ parikappitena
 brahmādīnā vā saṃsārassa kāraṇena “so kho pana me ayaṃ attā vado vedeyyo”ti
 evaṃ parikappitena attanā vā sukhadukkhānaṃ vedakena rahitaṃ. Iti
 ‘kāravēdakarāhita’nti veditabbaṃ.

Yasmā panettha avijjā udayabbayadhammakattā dhuvabhāvena, saṃkiliṭṭhattā
 saṃkilesikattā ca subhabhāvena, udayabbayaṭṭipīlitattā sukhabhāvena,
 paccayāyattavuttittā vasavattanabhūtena attabhāvena ca suññā, tathā
 saṅkhārādīnipi aṅgāni; yasmā vā avijjā na attā, na attano, na attani, na attavatī,
 tathā saṅkhārādīnipi aṅgāni; tasmā ‘dvādasavidhasuññatāsūññamidaṃ’
 bhavacakkanti veditabbaṃ.

Evañca viditvā puna -

Tassa avijjātaṇhā, mūlamatītādayo tayo kālā;
 Dve aṭṭha dve eva ca, sarūpato tesu aṅgāni.

Tassa kho panetassa bhavacakkassa avijjā taṇhā cāti dve dhammā mūlanti
 veditabbā. Tadevaṃ pubbantāharaṇato avijjāmūlaṃ vedanāvasānaṃ,
 aparantasantānato taṇhāmūlaṃ jarāmaraṇāvasānanti duvidhaṃ hoti. Tattha purimaṃ
 diṭṭhacaritavasena vuttaṃ, pacchimaṃ taṇhācaritavasena. Diṭṭhacaritānaṇhi avijjā,
 taṇhācaritānaṃ taṇhā saṃsāranāyikā. Ucchedadiṭṭhisamugghātāya vā paṭhamam,
 phaluppattiyā hetūnaṃ anupacchedapakāsanato; sassatadiṭṭhisamugghātāya
 dutiyam, uppannānaṃ jarāmaraṇapakāsanato; gabbhaseyyakavasena vā purimaṃ,
 anupubbapavattidīpanato; opapātikavasena pacchimaṃ sahuppattidīpanato.

Atītapaccuppannānāgatā cassa tayo kālā. Tesu pāliyaṃ sarūpato āgatavasena avijjā
 saṅkhārā cāti dve aṅgāni atītakālāni, viññāṇādīni bhavāvasānāni aṭṭha
 paccuppannakālāni, jāti ceva jarāmaraṇaṇca dve anāgatakālānīti veditabbāni. Puna -

Hetuphalahetupubbaka-tisandhicatubhedasaṅgahañcetaṃ;
 Vīsatiākārāraṃ, tivaṭṭamanavaṭṭhitam bhamati.

Itipi veditabbaṃ. Tattha saṅkhārānaṇca paṭisandhiviññāṇassa ca antarā eko
 hetuphalasandhi nāma. Vedanāya ca taṇhāya ca antarā eko phalahetusandhi nāma.
 Bhavassa ca jātiyā ca antarā eko hetuphalasandhīti. Evamidaṃ
 hetuphalahetupubbakatisandhīti veditabbaṃ. Sandhīnaṃ ādipariyosānavavatthitā
 panassa cattāro saṅgahā honti, seyyathidaṃ - avijjāsaṅkhārā eko saṅgaho,
 viññāṇanāmarūpasalāyatanaphassavedanā dutiyo, taṇhupādānabhavā tatiyo,
 jātijarāmaraṇaṃ catutthoti. Evamidaṃ catubhedasaṅgahanti veditabbaṃ.

Atīte hetavo pañca, idāni phalapañcakaṃ;

Idāni hetavo pañca, āyatim phalapañcakanti.

Etehi pana vīsatiyā ākārehi arehi vīsatiākārānti veditabbaṃ. Tattha ‘atīte hetavo pañcā’ti avijjā saṅkhārā cāti ime tāva dve vuttā eva. Yasmā pana avidvā paritassati, paritasito upādiyati, tassa upādānapaccayā bhavo, tasmā taṇhupādānabhavāpi gahitā honti. Tenāha “purimakammabhavasmim moho avijjā, āyūhanā saṅkhārā, nikanti taṇhā, upagamaṇaṃ upādānaṃ, cetanā bhavo, ime pañca dhammā purimakammabhavasmim idha paṭisandhiyā paccayā’ti.

Tattha purimakammabhavasminti purime kammabhavā, atītajātiyaṃ kammabhavā kariyamāneti attho. Moho avijjāti yo tadā dukkhādīsu moho, yena mūlho kammaṃ karoti, sā avijjā. Āyūhanā saṅkhārāti taṃ kammaṃ karoto purimacetanāyo, yathā ‘dānaṃ dassāmī’ti cittaṃ uppādetvā māsampi saṃvaccharampi dānūpakaraṇāni sajjentassa uppannā purimacetanāyo. Paṭiggāhakānaṃ pana hatthe dakkhiṇaṃ paṭiṭṭhāpayato cetanā bhavoti vuccati. Ekāvajjanesu vā chasu javanesu cetanā āyūhanasaṅkhārā nāma. Sattamā cetanā bhavo. Yā kāci vā pana cetanā bhavo, taṃsampayuttā āyūhanasaṅkhārā nāma. Nikanti taṇhāti yā kammaṃ karontassa tassa phale uppattibhave nikāmanā patthanā sā taṇhā nāma. Upagamaṇaṃ upādānanti yaṃ kammaṃ bhavassa paccayabhūtaṃ; ‘idaṃ katvā asukasmim nāma ṭhāne kāme sevissāmi ucchijjissāmī’tiadinā nayena pavattaṃ upagamaṇaṃ gahaṇaṃ parāmasanaṃ - idaṃ upādānaṃ nāma. Cetanā bhavoti āyūhanāvasāne vuttacetanā bhavoti evamattho veditabbo.

‘Idāni phalapañcaka’nti viññāṇādi vedanāvasānaṃ pāliyaṃ āgatameva. Yathāha “idha paṭisandhi viññāṇaṃ, okkanti nāmarūpaṃ, pasādo āyatanāṃ, phuṭṭho phasso, vedayitaṃ vedanā ime pañca dhammā idhūpapattibhavasmim purekatassa kammaṃ paccayā’ti. Tattha paṭisandhi viññāṇanti yaṃ bhavantarapaṭisandhānavasena uppannattā paṭisandhīti vuccati, taṃ viññāṇaṃ. Okkanti nāmarūpanti yā gabbhe rūpārūpadhammānaṃ okkanti, āgantvā pavisaṇaṃ viya - idaṃ nāmarūpaṃ. Pasādo āyatananti idaṃ cakkhādipañcāyatanavasena vuttaṃ. Phuṭṭho phassoti yo āramaṇaṃ phuṭṭho phusanto uppanno -ayaṃ phasso. Vedayitaṃ vedanāti yaṃ paṭisandhiviññāṇena vā saḷāyatanapaccayena vā phassena sahuppannaṃ vipākavedayitaṃ, sā vedanāti evamattho veditabbo.

‘Idāni hetavo pañcā’ti taṇhādayo pāliyaṃ āgatāva taṇhupādānabhavā. Bhavā pana gahite tassa pubbabhāgā taṃsampayuttā vā saṅkhārā gahitāva honti, taṇhupādānaggahaṇena ca taṃsampayuttā, yāya vā mūlho kammaṃ karoti sā avijjā gahitāva hotīti evaṃ pañca. Tenāha “idha paripakkattā āyatanānaṃ moho avijjā, āyūhanā saṅkhārā, nikanti taṇhā, upagamaṇaṃ upādānaṃ, cetanā bhavo. Ime pañca dhammā idha kammabhavasmim āyatim paṭisandhiyā paccayā’ti. Tattha idha paripakkattā āyatanānanti paripakkāyatanassa kammakaraṇakāle sammoho dassito. Sesam uttānameva.

‘Āyatim phalapañcaka’nti viññāṇādīni pañca. Tāni jātiggahaṇena vuttāni. Jarāmaṇaṃ pana tesameva jarāmaṇaṃ. Tenāha “āyatim paṭisandhi viññāṇaṃ, okkanti nāmarūpaṃ, pasādo āyatanāṃ, phuṭṭho phasso, vedayitaṃ vedanā. Ime pañca dhammā āyatim upapattibhavasmim idha katassa kammaṃ paccayā’ti. Evamidaṃ vīsatiākārānaṃ hoti.

Tattha purimabhavasmiṃ pañca kammāsambhārā, etarahi pañca vipākasambhārā, etarahi pañca kammāsambhārā, anāgate pañca vipākadhammāti dasa dhammā kammaṃ, dasa vipākoti. Dvīsu tñānesu kammaṃ kammaṃ nāma, dvīsu tñānesu vipāko vipāko nāmāti sabbampetaṃ bhavacakkaṃ paccayākāraṇaṃ kammañceva kammavipāko ca. Tathā dvīsu tñānesu kammaṃ kammasaṅkhepo, dvīsu tñānesu vipāko vipākasaṅkhepoti sabbampetaṃ kammasaṅkhepo ceva vipākasaṅkhepo ca. Dvīsu tñānesu kammaṃ kammavaṭṭaṃ, dvīsu tñānesu vipāko vipākavaṭṭanti sabbampetaṃ kammavaṭṭaṃ ceva vipākavaṭṭanti. Tathā dvīsu tñānesu kammaṃ kammabhavo, dvīsu tñānesu vipāko vipākabhavoti sabbampetaṃ kammabhavo ceva vipākabhavo ca. Dvīsu tñānesu kammaṃ kammavattaṃ, dvīsu tñānesu vipāko vipākavattaṃ sabbampetaṃ kammavattaṃ ceva vipākavattaṃ. Tathā dvīsu tñānesu kammaṃ kammasantati, dvīsu vipāko vipākasantatīti sabbampetaṃ kammasantati ceva vipākasantati ca. Dvīsu tñānesu kammaṃ kiriyā nāma, dvīsu vipāko kiriyāphalaṃ nāmāti sabbampetaṃ kiriyā ceva kiriyāphalaṃ.

Evam samuppannamidaṃ sahetukaṃ,
Dukkhaṃ aniccaṃ calamittaraddhavaṃ;
Dhammehi dhammā pabhavanti hetuso,
Na hettha attāva paroṇa vijjati.

Dhammā dhamme sañjanenti, hetusambhārapaccayā;
Hetūnañca nirodhāya, dhammo buddhena desito;
Hetūsu uparuddhesu, chinnaṃ vaṭṭaṃ na vaṭṭati.

Evam dukkhaṇakiriyāya, brahmacariyāya vijjati;
Satte ca nūpalabbhante, nevucchedo na sassataṃ.

Tivaṭṭamanavaṭṭhitaṃ bhāmatīti ettha pana saṅkhārābhavā kammavaṭṭaṃ, avijjātaṇhūpādānāni kilesavaṭṭaṃ, viññāṇanāmarūpasalāyatanaphassavedanā vipākavaṭṭanti imehi tīhi vaṭṭehi tivaṭṭamidaṃ bhavacakkaṃ yāva kilesavaṭṭaṃ na upacchijjati tāva anupacchinnapaccayattā anavaṭṭhitaṃ punappunaṃ parivaṭṭanato bhāmatiyevāti veditabbaṃ.

Tayidamevaṃ bhamamānaṃ -

Saccappabhavato kiccā, vāraṇā upamāhi ca;
Gambhīranayabhedā ca, viññātabbaṃ yathārahaṃ.

Tattha yasmā kusalākusalakammaṃ avisesena samudayasaccanti saccavibhaṅge vuttaṃ, tasmā avijjāpaccayā saṅkhārāti avijjāya saṅkhārā dutiyasaccappabhavaṃ dutiyasaccaṃ, saṅkhārehi viññāṇaṃ dutiyasaccappabhavaṃ paṭhamasaccaṃ, viññāṇādīhi nāmarūpādāni vipākavedanāpariyosānāni paṭhamasaccappabhavaṃ paṭhamasaccaṃ, vedanāya taṇhā paṭhamasaccappabhavaṃ dutiyasaccaṃ, taṇhāya upādānaṃ dutiyasaccappabhavaṃ dutiyasaccaṃ, upādānato bhavo dutiyasaccappabhavaṃ paṭhamadutiyasaccadvayaṃ, bhavato jāti dutiyasaccappabhavaṃ paṭhamasaccaṃ, jātīyā jarāmaraṇaṃ paṭhamasaccappabhavaṃ paṭhamasaccanti. Evam tāvidaṃ ‘saccappabhavato’ viññātabbaṃ yathārahaṃ.

Yasmā panettha avijjā vatthūsu ca satte sammoheti paccayo ca hoti saṅkhārānaṃ pātubhāvāya, tathā saṅkhārā saṅkhataṅca abhisāṅkharonti paccayā ca honti viññāṇassa, viññāṇampi vatthuṅca paṭijānāti paccayo ca hoti nāmarūpassa, nāmarūpampi aññamaññaṅca upatthambheti paccayo ca hoti saḷāyatanassa, saḷāyatanampi savisaye ca vattati paccayo ca hoti phassassa, phassopi ārammaṇaṅca phusati paccayo ca hoti vedanāya, vedanāpi ārammaṇarasaṅca anubhavati paccayo ca hoti taṇhāya, taṇhāpi rajjanīye ca dhamme rajjati paccayo ca hoti upādānassa, upādānampi upādānīye ca dhamme upādiyati paccayo ca hoti bhavassa, bhavopi nānāgatīsu ca vikkhipati paccayo ca hoti jātiyā, jātipi khandhe ca janeti tesam abhinibbattibhāvena pavattatā paccayo ca hoti jarāmaraṇassa, jarāmaraṇampi khandhānaṃ pākabhedabhāvaṅca adhitiṭṭhati paccayo ca hoti bhavantarapātubhāvāya sokādīnaṃ adhiṭṭhānattā, tasmā sabbapadesu dvidhā pavatta'kiccato'pi idaṃ viññātabbaṃ yathārahaṃ.

Yasmā cettha “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti idaṃ kārakadassananivāraṇaṃ, “saṅkhārapaccayā viññāṇa”nti attasaṅkantidassananivāraṇaṃ, “viññāṇapaccayā nāmarūpa”nti attātiparikappitavatthubhedadassanato ghanasaññānivāraṇaṃ, “nāmarūpapaccayā saḷāyatana”ntiādīsu “attā passati...pe... vijānāti phusati vedayati taṇhiyati upādiyati bhavati jāyati jīyati mīyati”ti evamādidassananivāraṇaṃ, tasmā micchādassananivāraṇatopetaṃ bhavacakkaṃ ‘nivāraṇato’ viññātabbaṃ yathārahaṃ.

Yasmā panettha salakkhaṇasāmaññalakkhaṇavasena dhammānaṃ adassanato andho viya avijjā, andhassa upakkhalanaṃ viya avijjāpaccayā saṅkhārā, upakkhalitassa patanaṃ viya saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ, patitassa gaṇḍapātubhāvo viya viññāṇapaccayā nāmarūpaṃ, gaṇḍabhedapīlakā viya nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṃ, gaṇḍapīlakāghaṭṭanaṃ viya saḷāyatanapaccayā phasso, ghaṭṭanadukkaṃ viya phassapaccayā vedanā, dukkhassa paṭikārābhilāso viya vedanāpaccayā taṇhā, paṭikārābhilāsena asappāyaggahaṇaṃ viya taṇhāpaccayā upādānaṃ, upādinnaasappāyālepanaṃ viya upādānapaccayā bhavo, asappāyālepanena gaṇḍavikārapātubhāvo viya bhavapaccayā jāti, gaṇḍavikārato gaṇḍabhedo viya jātipaccayā jarāmaraṇaṃ.

Yasmā vā panettha avijjā appaṭipattimicchāpaṭipattibhāvena satte abhibhavati paṭalaṃ viya akkhini, tadabhibhūto ca bālo ponobbhavikehi saṅkhārehi attānaṃ veṭheti kosakārakimi viya kosappadesehi, saṅkhārapariggahitaṃ viññāṇaṃ gatīsu paṭiṭṭhaṃ labhati pariṇāyakapariggahito viya rājakumāro rajje, upapattinimittaṃ parikkappanato viññāṇaṃ paṭisandhiyaṃ anekappakāraṃ nāmarūpaṃ abhinibbatteti māyākāro viya māyaṃ, nāmarūpe paṭiṭṭhitaṃ saḷāyatanaṃ vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ pāpuṇāti subhūmiyaṃ paṭiṭṭhito vanappagumbo viya, āyatanaghaṭṭanato phasso jāyati araṇīsaḥitābhimaddanato aggi viya, phassena phuṭṭhassa vedanā pātubhavati agginā phuṭṭhassa dāho viya, vedayamānassa taṇhā vadḍhati loṇūdakaṃ pivato pipāsā viya, tasito bhavesu abhilāsaṃ karoti pipāsito viya pānīye, tadassupādānaṃ upādānena bhavaṃ upādiyati āmisalobhena maccho baḷisaṃ viya, bhavati sati jāti hoti bīje sati aṅkuro viya, jātassa avassaṃ jarāmaraṇaṃ uppannaṃ rukkhaṃ patanaṃ viya, tasmā evaṃ ‘upamāhi’ petam bhavacakkaṃ viññātabbaṃ yathārahaṃ.

Yasmā ca bhagavatā atthatopi dhammatopi desanātopi paṭivedhatopi gambhīrabhāvaṃ sandhāya “gambhīro cāyaṃ, ānanda, paṭiccasamuppādo

gambhīrāvabhāso cā'ti vuttaṃ, tasmā 'gambhīrabhedato'petam bhavacakkaṃ viññātabbamaṃ yathārahaṃ.

Tattha yasmā na jātito jarāmarāṇaṃ na hoti, na ca jātiṃ vinā aññato hoti, itthañca jātito samudāgacchatīti evaṃ jātipaccayasamudāgataṭṭhassa duravabodhanīyato jarāmarāṇassa jātipaccayasambhūtasamudāgataṭṭho gambhīro, tathā jātiyā bhavapaccaya...pe... saṅkhārānaṃ avijjāpaccayasambhūtasamudāgataṭṭho gambhīro, tasmā idaṃ bhavacakkaṃ atthagambhīranti. Ayaṃ tāvettha 'atthagambhīratā' hetuphalañhi atthoti vuccati, yathāha "hetuphale ñāṇaṃ atthapaṭisambhidā'ti.

Yasmā pana yenākārena yadavatthā ca avijjā tesam tesam saṅkhārānaṃ paccayo hoti, tassa duravabodhanīyato avijjāya saṅkhārānaṃ paccayaṭṭho gambhīro, tathā saṅkhārānaṃ...pe... jātiyā jarāmarāṇassa paccayaṭṭho gambhīro, tasmā idaṃ bhavacakkaṃ dhammagambhīranti ayamettha 'dhammagambhīratā' hetuno hi dhammoti nāmaṃ, yathāha "hetumhi ñāṇaṃ dhammapaṭisambhidā'ti.

Yasmā cassa tena tena kāraṇena tathā tathā pavattetabbattā desanāpi gambhīrā, na tattha sabbaññutaññato aññaṃ ñāṇaṃ paṭiṭṭhaṃ labhati, tathā hetam katthaci sutte anulomato, katthaci paṭilomato; katthaci anulomapaṭilomato, katthaci vemajjhato paṭṭhāya anulomato vā paṭilomato vā, katthaci tisandhicatorusaṅkhepaṃ, katthaci dvisandhitorusaṅkhepaṃ, katthaci ekasandhidvisorusaṅkhepaṃ desitaṃ, tasmā idaṃ bhavacakkaṃ desanāgambhīranti ayaṃ desanāgambhīratā.

Yasmā panettha yo avijjādīnaṃ sabhāvo, yena paṭividdhena avijjādayo dhammā salakkhaṇato paṭividdhā honti, so duppariyogāhattā gambhīro, tasmā idaṃ bhavacakkaṃ paṭivedhagambhīraṃ. Tathā hettha avijjāya aññāñādassanasaccāsampaṭivedhaṭṭho gambhīro, saṅkhārānaṃ abhisāṅkharāṇāyūhanasārāgavirāgaṭṭho, viññāṇassa suññataabyāpārasaṅkantipaṭisandhipātubhāvaṭṭho, nāmarūpassa ekuppādaviniḍḍhagāvinibbhoganamanaruppanaṭṭho, saḷāyatanassa adhipatilokadvārakhetavisayavisayibhāvaṭṭho, phassassa phusanasaṅghaṭṭanasāṅgatisannipātaṭṭho, vedanāya ārammaṇarasānubhavanasukhadukkhamaññhattabhāvanijjivavedayitaṭṭho, taṇhāya abhinanditajjhosaṇasāritālatānadītaṇhāsamuddaduppūraṇaṭṭho, upādānassa ādānaggahaṇābhinivesaparāmāsaduratikkamanaṭṭho, bhavassa āyūhanābhisaṅkharāṇayonigatiṭṭhitinivāsesu khipanaṭṭho, jātiyā jātisañjātiokkantiniḍḍhapaṭubhāvaṭṭho, jarāmarāṇassa khayavayabhedavipariṇāmaṭṭho gambhīroti ayamettha paṭivedhagambhīratā.

Yasmā panettha ekattanayo, nānattanayo, abyāpāranayo, evaṃdhammatānayoti cattāro atthanayā honti, tasmā 'nayabhedato'petam bhavacakkaṃ viññātabbamaṃ yathārahaṃ. Tattha "avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇa"nti evaṃ bijassa aṅkurādibhāvena rukkhabhāvaṃpatti viya santānānupacchedo 'ekattanayo' nāma; yaṃ sammā passanto hetuphalasambandhena pavattamānassa santānassa anupacchedāvabodhato ucchedaditṭhiṃ pajahati, micchā passanto hetuphalasambandhena pavattamānassa santānānupacchedassa ekattaggahaṇato sassataditṭhiṃ upādiyati.

Avijjādīnaṃ pana yathāsakalakkhaṇavavatthānaṃ ‘nānattanayo’ nāma; yaṃ sammā passanto navanavānaṃ uppādadassanato sassatadiṭṭhiṃ pajahati, micchā passanto ekasantānapatitassa bhinnasantānasseva nānattaggahaṇato ucchedadiṭṭhiṃ upādiyati.

Avijjāya ‘saṅkhārā mayā uppādetabbā’, saṅkhārānaṃ vā ‘viññāṇaṃ amhehi’ti evamādi byāpārābhāvo ‘abyāpāranayo’ nāma; yaṃ sammā passanto kārakassa abhāvābodhato attadiṭṭhiṃ pajahati, micchā passanto yo asatipi byāpāre avijjādīnaṃ sabhāvaniyamasiddho hetubhāvo tassa aggahaṇato akiriyadiṭṭhiṃ upādiyati.

Avijjādīhi pana kāraṇehi saṅkhārādīnaṃ yeva sambhavo khīrādīhi dadhiādīnaṃ viya, na aññesanti ayaṃ ‘evaṃ dhammatānayo’ nāma; yaṃ sammā passanto paccayānurūpato phalābodhato ahetukadiṭṭhiṃ ca akiriyadiṭṭhiṃ ca pajahati, micchā passanto paccayānurūpaṃ phalappavattiṃ aggahetvā yato kutoci yassa kassaci asambhavaggahaṇato ahetukadiṭṭhiṃ ceva niyatavādaṃ upādiyatīti evamidaṃ bhavacakkaṃ -

Saccappabhavato kiccā, vāraṇā upamāhi ca;
Gambhīranayabhedā ca, viññātabbaṃ yathārahaṃ.

Idaṃhi gambhīrato agādhaṃ nānāyaggahaṇato durabhiyānaṃ ñāṇāsinaṃ samādhipavarasilāyaṃ sunisitena -

Bhavacakkamapadāletvā,
Asanivacakkamiva niccanimmathanāṃ;
Saṃsārabhayamatīto,
Na koci supinantarepyatthi.

Vuttampi cetāṃ bhagavatā - “gambhīro cāyaṃ, ānanda, paṭiccasamuppādo gambhīrāvabhāso ca. Etassa, ānanda, dhammassa ananubodhā appaṭivedhā evamayaṃ pajā tantākulakajātā kulagaṇṭhikajātā muñjapabbajabhūtā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ saṃsāraṃ nātivattatī”ti. Tasmā attano vā paresaṃ vā hitāya sukhāya paṭipanno avasesakiccāni pahāya -

Gambhīre paccayākāra-ppabhede idha paṇḍito;
Yathā gādhaṃ labhetheva-manuyuñje sadā satoti.

Suttantabhājanīyavaṇṇanā.

2. Abhidhammabhājanīyavaṇṇanā

243. Evaṃ mahāpathaviṃ pattharanto viya ākāsaṃ vitthārayanto viya ca sabbadhammesu appaṭihatañāṇo satthā suttantabhājanīye niggaṇṭhiṃ nijjaṭaṃ paccayākāraṃ nānācittavasena dassetvā idāni yasmā na kevalaṃ ayaṃ paccayākāro nānācittesuyeva hoti, ekacittepi hotiyeva, tasmā abhidhammabhājanīyavasena ekacittakkhaṇikaṃ paccayākāraṃ nānappakārato dassetuṃ avijjāpaccayā saṅkhārotiādīnā nayena mātikaṃ tāva ṭhapesi. Evaṃ ṭhapitāya pana mātikāya -

Avijjādīhi mūlehi, nava mūlapadā nava;
Nayā tattha catukkāni, vārabhedāṃ ca dīpaye.

Tatrāyaṃ dīpanā - ettha hi

avijjāsaṅkhāraviññāṇanāmachatṭhāyatanaphassavedanātaṇhāupādānappabhedehi
avijjādīhi navahi mūlapadehi avijjādiko, saṅkhārādiko, viññāṇādiko, nāmādiko,
chatṭhāyatanādiko, phassādiko, vedanādiko, taṇhādiko, upādānādikoti ime nava
mūlapadā nava nayā honti.

Tesu yo tāva ayaṃ avijjādiko nayo, tattha paccayacatukkaṃ, hetucatukkaṃ,
sampayuttacatukkaṃ, aññamaññacatukkanti cattāri catukkāni honti. Yathā cettha
evaṃ sesesupīti ekekasmim naye catunnaṃ catunnaṃ catukkānaṃ vasena chattimsa
catukkāni. Tattha ekekena catukkena catunnaṃ catunnaṃ vārānaṃ saṅgahitattā
catunnampi catukkānaṃ vasena ekekasmim naye soḷasa soḷasa vārāti
catucattālīsādhikaṃ vārasataṃ hotīti veditabbaṃ.

1. Paccayacatukkaṃ

Tattha yadetaṃ sabbapaṭhame avijjāmūlake naye paccayacatukkaṃ, tasmim
paṭhamo nāmarūpaṭṭhāne nāmassa, saḷāyatanaṭṭhāne chaṭṭhāyatanassa ca vuttattā
aparipuṇṇaṅgadvayayutto dvādasaṅgikavāro nāma. Duttiyo nāmarūpaṭṭhāne
nāmasseva, saḷāyatanaṭṭhāne ca na kassaci vuttattā aparipuṇṇaṅgayutto
ekādasaṅgikavāro nāma. Tatiyo saḷāyatanaṭṭhāne chaṭṭhāyatanassa vuttattā
paripuṇṇaṅgayutto dvādasaṅgikavāro nāma. Catuttho pana
paripuṇṇadvādasaṅgikoyeva.

Tattha siyā - ayampi chaṭṭhāyatanapaccayā phassoti vuttattā
aparipuṇṇaṅgayuttovēvāti? Na, tassa anaṅgattā. Phassoyeva hettha aṅgaṃ, na
chaṭṭhāyatanam. Tasmā tassa anaṅgattā nāyaṃ aparipuṇṇaṅgayuttoti.
Aṭṭhakathāyaṃ pana vuttaṃ - “paṭhamo sabbasaṅgāhikaṭṭhena, duttiyo
paccayavisesaṭṭhena, tatiyo gabbhaseyyakasattānaṃ vasena, catuttho
opapātikasattānaṃ vasena gahito. Tathā paṭhamo sabbasaṅgāhikaṭṭhena, duttiyo
paccayavisesaṭṭhena, tatiyo aparipuṇṇāyatanavasena, catuttho
paripuṇṇāyatanavasena gahito. Tathā paṭhamo sabbasaṅgāhikaṭṭhena, duttiyo
mahānidānasuttantavasena, tatiyo rūpabhavavasena, catuttho kāmabhavavasena
gahito”ti.

Tattha paṭhamo imesu duttiyādīsu tīsu vāresu na katthaci na pavisaṭīti
sabbasaṅgāhikoti vutto. Sesānaṃ viseso parato āvibhavissati. Tassāvibhāvatthaṃ -

Yaṃ yattha aññathā vuttaṃ, avuttañcāpi yaṃ yaḥim;

Yaṃ yathā paccayo yassa, taṃ sabbamupalakkhaye.

Tatrāyaṃ nayo - avisesena tāva catūsūpi etesu suttantabhājanīye viya saṅkhārāti
avatvā saṅkhāroti vuttaṃ, taṃ kasmāti? Ekacittakkhaṇikattā. Tatra hi
nānācittakkhaṇiko paccayākāro vibhatto. Idha ekacittakkhaṇiko āraddho.
Ekacittakkhaṇe ca bahū cetanā na santīti saṅkhārāti avatvā saṅkhāroti vuttaṃ.

Paṭhamavāre panettha ekacittakkhaṇapariyāpannadhammasaṅgahaṇato
sabbatṭhānasādhāraṇato ca rūpaṃ chaḍḍetvā “viññāṇapaccayā nāma”ntveva
vuttaṃ. Tañhi ekacittakkhaṇapariyāpannaṃ sabbatṭhānasādhāraṇaṇca, na katthaci
viññāṇappavattiṭṭhāne na pavattati. Yasmā ca ekacittakkhaṇapariyāpanno ekovettha
phasso, tasmā tassānurūpaṃ paccayabhūtaṃ āyatanam gaṇhanto saḷāyatanaṭṭhāne
“nāmapaccayā chaṭṭhāyatana”nti ekaṃ manāyatanaṃyeva āha. Tañhi ekassa

akusalaphassassa anurūpaṃ paccayabhūtaṃ. Kāmañcetaṃ saṅkhārapaccayā viññāṇanti etthāpi vuttaṃ, hetuphalavisesadassanattaṃ pana aṅgapuṇṇatthañca puna idha gahitaṃ. Tatra hi etassa visesena saṅkhāro hetu, avisesena nāmaṃ phalaṃ. Idha panassa avisesena nāmaṃ hetu, visesena phasso phalanti. Sokādayo pana yasmā sabbe ekacittakkhaṇe na sambhavanti, sabbasmiñca cittappavattiṭṭhāne ceva citte ca na pavattanti, tasmā na gahitā. Jātijarāmaraṇāni pana acittakkhaṇamattānipi samānāni cittakkhaṇe antogadhataṃ aṅgaparipūraṇatthaṃ gahitāni. Evaṃ tāvettha ‘yaṃ aññathā vuttaṃ. Yañca avuttaṃ’ taṃ veditabbaṃ.

Yaṃ panettha ito paresu vāresu vuttaṃ, tassattho vuttanayeneva veditabbo. Yasmiṃ yasmiṃ pana vāre yo yo viseso āgato, taṃ taṃ tattha tattheva pakāsayissāma.

‘Yaṃ yathā paccayo yassā’ti ettha pana saṅkhārassa avijjā sampayuttadhammasādhāraṇehi sahaajātaaññamaññanissayasampayuttaatthiavigatapaccayehi chahi hetupaccayena cāti sattadhā paccayo. Tattha yasmā parato hetucatukkādīni tīṇi catukkāni avigatasampayuttaaññamaññapaccayavasena vuttāni, tasmā idha tāni apanetvā avasesānaṃ vasena avijjā saṅkhārassa catudhā paccayoti veditabbo.

Saṅkhāro viññāṇassa sādharmaṇehi chahi, kammāhārapaccayehi cāti atṭhadhā paccayo. Idha pana teyeva tayo apanetvā pañcadhā. Viññāṇaṃ nāmassa sādharmaṇehi chahi, indriyāhārādhipatīhi cāti navadhā. Idha pana tayo apanetvā chadhā. Nāmaṃ chaṭṭhāyatanassa sādharmaṇehi chahi. Kiñci panettha adhipatipaccayena, kiñci āhārapaccayādīhīti anekadhā. Idha pana teyeva tayo apanetvā tidhā catudhā pañcadhā vā. Chaṭṭhāyatanam phassassa yathā viññāṇam nāmassa. Evaṃ phasso vedanāya sādharmaṇehi chahi āhārapaccayena cāti sattadhā. Idha pana teyeva tayo apanetvā catudhā. Vedanā taṇhāya sādharmaṇehi chahi jhānindriyapaccayehi cāti atṭhadhā. Idha pana teyeva tayo apanetvā pañcadhā. Taṇhā upādānassa, yathā avijjā saṅkhārassa. Evaṃ upādānaṃ bhavassa sādharmaṇehi chahi maggapaccayena cāti sattadhā. Idha pana teyeva tayo apanetvā catudhā. Bhavo jātiyā, yasmā jātīti idha saṅkhatalakkhaṇam adhippetam, tasmā pariyāyena upanissayapaccayeneva paccayo. Tathā jāti jarāmaraṇassāti.

Ye pana evaṃ vadanti - “imasmiṃ catukke sabbesampi saṅkhārādīnaṃ avijjādayo sahaajātapaccayena paccayā honti. Sahaajātapaccayavaseneva hi paṭhamavāro āraddho’ti, te bhavādīnaṃ tathā abhāvaṃ sesapaccayānañca sambhavaṃ dassetvā paṭikkhipitabbā. Na hi bhavo jātiyā sahaajātapaccayo hoti, na jāti jarāmaraṇassa. Ye cetesaṃ saṅkhārādīnaṃ avasesā paccayā vuttā, tepi sambhavantiyeva. Tasmā na sakkā chaḍḍetunti. Evaṃ tāva paṭhamavāre yaṃ yattha aññathā vuttaṃ, avuttañcāpi yaṃ yaṃ, yañca yathā yassa paccayo hoti, taṃ veditabbaṃ. Dutiyavārādīsupi eseva nayo.

Ayaṃ pana viseso - dutiyavāre “nāmapaccayā phasso’ti vatvā saḷāyatanaṭṭhāne na kiñci vuttaṃ, taṃ kimatthanti? Paccayavisesadassanattañceva mahānidānadesanāsaṅgahatthañca. Phassassa hi na kevalañca chaṭṭhāyatanaṃ eva paccayo, vedanākkhandhādayo pana tayo khandhāpi paccayāyeva. Mahānidānasuttante cassa “atthi idappaccayā phassoti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthīti vacanīyaṃ. Kiṃ paccayā phassoti? Iti ce vadeyya, nāmapaccayā phassoti iccassa vacanīya”nti. Evaṃ saḷāyatanaṃ chaḍḍetvā ekādasaṅgiko paṭiccasamuppādo

vutto. Tasmā imassa paccayavisesassa dassanattham imissā ca mahānidānasuttantadesanāya pariggahattham dutiyavāre “nāmapaccayā phasso”ti vatvā saḷāyatanaṭṭhāne na kiñci vuttanti. Esa tāva dutiyavāre viseso.

Tatīyavāre pana “viññāṇapaccayā nāmarūpa”nti suttantabhājanīye āgatameva catutthamaṅgam vuttaṃ, taṃ ekacittakkhaṇikattā paccayākārassa idha ayuttanti ce? Taṃ nāyuttaṃ. Kasmā? Sakakkhaṇe paccayabhāvato. Sacepi hi tattha rūpaṃ cittakkhaṇato uddham tiṭṭhati, tathāpissa taṃ viññāṇam sakakkhaṇe paccayo hoti. Kathaṃ? Purejātassa tāva cittasamuṭṭhānassa aññassa vā pacchājātapaccayena. Vuttañcetam “pacchājātā cittacetasikā dhammā purejātassa imassa kāyassa pacchājātapaccayena paccayo”ti. Sahajātassa pana cittasamuṭṭhānassa nissayapaccayena paccayo. Yathāha “cittacetasikā dhammā cittasamuṭṭhānānam rūpānam nissayapaccayena paccayo”ti.

Yadi evaṃ, purimavāresu kasmā evaṃ na vuttanti? Rūpappavattidesaṃ sandhāya desitattā. Ayañhi paccayākāro rūpappavattidese kāmabhava gabbhaseyyakānañceva aparipuṇṇāyatanaopapātikānañca rūpāvacaradevānañca vasena desito. Tenevettha “nāmarūpapaccayā saḷāyatana”nti avatvā chaṭṭhāyatananti vuttaṃ. Tattha nāmaṃ heṭṭhā vuttanayameva. Rūpaṃ pana hadayarūpaṃ veditabbam. Taṃ panetassa chaṭṭhāyatanassa nissayapaccayena ceva purejātapaccayena cāti dvidhā paccayo hotīti esa tatīyavāre viseso.

Catutthavāro pana yonivasena opapātikānam, āyatanavasena paripuṇṇāyatanānam, bhavavasena kāmāvacarasattānam vasena vutto. Tenevettha “nāmarūpapaccayā saḷāyatana”nti vuttaṃ. Tattha nāmaṃ chaṭṭhāyatanassa saḥajātādīhi, cakkhāyatanādīnam pacchājātapaccayena. Rūpe hadayarūpaṃ chaṭṭhāyatanassa nissayapaccayapurejātapaccayehi, cattāri mahābhūtāni cakkhāyatanādīnam saḥajātanissayaatthiavigatehi. Yasmā panesa ekacittakkhaṇiko paccayākāro, tasmā ettha saḷāyatanapaccayāti avatvā “chaṭṭhāyatanapaccayā phasso”ti vuttoti ayaṃ catutthavāre viseso.

Evametesam nānākaraṇam ñatvā puna sabbesveva tesu visesena paṭhamakā dve vārā arūpabhava paccayākāradassanattham vuttāti veditabbā. Arūpabhavasmiñhi rūpena asammissāni paṭiccasamuppādaṅgāni pavattanti. Tatiyo rūpabhava paccayākāradassanattham vutto. Rūpabhavasmiñhi satipi rūpasammissatte saḷāyatanaṃ na pavattati. Catuttho kāmabhava paccayākāradassanattham vutto. Kāmabhavasmiñhi sakalaṃ saḷāyatanaṃ pavattati. Tatiyo vā rūpabhava ceva kāmabhava ca aparipuṇṇāyatanānam akusalappavattikkhaṇam sandhāya vutto. Catuttho vā kāmabhava paripuṇṇāyatanānam. Paṭhamo vā sabbatthagāmitaṃ sandhāya vutto. So hi na katthaci cittappavattidese na pavattati. Dutīyo paccayavisesaṃ sandhāya vutto. Ekādasāṅgikattañhettha phassassa ca nāmapaccayattaṃ paccayaviseso. Tatiyo purimayonidvayaṃ sandhāya vutto. Purimāsu hi dvīsu yonīsu so sambhavati, tattha sadā saḷāyatanassa asambhavato. Catuttho pacchimayonidvayaṃ sandhāya vutto. Pacchimāsu hi so dvīsu yonīsu sambhavati, tattha sadā saḷāyatanassa sambhavatoti.

Ettāvatā ca yaṃ vuttaṃ catūsipi vāresu -

Yaṃ yattha aññathā vuttaṃ, avuttañcāpi yaṃ yaḥim;
Yaṃ yathā paccayo yassa, taṃ sabbamupalakkhayeti.

Gāthāya atthadīpanā katā hoti.

Etenevānusārena, sabbametaṃ nayaṃ ito;
Viseso yo ca taṃ jaññā, catukkesu paresupi.

2. Hetucatukkaṃ

244. Tattha yo tāva idha vutto nayo, so sabbattha pākaṭoyeva. Viseso pana evaṃ veditabbo - hetucatukke tāva avijjā hetu assāti avijjāhetuko. Avijjā assa saḥavattanato yāvabhaṅgā pavattikā gamikāti vuttaṃ hoti. “Avijjāpaccayā”ti ca ettāvatā saḥajātādīpaccayavasena sādḥāraṇato saṅkhārassa avijjā paccayoti dassetvā, puna “avijjāhetuko”ti eteneva visesato avigatapaccayatā dassitā. Saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ saṅkhārahetukantiādīsipi eseṇa nayo.

Kasmā pana bhavādīsū hetukaggahaṇaṃ na katanti? Avigatapaccayaniyamābhāvato abhāvato ca avigatapaccayassa. “Tattha katamo upādānapaccayā bhavo? Ṭhapetvā upādānaṃ vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho viññāṇakkhandho - ayaṃ vuccati upādānapaccayā bhavo”ti vacanato upādānapaccayā catunnaṃ khandhānaṃ idha bhavoti nāmaṃ. Saṅkhārakkhandhe ca “jāti dvīhi khandhehi saṅgahitā”tiādivacanato jātijarāmaraṇāni antogadhāni.

Tattha yāva upādānaṃ tāva jātijarāmaraṇānaṃ anupalabbhanato upādānaṃ bhavassa na niyamato avigatapaccayo hoti. “Yā tesāṃ tesāṃ dhammānaṃ jātī”ti ādivacanato saṅkhatalakkhaṇesu jātīyā jarāmaraṇasaṅkhātassa bhavassa jātikkhaṇamatteyeva abhāvato avigatapaccayabhāvo na sambhavati. Tathā jātīyā jarāmaraṇakkhaṇe abhāvato. Upanissayapaccayeneva pana bhavo jātīyā. Jāti jarāmaraṇassa paccayoti sabbathāpi avigatapaccayaniyamābhāvato abhāvato ca avigatapaccayassa bhavādīsū hetukaggahaṇaṃ na katanti veditabbaṃ.

Keci panāhu - “bhavo duvidhenā”ti vacanato upapattimissako bhavo, na ca upapattibhavassa upādānaṃ avigatapaccayo hotīti “upādānapaccayā bhavo upādānahetuko”ti avatvā “upādānapaccayā bhavo”ti vutto. Idha pacchinnattā paratopi na vuttanti. Taṃ idha upapattimissakassa bhavassa anadhippetattā ayuttaṃ. Arūpakkhandhā hi idha bhavoti āgatā.

Bhavapaccayā jātīti ettha ca ṭhapetvā jātijarāmaraṇāni avaseso bhavo jātīyā paccayoti veditabbo. Kasmā? Jātiādīnaṃ jātīyā appaccayattā. Yadi evaṃ, ṭhapetvā jātijarāmaraṇāni bhavo jātīyā paccayoti vattabboti? Āma vattabbo, vattabbapadesābhāvato pana na vutto. Dasamaṅganiddese hi upādānapaccayasambhūto bhavo vattabbo. Ekādasamaṅganiddese jāti vattabbā. Yo pana bhavo jātīyā paccayo, tassa vattabbapadeso natthīti vattabbapadesābhāvato na vutto. Avuttopi pana yuttito gahetabboti. Viññāṇapaccayā nāmarūpantiādīsū ca viññāṇādīnaṃ avigatapaccayabhāvasambhavato viññāṇahetukādivacanāṃ katanti esa hetucatukke viseso.

3. Sampayuttacatukkaṃ

245. Sampayuttacatukkepi avijjāpaccayāti ettāvatā saḥajātādīpaccayavasena saṅkhārassa avijjāpaccayatāṃ dassetvā puna “avijjāsampayutto”ti sampayuttapaccayatā dassitā. Sesapadesupi eseṇa nayo. Yasmā pana arūpīnaṃ

dhammānaṃ rūpadhammehi sampayogo natthi, tasmā viññāṇapaccayā nāmarūpantiādīsu tatiyacatutthavārapadesu “viññāṇasampayuttaṃ nāma”ntiādīnaṃ nayena yaṃ labbhati, tadeva gahitanti esa sampayuttacatukke viseso.

4. Aññamaññacatukkaṃ

246. Aññamaññacatukkepi avijjāpaccayāti saḥajātādipaccayavasena saṅkhārassa avijjāpaccayatāṃ dassetvā “saṅkhārapaccayāpi avijjā”ti aññamaññapaccayatā dasseti. Sesapadesupi eseva nayo. Yasmā pana bhavo nippadeso, upādānaṃ sappadesaṃ, sappadesadhammo ca nippadesadhammassa paccayo hoti, na nippadesadhammo sappadesadhammassa, tasmā ettha “bhavapaccayāpi upādāna”nti na vuttaṃ; heṭṭhā vā desanāya pacchinnattā evaṃ na vuttaṃ. Yasmā ca nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṃ atthi, saḷāyatanapaccayā ekacittakkhaṇe nāmarūpaṃ natthi, yassa saḷāyatanaṃ aññamaññapaccayo bhaveyya, tasmā catutthavāre “chaṭṭhāyatanapaccayāpi nāmarūpa”nti yaṃ labbhati tadeva gahitanti esa aññamaññacatukke viseso.

Avijjāmūlakanayamātikā.

Saṅkhārādīmūlakanayamātikā

247. Idāni saṅkhārapaccayā avijjāti saṅkhāramūlakanayo āradhho. Tatthāpi yathā avijjāmūlake evaṃ cattāri catukkāni soḷasa ca vārā veditabbā. Paṭhamacatukke pana paṭhamavārameva dassetvā desanā saṃkhittā. Yathā cettha evaṃ viññāṇamūlakādīsupi. Tattha sabbesveva tesu saṅkhāramūlakādīsu aṭṭhasu navesu “saṅkhārapaccayā avijjā”tiādīnaṃ nayena saḥajātādipaccayavasena avijjāya saṅkhārādipaccayatāṃ dassetvā puna “avijjāpaccayā saṅkhārā”tiādīnaṃ nayena ekacittakkhaṇepi paccayākāraccakassa pavatti dasseti.

Kasmā pana bhavamūlakā jātijarāmarāṇamūlakā vā nayā na vuttā? Kiṃ bhavapaccayā avijjā na hotīti? No na hoti. “Saṅkhārapaccayā avijjā”ti evamādīsu pana vuccamānesu na koci bhavapariyāpanno dhammo avijjāya paccayo na vutto. Tasmā apubbassa aññassa avijjāpaccayassa vattabbassa abhāvato bhavamūlako nayo na vutto. Bhavaggahaṇena ca avijjāpi saṅgahaṃ gacchati. Tasmā “bhavapaccayā avijjā”ti vuccamāne “avijjāpaccayā avijjā”tipi vuttaṃ siyā. Na ca ekacittakkhaṇe avijjā avijjāya paccayo nāma hoti. Tattha pacchinnattāva jātijarāmarāṇamūlakāpi nayā na gahitā. Apica bhava jātijarāmarāṇānipi antogadhāni. Na cetāni ekacittakkhaṇe avijjāya paccayā hontīti bhavamūlakā jātijarāmarāṇamūlakā vā nayā na vuttāti.

Mātikāvaṇṇanā.

Akusalaniddesaṇṇanā

248-249. Idāni yathā heṭṭhā cittuppādakaṇḍe kusallattikaṃ ādiṃ katvā nikkhittamātikāya paṭipāṭiyā paṭhamam kusalam bhājitam, tathā idha mātikāya anikkhittattā paṭhamam kusalam anāmasitvā “avijjāpaccayā saṅkhāro”ti akusaladhammavasena mātikāya nikkhittattā nikkhepapaṭipāṭiyāva avijjādīni paṭiccasamuppādaṅgāni bhājetvā dassetum katame dhammā akusalātiādīmāha.

Tassattho heṭṭhā cittuppadakaṇḍe vuttanayeneva veditabbo. Yasmā pana ekacittakkhaṇe taṇhāya ca kāmupādānassa ca sambhavo natthi, tasmā yaṃ ettha taṇhāpaccayā upādānaṃ labbhati, tadeva dassetuṃ diṭṭhi diṭṭhigatantiādi vuttaṃ.

Bhavaniddese ca yasmā upādānaṃ saṅkhārakkhandhe saṅgahaṃ gacchati, tasmā “ṭhapetvā upādānaṃ vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho viññāṇakkhandho”ti vuttaṃ. Evañhi vuccamāne upādānassa upādānapaccayattaṃ āpajjeyya. Na ca tadeva tassa paccayo hoti. Jātiādiniddesesu yasmā ete arūpadhammaṇaṃ jātiādayo, tasmā “khaṇḍiccaṃ, pāliccaṃ, valittacatā, cuti, cavanatā”ti na vuttaṃ.

250. Evaṃ paṭhamavāraṃ niṭṭhapetvā puna dutiyavāre yasmiṃ samaye paṭhamavārena paccayākāro dassito, tasmīṃyeva samaye aparenapi nayena paccayākāraṃ dassetuṃ visuṃ samayavavatthānavāraṃ avatvā tasmīṃ samaye avijjāpaccayā saṅkhārotiādināva nayena desanā katā. Tattha ṭhapetvā phassanti idaṃ yasmā phassopi nāmapariyāpanno, tasmā phassassa nāmato nīharaṇatthaṃ vuttaṃ.

252. Tatiyavāre yassa cittasamuṭṭhānarūpassa viññāṇaṃ paccayo, tasmīṃ pavattamāne yasmā tenupatthaddhānaṃ cakkhāyatanādīnaṃ upacittattaṃ paññāyati, tasmā cakkhāyatanassa upacayotiādi vuttaṃ. Yasmā ca kammajārūpassapi tasmīṃ samaye vattamānassa viññāṇaṃ pacchājātapaccayena paccayo hoti, tasmāpi evaṃ vuttaṃ. Tattha kiñcāpi kammajaṃ cittasamuṭṭhānanti dveva santatiyo gahitā, itarāpi pana dve santatiyo gahetabbā. Tāsampi hi viññāṇaṃ paccayo hotiyeva.

254. Catutthavāre pana yasmā ekacittakkhaṇepi mahābhūtarūpapaccayā cakkhāyatanādīni, hadayarūpapaccayā chaṭṭhāyatanāṃ, nāmapaccayā ca pacchājātasahajātādivasena yathānurūpaṃ sabbānīpi pavattanti, tasmā tattha katamaṃ nāmarūpapaccayā saḷāyatanāṃ? Cakkhāyatanantiādi vuttaṃ.

256. Dutiyacatukke sabbaṃ uttānameva.

264. Tatiyacatukke yassa sampayuttapaccayabhāvo na hoti, yassa ca hoti, taṃ visuṃ visuṃ dassetuṃ idaṃ vuccati viññāṇapaccayā nāmarūpaṃ viññāṇasampayuttaṃ nāmantiādi vuttaṃ.

272. Catutthacatukke phassapaccayā nāmaniddese kiñcāpi “ṭhapetvā phassaṃ vedanākkhandho...pe... viññāṇakkhandho - idaṃ vuccati phassapaccayā nāma”nti na vuttaṃ, tathāpi anantarātītapadaniddese “ṭhapetvā phassaṃ vedanākkhandho...pe... viññāṇakkhandho”ti vuttattā avuttampi taṃ vuttameva hoti. Yadeva hi nāmaṃ phassassa paccayo, phassopi tasseeva paccayoti.

Yathā cāyaṃ catucatukko soḷasavārappabhedo avijjāmūlako paṭhamanayo etasmīṃ paṭhamākusalacitte pakāsito, evaṃ saṅkhāramūlakādayo aṭṭha nayāpi veditabbā. Pāḷi pana saṃkhittā. Evameva tasmīṃ paṭhamākusalacittēyeva nava nayā, chaṭṭimsa catukkāni, catucattālīsādhikaṇca vārasataṃ hotīti veditabbaṃ.

280. Idāni imināva nayena sesākusalacittesupi paccayākāraṃ dassetuṃ katame dhammā akusalātiādi āraddhaṃ. Tattha yasmā diṭṭhivippayuttesu taṇhāpaccayā upādānaṃ natthi, tasmā upādānaṭṭhāne upādānaṃ viya daḷhanipātinā adhimokkhena padaṃ pūritaṃ. Domanassasahagatesu ca yasmā vedanāpaccayā taṇhāpi natthi,

tasmā taṇhāṭṭhāne taṇhā viya balavakilesena paṭighena padaṃ pūritaṃ. Upādānaṭṭhāne adhimokkheva. Vicikicchāsampayutte pana yasmā sannitṭhānābhāvato adhimokkhopi natthi, tasmā taṇhāṭṭhāne balavakilesabhūtāya vicikicchāya padaṃ pūritaṃ. Upādānaṭṭhānaṃ parihīnameva. Uddhaccasampayutte pana yasmā adhimokkho atthi, tasmā taṇhāṭṭhāne balavakilesena uddhaccena padaṃ pūritaṃ. Upādānaṭṭhāne adhimokkheva. Sabbattheva ca visesamattaṃ dassetvā pāḷi saṃkhittā. Yo cāyaṃ viseso dassito, tattha kevalaṃ adhimokkhaniddesova apubbo. Sesam heṭṭhā āgatameva.

Adhimokkhaniddese pana adhimuccanavasena adhimokkho. Adhimuccati vā tena ārammaṇe cittaṃ nibbicikichatāya sannitṭhānaṃ gacchatīti adhimokkho. Adhimuccanākāro adhimuccanā. Tassa cittassa, tasmīṃ vā ārammaṇe adhimuttattāti tadadhimuttatā. Sabbacittesu ca paṭhamacitte vuttanayeneva nayacatukkavārappabhedo veditabbo. Kevalañhi vicikicchāsampayutte upādānamūlakassa nayassa abhāvā aṭṭha nayā, dvattiṃsa catukkāni, aṭṭhavīsādhikañca vārasataṃ hotīti.

Akusalaniddesavaṇṇanā.

Kusalaniddesavaṇṇanā

292. Idāni imināva nayena kusalacittādīsupi paccayākāraṃ dassetuṃ katame dhammā kusalātiādi āraddhaṃ. Yathā pana akusale paṭhamaṃ mātikaṃ nikkhipitvā pacchā niddeso kato, na tathā idha. Kasmā? Appanāvāre nānattasambhavato. Lokiyakusalādīsu hi tesam dhammānaṃ dukkhasaccapariyāpannattā “evametassa kevalassa dukkhakkhandhassā”ti appanā hoti, lokuttarakusalādīsu “evametesam dhammāna”nti. Tasmā ettha sādhāraṇato mātikaṃ ṭhapetuṃ na sakkāti pāṭiyekkaṃ tesam tesam kusalādīnaṃ mātikaṃ uddisitvāva niddeso katoti.

Tattha yasmā ekacittakkhaṇe kusalasaṅkhārena saddhiṃ avijjā natthi, tasmā taṃ avatvā, avijjā viya akusalānaṃ, kusalānaṃ mūlato kusalamūlaṃ, taṇhupādānānañca abhāvato taṇhāṭṭhāne taṇhā viya ārammaṇe ajjhogāḷho pasādo, upādānaṭṭhāne upādānaṃ viya dāhanipātī nāma adhimokkho vutto. Sesam heṭṭhā vuttanayeneva veditabbanti.

Kusalaniddesavaṇṇanā.

Abyākataniddesavaṇṇanā

306. Abyākataṃ heṭṭhā cittuppādakaṇḍe āgatapaṭipāṭiyāva vibhattaṃ. Sabbavāresu ca avijjāmūlakā nayā parihīnā. Kasmā? Avijjāṭṭhāne ṭhapetabbassa abhāvato. Kusalcittesu hi avijjāṭṭhāne ṭhapetabbaṃ kusalamūlaṃ atthi, cakkhuviññāṇādīsu natthi. Sahetukesu pana kiñcāpi atthi, evaṃ santepi idha pacchinnattā tattha na gahitaṃ. Pañcaviññāṇasote sotapatitāva hutvā desanā katāti veditabbā.

Visesato panettha cakkhuviññāṇādīsu taṇhāṭṭhānaṃ upādānaṭṭhānañca parihīnaṃ. Kasmā? Taṇhāṭṭhānārahassa balavadhammassa abhāvā adhimokkharahitattā ca. Sesāhetukesu taṇhāṭṭhānameva parihīnaṃ. Sahetukesu pasādasabbhāvato taṇhāṭṭhāne pasādena padaṃ pūritaṃ. Evamettha kusalākusalavipākesu

cakkhuviññāṇādīsu saṅkhāraviññāṇanāmachatṭhāyatanaphassavedanāmūlakā cha cha, sesāhetukesu adhimokkhamūlakena saddhiṃ satta satta, sahetukesu pasādamūlakena saddhiṃ aṭṭha aṭṭha nayā veditabbā.

Tattha cakkhuviññāṇādīsupi catunnampi catukkānaṃ ādivārova vutto. Dutiyavāro paccayavisesaṭṭhena labbhamānopi na vutto. Tatiyacatutthavārā asambhavatoyeva. Rūpamissakā hi te, na ca cakkhuviññāṇādīni rūpaṃ samuṭṭhāpenti. Yathā ca paṭhamacatukke dve vārā labbhanti, evaṃ sesacatukkesupī. Tasmā paṭhamacatukke dutiyavāro, sesacatukkesu ca dve dve vārā avuttāpi vuttāva hontīti veditabbā. Sesāhetukābyākate sabbacatukkesu sabbepi vārā labbhanti. Idha pacchinnattā pana parato na gahitā. Sotapatitāva hutvā desanā katāti. Sesasahetukavipākesupī ese va nayo aññatra arūpāvacaravipākā. Arūpāvacaravipākasmīhi vāradvayameva labbhatīti.

Abyākataniddesavaṇṇanā.

Avijjāmūlakakusalaniddesavaṇṇanā

334. Idāni aparena pariyāyena ekacittakkaṇe paccayākāraṃ dassetuṃ puna katame dhammā kusalātiādi āraddhaṃ. Tattha avijjāpaccayāti upanissayapaccayataṃ sandhāya vuttaṃ. Teneva niddesavāre “tattha katamā avijjā”ti avibhajitvā “tattha katamo avijjāpaccayā saṅkhāro”ti vibhattaṃ. Kusacetanāsaṅkhāto hi saṅkhāroyeva tasmīṃ samaye cittaṇa saha jāto hoti, na avijjā.

Tattha lokiyakusalassa heṭṭhā suttantabhājanīye vuttanayeneva avijjā paccayo hoti. Yasmā pana appahīnāvijjo avijjāya pahānatthaṃ lokuttaraṃ bhāveti, tasmā tassāpi samatikkamavasena paccayo hoti. Avijjāvatoyeva hi kusalāyūhanaṃ hoti, na itarassa. Tattha tebhūmakakusale sammohavasenapi samatikkamabhāvanāvasenapi āyūhanaṃ labbhati; lokuttare samuccheda bhāvanāvasenāti. Sesaṃ vuttanayameva.

Ayaṃ pana viseso - yathā heṭṭhā ekekakusale catunnaṃ catukkānaṃ vasena nava soḷasakā laddhā, tathā idha na labbhanti. Kasmā? Avijjāya avigatasampayuttaaññamaññapaccayābhāvato. Upanissayavasena panettha paṭhamacatukkameva labbhati. Tampi paṭhamavārameva dassetvā saṃkhitāṃ. Nīharitvā pana dassetabbanti.

Avijjāmūlakakusalaniddesavaṇṇanā.

Kusalamūlakavipākaniddesavaṇṇanā

343. Idāni abyākatesupī apareneva nayena paccayākāraṃ dassetuṃ katame dhammā abyākatātiādi āraddhaṃ. Tattha kusalamūlapaccayāti idampi upanissayapaccayataṃ sandhāya vuttaṃ. Kuslavipākassa hi kusalamūlaṃ, akusalavipākassa ca akusalamūlaṃ upanissayapaccayo hoti; nānākkhaṇikakammapaccaye pana vattabbameva natthi. Tasmā esa upanissayapaccayena ceva nānākkhaṇikakammapaccayena ca paccayo hoti. Teneva niddesavāre “tattha katamaṃ kusalamūla”nti avibhajitvā “tattha katamo kusalamūlapaccayā saṅkhāro”ti vibhattaṃ. Akusalavipākepi ese va nayo.

Avijjāmūlakakusalaniddese viya ca imasmimpi vipākaniddese paṭhamam
paccayacatukkameva labbhati. Tampi paṭhamavāram dassetvā saṃkhittam. Tasmā
ekekasmim vipākacitte ekamekasēva catukkassa vasena kusalamūlamūlake
akusalamūlamūlake ca naye vārappabhedo veditabbo. Kiriyaḍhammānam pana
yasmā neva avijjā na kusālākusalamūlāni upanissayapaccayataṃ labhanti, tasmā
kiriyaavasena paccayākāro na vuttoti.

Evamesa -

Akusalakusalābyākata-dhammesu anekabhedato vatvā;
Kusalākusalānam pana, vipāke ca upanissayavasena.

Puna ekadhāva vutto, vāḍippavarena paccayākāro;
Dhammapaccayabhede, ñāṇassa pabhedajananaṭṭham.

Pariyattisavanacintana-paṭipattikkamavivajjitānañca;
Yasmā ñāṇapabhedo, na kadāci pi hoti etasmiṃ.

Pariyattisavanacintana-paṭipattikkamato sadā dhīro;
Tattha kayirā na haññam, karaṇīyataram tato atthīti.

Ayam pana paccayākāro suttantaabhidhammabhājanīyaavasena dve parivaṭṭameva
nīharitvā bhājetvā dassito hoti.

Abhidhammabhājanīyavaṇṇanā.

Sammohavinodaniyā vibhaṅgaṭṭhakathāya

Paṭiccasamuppāḍavibhaṅgavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. 3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια. 2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης. 6. Ανάλυση της εξαρτώμενης γένεσης έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org